

Nadbitka:
Slavia Occidentalis t. IX
1930, str. 142—291

BOLESŁAW ŚLASKI

24

SŁOWNIK RYBACKO-ŻEGLARSKI I SZKUTNICZY

POZNAŃ 1930

NAKŁADEM INSTYTUTU ZACHODNIO - SŁOWIAŃSKIEGO
PRZY UNIWERSYTECIE POZNAŃSKIM
CZCIONKAMI DRUKARNI UNIWERSYTETU POZNAŃSKIEGO

Nadbitka:
Slavia Occidentalis t. IX
1930, str. 142—291

BOLESŁAW ŚLASKI

SŁOWNIK RYBACKO-ŻEGLARSKI
I SZKUTNICZY

POZNAŃ 1930
NAKŁADEM INSTYTUTU ZACHODNIO-SŁOWIAŃSKIEGO
PRZY UNIWERSYTECIE POZNAŃSKIM
CZCIONKAMI DRAKARNI UNIWERSYTETU POZNAŃSKIEGO

001393

BOLESŁAW ŚLASKI.

Słownik Rybacko-Żeglarski i Szkutniczy.

Les travaux lexicographiques
n'ont point de fin

Littre.

Wstęp.

Słownik niniejszy jest owocem wieloletniej pracy. Ma on za podstawę: a) wydawnictwa, zwłaszcza 19 i 20 wieku, zarówno ogólne, jak i specjalne, z których główne przytaczam niżej, pomniejsze zaś, zawierające niewiele materiału technicznego, oznaczam częstokroć tylko jako druki z wymienieniem roku; b) materiały rękopiśmienne, po części z odleglejszej epoki, zawarte w Archiwum Głównem w Warszawie oraz Archiwum dawnego Skarbu Koronnego, przeważnie atoli z 19 wieku, zaczerpnięte z Archiwum Magistratu m. Warszawy oraz Archiwum b. Komisji Skarbu Królestwa Polskiego, — źródła tej kategorii określam ogólnie przez dokumenty z podaniem roku; c) żywą mowę naszego ludu wodnego na Wiśle od Sandomierza ku Tczewu, głównie w okolicach Puław, Warszawy, Płocka i Torunia, na Bugu pod Wyszkowem, na Warcie w okolicach Konina i w Poznaniu, na jeziorach kujawskich oraz wigierskiem. Krytyczna ocena zebranego powyższemi drogami zasobu wyrazów, syntetyczne jego ujęcie, poparte odpowiedniami cytatami, dobór stosownych określeń, tudzież pewne wskazówki etymologiczne były przedmiotem dalszych mych usiłowań. W końcu zaznaczyć winienem, iż mimo, że podaję wiele pozycji nowych, w leksykografii dotychczas nie uwzględnionych (oznaczam je gwiazdką), słownik mój neologizmów zgoła nie zawiera.

Wieruszów nad Prosną d. 25 września 1929 r.

Autor.

Literatura (wykaz częściowy).

- AGZ = Akta Grodzkie i Ziemskie.
- Aleks(androwicz Benedykt. O drzewie i jego użytkach. Warszawa, 1855).
- Bar(anowski Ignacy. Materiały do dziejów wsi polskiej. Warszawa 1909).
- Bojko (Jakób. Pod trzeciego króla. Lwów 1908).
- Br(ückner Aleksander. Słownik Etymologiczny Języka Polsk. Kraków 1927).
- Cyg(ański Mateusz. Myślistwo Ptasze z 1584 r).
- Dz(iennik) Han(dłowy 1787—1792).
- Enc(yklopedja) Rol(nicza t. III „Handel drzewem” i t. V. „Ryby”. Warszawa 1873—1879).
- Głog(er Zygmunt. Dolinami rzek. Warszawa 1903).
- Gluz(iński Józef. Terminologia wyrobów towarowych w lasach Wołynia „Drobnostki gospodarskie”. Warszawa 1859, s. 105—132).
- Hasz(ewski. O splawie drzewa z dodatkiem terminologii orylów, flisów majtków. Czasopismo warszawskie „Sylwan” t. XI r. 1835, s. 136—175 i 316—392).
- Haur (Jakób Kazimierz. Ziemiańska Generalna Ekonomika. Kraków 1679. s. 170—174).
- Karw(owski Stanisław. Z akt grodzkich. Poznań 1891).
- KRM = Kodeks Dyplomatyczny Polski wyd. Rzyszczewskiego i Muczkwoskiego.
- Klon(owicz Sebastjan Fabjan. Flis to jest spuszczenie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającemi. Kraków 1595).
- Kluk (Krzysztof. Dzieła z 18 w., zwłaszcza Historia Naturalna).
- Kost(ecki Hieronim. O budowie berlinek. Czasop. warsz. „Izys Polska” t. II. r. 1826. s. 109—129).
- Kośc(iński Konstanty. Sławetne bractwo rybackie w Nowem. Grudziądz 1897).
- Kozł(owski Wiktor. Słownik leśny, bartny, orylski i bursztyniarski. Warszawa 1846/8).
- Krasz(ewski Józef. Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy. Paryż 1840).
- Kresc(entyn. Księgi o gospodarstwie 1549, tłumacz. Trzycieskiego).
- KWpol = Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski.
- Leśn(iewski. Rybactwo krajowe. Warszawa 1837).
- Lin(de Sam. Bogum. Słownik języka polskiego, wyd. II. Lwów 1854—1860).
- Mr(ongowjusz Krzyszt. Cel. Słownik polsko-niemiecki 1835 i niemieckopolski, wyd. III, 1854).
- Otw(inowski Walerjan. Przemiany Owidjusza. Kraków 1638).
- Pam. Fiz. = Pamiętnik Fizjograficzny t. XII art. „Charakterystyka Wisły” Warszawa 1892.
- PF = Prace Filologiczne.
- Pas(ka Pamiętniki).
- Pol (Wincenty. Dzieła prozą w 6 tomach. Wydanie lwowskie).
- Pr. Krak. = Prawa, Przywileje i Statuta m. Krakowa, wyd. F. Piekosińskiego.
- Prac(ki Witold w Śl. Gw. Pol. albo w „Gwarze Ślesieńskiej”, ogłoszonej w Ludzie lwowskim t. XIV).

RP = Rocznik Poznańskiego Tow. Prz. Nauk t. 38, art. „Bractwo Rybaków w Poznaniu” St. Karwowskiego. 1912 r.

Ryb. Pol. = Czasopismo „Rybak Polski” w Poznaniu.

SG = Słownik Gwar Polskich Karłowicza.

SO = Slavia Occidentalis.

Siem(ieński Lucjan. Przekład Odysei)

Sik(orski Wacław. Gospodarstwo Rybne-Warszawa 1899).

Syrok(omla Władysław. Niemen od źródeł do ujścia. Wilno 1861).

Ślaski Bolesław. Spław i Spławnicy na Wiśle. Warszawa 1916.

Ślaski Bolesław. Rybołówstwo i Rybołowcy na Wiśle dawniej a dziś. Warszawa 1917.

Ślaski Bolesław. Polski Słownik Marynarski. Poznań 1926.

Ung. = Kalendarz Józefa Ungra na rok 1868 s. 101—104, art. „Kolej”.

Ung. 1865 = Kalendarz Józefa Ungra na rok 1865 s. 103—110, „Flis” K. Wł. Wójcickiego.

VL = Volumina Legum.

War. = Słownik Warszawski.

Wol(ski Ludwik. Rys hydrografji Królestwa Polskiego z wiadomością o spławach. Czasop. „Biblioteka Warszawska” r. 1849/50).

Zebr(owski Jakób. Przeobrażenia Owidjuszowe. Kraków 1637).

Ambarbader, (z fr. embarcadère), p. *Przystań* statków.

* *Amer*, *Amerek*, *Amra*, p. *Hamer*, *Hamerek*, *Hamra*.

Ankiernagiel, z nm., p. *Pachołek*.

Ankrować, (nm. ankern), p. *Kotwiować*.

Ankrownik, p. *Kotwiarz*.

* *Aplina*, p. *Oflina*.

* *Arkan*, (z fr. arganeau), kółko żelazne do wiązania lin statkowych, przymocowane u pokładu statku lub bulwarku. Nazwa przejęta została przez pławaczy wiślanych w 19 wieku od francuzów-instruktorów na parowcach w obrębie b. Kongresówki. „Uczepić sztorcumę do *arkana* lądowego”.

Artful, *Hartful*, kół, spodem zaostromy, do zatrzymywania statków przy brzegu; słupek w przystani do cumowania. Kozł. 524, Gluz. (*Artul*). „Flis zaoruje po ziemi *artfulem* raz, drugi i trzeci, dopokąd statku nie scumuje” Ung. „Jeden z przewoźników wziął już do ręki umocowany na łańcuchu *hartful*” Tyg. II. Nr. 8/1908, 161. Już w dok. 1653. Niektórzy mówią w tem znaczeniu: *torfal*.

Artfulnik, *Hartfulnik*, flisak, do obsługi artfula przeznaczony. *Artfulny szryk*, na tratwie: z lewej strony umocowany, uważając z biegiem wody. Por. *Jałowy szryk*.

* *Artfulować*, statek: zatrzymywać za pomocą *artfula* przy lądzie; tratwę dziś nie *artfulują*, tylko *szykują* wśród wody.

Ataman, na Rusi: przewodnik statku wodnego. Już Lin. podaje dwie polskie postaci tego wyrazu: *watman* i *wartman*, przerobione ze staroruskiego „*watamana*“. P. *Hetman* Br. Na naszych rzekach zwie się ów przewodnik pospolicie *retman* (dawniej *rotman*) i *splawniczny*, na morzu zaś jeszcze *pilot* pod literackim wpływem francuskim świeżej daty. Nadto Sł. Wil. podaje nazwę *łodzman*, która urobiona została bezpośrednio nie z nm. (War.), lecz ros. *łocman*.

* *Baduła*, naczynie płaskie do chowania ryb ułowionych w kształcie *półsadyka* lub *sadyka*; kosz w wikliny formy jajkowatej do tegoż celu.

† *Bagrować*, (nm. *baggern*), szlamować rzekę, pogłębiać za pomocą maszyny, *bagrem* albo *szlamownikiem* zwanej.

* *Bajdacznik*, flis na bajdaku.

Bajdak, barka ruska, mająca w przodzie tam, gdzie się burty zbiegają, półrogal z drzewa, zwrócony w kierunku statku i biało malowany. „*Bajdak* ze zbożem przeprowiał się z Goniądza do Augustowa“ dok. 1842. „*Bajdaki* mknęły szybko ku Kudakowi“ Ogn. i Miecz.

* *Bakan*, pływak na rzece w postaci kosza drucianego ze światłem wewnątrz, wskazujący mieliznę (światło czerwone) lub tor splawny (światło białe), ros. z hol. *baak*. P. *Baka*.

Bakier, okrzyk retmana, gdy każe oryłom skierować statek lub tratwę na lewo. Przec. *sztybor!* na prawo, p. Kozł. 320. *Ru bakier!* albo *Ru sztybor!* (skrótcone *rumaj!*) komenda sternika: wiosłuj przy lewej burcie a. prawej! W związku z tem *bakort* i *sztymbork*, lewa i prawa burta statku w kierunku od rudła.

Bandera, *Banderka*, długa a wązka chorągiewka, powiewająca na maszcie i wskazująca kierunek wiatru, inaczej *fana*, *fleta*, *wempel*. Bandery na statkach wiślanych są pospolicie barwy czerwonej i mają białe obwódki; czarne zaś z białymi obwódkami bywają wywieszane na znak żałoby. „*Żagiel* z masztem i wszelkimi przyborami oraz *banderą*“ dok. 1849. „Na masztach różnego koloru *bandery*, Tak lekkie, krajane jak skrzydła rybitwy“ Słowac. „*Żmija*“. Etym. PF VIII 527.

**Bańka, Kaczor*, beczułka, stopę wysokości mająca, zazwyczaj z wierzbiny, uwiązana do linki (*oprótką*) sieci *drygawicy*; wówczas sieć ciągnie na rzecę z czołna jeden rybak.

**Barany, Baranki*, białe fale na rzecę, które rzędami przesuwają się po powierzchni; ruch ich przypomina sunącą w zbitej masie trzodę baranów. Por. *Gęsi*.

Barbara, na Niemnie: długa lina znacznej grubości na statkach przewozowych i splawnych. Por. *kordel, odbieg, sztuk, trosa, wiązanie*. *Święta Barbara* uważana jest za patronkę ludzi wodnych, mianowicie rybaków i splawników.

Barka, żaglowiec wiślany bezpokładowy o znacznej sile unoszącej i głębszem zanurzeniu, obsługiwany przez trzech ludzi: właściciela (*barkarza, szypra*) oraz dwóch czeladników (*bosmanów*) albo też bosmana i chłopca (*rocznika*). Rodzajem *barki* jest *bajdak*. W literaturze, a nawet w dawniejszym języku splawników oznacza mały statek.

„Tam mądry rotman, siedząc na swej *barce*,
Złożył oną pieśń o Świętej Barbarce”. Klon.

„Tę *barkę* wicher odbił od okrętu,
Na którym żeglarz swe nadzieje złożył”. Mick. „Żeglarz”.

„*Barka*, która do 30 ludzi albo łaszt jeden uniesie” dok. 1809.

Barki na rzekach Zachodniej Polski o spodzie i burtach drewnianych, osadzonych na wręgi żelazne, unoszą około 120 tonn.

**Bartłomiejka*, przybór wody w rzecę, koło Św. Bartłomieja (24 sierpnia) przypadający. Por. *Jakubówka* i *Janówka*.

Baska, Szlaga, młot drewniany skutniczy, z nm. *Batsche*.

Bat, zdr. *Bacik*, żaglówka, rudlem opatrzona, używana do przewozu osób, tudzież przy dobywaniu piasku i żwiru. *Bat mostowy*, łódź, służąca do oparcia na rzecę mostu drewnianego, łyżwa. „Przewoźnicy dojechali na *bacie* do berlinki” dok. 1872. „*Bat* pędzi, jak strzała, po Niemnie” Syrok. „Dwa *baciki* do posługi policyjnej na Wiśle” dok. 1851. Staropolska forma *bata* („jadąc w maluczkiej *bacie*”, Górnicki) żyje po gwarach, przyczem u rybaków poznańskich oznacza wielki sadz pływający do przechowywania ryb na rzecę.

- **Batnik*, właściciel lub kierownik *bata* i wogóle statku. „Nająłem skutę *batnika* warszawskiego“ 1648, Kraush. o Arciszewskim. „Siedliśmy na haku — mruknął *batnik*, pracę z całej siły wiosłem“ Syrok.
- **Batog*, *Batożyna*, chwast, rosnący na dnie rzeki i ułatwiający osiadanie piasku, przez wodę niesionego, dok. 1847 (o Biebrzy). PF IV 798.
- Bełch*, *Bełk*, głębia, topiel; głęboka warstwa błota, piasku rzadkiego w rzece, *rzygawiec*, sur. „Wpaść w *b.* po pas“. PF VIII 528.
- Bełt*, *Bełtak*, długi drażek, którym rybacy, mącąc wodę, naganają ryby do sieci, ros. *bołt*. Por. *Trep*.
- **Berliniarka*, łódź podręczna lepszej budowy, przy żaglowcach prowadzona.
- Berlinka*, *Szkuta*, statek żaglowy kryty, z bali zbijany, o zagłębieniu na Wiśle 5 st. i sile unośnej 6000 ctr. (300 tonn). Obsługa składa się z 3 ludzi: *szypra* (*berliniarza*) albo sternika i dwóch *bosmanów*, z których jednego zwykle zastępuje *roczniak*. *Berlinki* bywają i żelazne. P. *Kanałówka* i *Wiślanka*.
- Bęben*, p. *Tambor*.
- Bębenek*, węciorek, t. j. mała sieć rybacka, podobna do *żaka*, ale bez skrzydeł, mająca z obu stron otwory i dwa jaderka wewnątrz (*serca*). War. 12. P. *Rafla*.
- **Bękart*, drugi żagiel, pomocniczy, rozpinany dla ulgi głównemu; drugie skrzydło do jazdy statkiem, por. fr. mar. *bâtarde*. PF. V. 697.
- Białe ryby*, łuską opatrzone, a więc: płocie, okonie, leszcze, klenie, ślizey, świnki, sandacze i t. p. Por. *Czarne ryby*.
- **Biczownik*, na Rusi: droga holownicza, dok. 1888. SG. Rus: *bieczownik*.
- Biczówka*, na Rusi: *cuma*, wić do utrzymywania *płyty* przy brzegu rzeki, rus. *biczówka*.
- Biedz*, *biegać*, płynąć, wodą jechać, por. *Chodzić* i *Lecieć*. „Ci, którzy z góry mimo miasto *bieżą*“; „którzy *biegają* na dół“ 1532. PF VII 75 i 76. „Jakośmy *biegli* z góry, złapaliśmy się w ładzie Kaliszańskim“ dok. 1842.

Biegany kół, witka z chróstu, przez retmana zatykana na rzece w miejscach, do przepływu zdatnych, t. j. przez które biedz można, (Kozł. 319), p. *Wesoły*.

**Bielec*, p. *Jelec*.

Bierka, ryb. p. *Kłodka*. War. 8.

Bierny, o statku, p. *Nośny*.

Binduga, wybrzeże rzeki spławnej do wiązania tratw lub statków i sama czynność wiązania, zwana również *zbijanką*, z nm. *Bindung*. „Staczać towar drzewny z *bindugi* na wodę” Ung. Oboczna forma *winduga* winna oznaczać jedynie przystań z windami towarowymi.

Blak, *Płaszczynna*, niska mielizna na rzece, miejsce, gdzie woda jest płytka. „Skoro tylko wyszliśmy na *blak*, zerwała się wielka fala, która nas uniosła” dok. 1842. Etym. p. War.

**Blałowaty*, miałki, płytki.

Blat, 1. żagla, p. *Poła*; 2. steru, p. *Plusk*.

**Blizna*, jasna smuga na rzece, zazwyczaj łukowato idąca, która na cichej wodzie występuje.

Blok, w olinowaniu statku: krążek drewniany z wyżłobieniem na obwodzie, przez który zarzuca się liny; w ustach spławników w spolicie *bloch*.

Bloszek, 1. ryb. p. *Kłodka*; 2. żegl. mały blok czyli *bloczek* w linostroju.

**Bluzgar*, p. *Luzgar*.

**Błykawka*, ryba blaszana, świecąca, używana przy wędkach jako zanęta, zwłaszcza na szczupaki. Sik. 414. Por. *Targlica* SG.

Bober, *Jesiotr*, drewniany pław cz. spławek, wskazujący miejsce, gdzie zarzucona kotwica, zwykle okrągły i czerwono pomalowany, mar. *buja*, PF. VI, 702. „*Bobra* od kotwy nie widać”.

**Boberkieta*, *Boberlina*, p. *Zdzier(k)a*, PF. VI, 703.

Bocznica, podwalina boku statkowego, najniższy bal w ścianie bocznej statku. Kost. 113.

Bok, 1. strona statku, burta. „Dołożyć *bokiem*”: ustawić statek tuż obok drugiego. 2. a. **Bokowisko*, ryb. znaczna przestrzeń wody wolno płynącej, długości na Wiśle 2—3 klm. pod

naspą piaszczystą (*przykosą*) po dole rzeki; miejsce takie jest dogodnie do zaciągów wielkimi sieciami. Por. *Proga*. *Bokszpryc*, *Bukszpryt* (niem. *Bugspreize*, *Bugspriet*), *Dyzel*, drążek drewniany a. żelazny, wystający w sztabie statku, u którego wisi bloczek do przewlekania liny lub łańcucha od kotwi.

Bomsztryk, p. *Pytka*.

Bosman, flis na żagłowcu, zawodowo wyrobiony, czeladnik żeglarski; przednik, pierwszy pomocnik szypra lub sternika. W literaturze wogóle żeglarz, marynarz:

„I płynie sobie, by co statecznego,
Jak *bosman*, gdy co prowadzi grzecznego” Klon.

„Aż oto jako nawa, gdy idzie przez morze,
A pracą swych *bosmanów* sztabą ono porze” Otw. 173.

Brać, 1. o wodzie: wzbierać, przybierać, wznosić się ponad zwykły poziom. „Przy moście, gdy woda *brała*, konno jadący ślachcic pogrzeził się” 1736. Łukasz. Poznań; 2. o rybach: chwycić zanętę, nasadzoną na wędkę; 3. o statkach: unosić, módz zmieścić w sobie. „Łyżwa *bierze* łasztów 8—12” Lin. 4. wodę, o statkach: zanurzać się. „Barka więcej znacznie *bierze* wody” Kozł. 470.

**Brakować*, (o statku) gruntu sięgać, nie módz płynąć dalej dla braku wody, inaczej *szorować*. „Krypa *brakuje*”. „Sztuka w tratwie *zabrakowała*” Kozł. 247.

**Brana woda*, p. *Gościnna woda*.

Brodnia, *Bródka*, siatka na 3 laskach, spodem ciągniona, z którą się brodzi w wodzie; bywa znacznej wielkości, przypominając *włók* cz. mały niewodek, z tą różnicą, iż zawsze może być ciągniona w *bród*, t. j. bez łódek. „*Brodnią* łowić można po zatokach, buchtach i wszędzie, szczególnie koło łądów” Enc. Roln. V. 395. P. *Prążatka* i *Wata*.

Browarka, okrągłe pnie drzewne, splawiane w płytach i zdadne na opał, nm. *Brennwerk*, PF VI 702, Gluz. „*Tratwa browarki* wiślanej zawiera do 200 sztuk” dok. 1845.

Brzeg, p. *Oplask*, *Opoka*, *Sur*, *Szlama*, *Ścianka*.

Brzegowe, opłata za użytkowanie z brzegu rzecznoego w celach splawu lub rybołówstwa, inaczej *pobrzeżne*, *ładowe*. „Z *brze-*

gowego prowent na przewozie tym pewny" 1564 — Wejn. „Star. War.“ „Płacić brzegowe po dwa złote od wiciny" Syrok.

**Brzeźni(ak)*, na Warcie: wiosłarz, siedzący przy burcie pośrodku łodzi między *sztabnikiem* (przednikiem) a *rufnikiem* (sternikiem).

**Brzosto*, pławidło czyli pluto z kory brzozonej u sieci, np. *słępu*. Por. ros. *bieriosto* = wierzchnia warstwa kory brzozonej i pol. *brzosta* u Kozł. „tkanka pęcherzykowa kory brzozonej“.

Buchta, 1. woda, wdzierająca się w ład, wklęsnięcie brzegu, zakole nurtu, łukowata zatoka, dla spławu niedogodna. „*Buchta* = zakręt wody poza cyplem: trzymaj się po *buchcie*“! Gluz. 2. wogóle: część przedmiotu o linii krzywej, obłączystej, a więc środek statku, wydętość żagla, wreszcie część liny, w krąg zwiniętej. *B.* żagla lub sieci zwie się jeszcze *jadrem*. *B.* w tratwie: środkowa plenica cz. tafla w pasie.

Buchtować, wykrzywiać, obłączysto wyginać, nadawać kształt łuku. *Buchtować* sieć a. żagiel, p. *Jadrzyć*. *Zbuchtować* linę, popuszczając, nadać jej formę łukowatą. „Tratwa się *wybuchtuje* a. *załamie*“, gdy środek jej (*buchta*) się wykrzywi, tak iż przestanie tworzyć płaszczyznę prostokątną.

Buda, na wielkich żaglowcach: p. *Plichta*; na tratwach lub skrzyniach rybnych: schronienie czasowe dla załogi z tarcic, zbitych pod ostrym kątem i słomą poszytych, gdzie sypia 2 albo 3 ludzi.

Budownia (statków), p. *Warsztat*.

**Bujny*, (o statku), p. *Gibotny*.

Burta, 1. górna krawędź statku, zwłaszcza tarcicą na płask obłożona, *obłożyna*; 2. podłużny bok statku; 3. brzeg rzeki, ład. Części burty statkowej p. *Burtnica*, *Klamburta*, *Ława*, *Podwalinka*.

Burtnica, 1. ławka dla wiosłarza, p. *Siadanka*; 2. wierzchnia tarcica w burcie statku. „*Burtnica* po pierwszy pacholek się oderwała, a wtedy galar nabrał wody, zważył się i zatonał“ dok. 1847; 3. jedna z dwóch tarcic skrajnych wzdłuż boków skrzyni rybnej: *b.* górna i dolna.

* *Burtować maszt*, umocowywać linami do burt statku, aby stał pionowo. *Burtować statek*, nadkładać czasowo boki statku tarcicami w celu osłony od fali; *obszywać* go na trwałe deskami. „Gdy wzburzona woda zaczęła galarami silnie miotać i wdzierać się do ich wnętrza, kazałem deskami *burtować* statki i wylewać z nich wodę“ dok. 1844. *Burtowane* czółno, obite u góry tarcicami, p. *Opoczyna*.

* *Burtownice, Wanty*, dwie liny, któremi maszt mocują, wiążąc je od wierzchołka masztu do burt wpoprzek statku.

* *Burtownik*, p. *Półka* u masztu.

Buzgar, p. *Luzgar*.

Byk, 1. bierlinka znacznej pojemności, sztabą formy trójkątnej w przodzie opatrzona, nm. Stevenkahn. Dawniej: statek czworogranny bezmasztowy, zbliżony kształtem do galara. „Komiegi, *byki*“ Haur. „*byk* dla spuszczenia kolumny marmurowej Wisłą“ dok. 1642; 2. niewielki płyt, tratwka, złożona z jednego szeregu kłód. „Za *byk* wiślany uważa się 60 do 100 sztuk browarki“ dok. 1834. Objaśnienie War. 18 a bałamutne.

Bystrz, *Bystra woda*, szybki pęd wody, wartki bieg rzeki, ros. *bystrina*, serbochorw. *brzica* = Stromschnelle. Przec. *Cichacz*. „Którzy robią wielkimi sieciami na *bystrzy*“ 16 w. — PF VII 74. „Cała *bystrz* wody siecią okrążona została“ dok. 1848. „*Bystrz* rzeczny“ dok. 1820.

* *Bystrza, Bystrzec, Bystrzyna*, na Litwie *bystrzynia*, toż co *bystrz*: „limitatio incipit a decursu aquae, vulgariter *bystrzec*, usque ad insulam *dambrowica*“ 1412 KW^{pol.} V. 203. „*Bystrzyny*, miejsca, gdzie woda szparko bieży“ Pam. Fiz. 192.

Bystrzyć, hamować czółno na bystrzy, Hac. 322. P. *Zabystrzać*.

Cajch, Cajg, oporządzenie statku, zwłaszcza linostroj, t. j. całokształt lin z blokami do manipulacji żaglowych, takielaż, nm. *Zeug* z gr. *teuchon*. Złożenia p. *Obceje* i *Szercajg*.

Cal, tył statku, a zwłaszcza tratwy. „Na szkucie rufa, na trafcie *cal*“ Haur. „Galar w przodzie znacznie jest węższy, a tem samem w *calu* szerszy“ Ung. „Głowa tratwy idzie w ład, a *cal* na wodę“ Kozł. 529. Lin. podaje *czal*, objaśniając „tył, zad“. Etym. nm. *Zagel* (dnm. *tagel* i skrót. *tal*) = ogon.

Calisty, o kłodzie spławnej: jednostajny, równej w obu końcach grubości, Kozł. 369. Por. *Szydłowaty*.

Calowy, oryl, mający stanowisko w *calu* i wogóle oryl zwyczajny, parobek statkowy, chłop. „Jeżeli gospodarz nie umie tratwy prowadzić, wtedy go degradują na *calowego*“ Kozł. 322. „Kupiec płaci za spław *calowym*: myta po rs. 8 i strawnego tygodniowo po 3 rsr.“ dok. 1895.

Cell, p. *Poklat*.

Chłuba, Kluba, na tratwach: wić do wiązania, w szczególności wiązadło do *szyka*, aby go łatwiej z wody dobyć, zwane też *warkoczem*. Kozł. 62, Gluz.

Chłop, zwyczajny spławnik, parobek na statku polskim lub tratwie. „Powinien do karbony brackiej każdy, czy szternik, czy rotman, od osoby swojej odłożyć gr. 6, od *chłopa* gr. 1“, 1705 — Kośc. „Oryle dzielą się na przedników i *chłopów*“ — Lud X. 7.

* *Chobot*, sieć stawna w rodzaju więcierza postaci wydłużonego ściętego stożka, w górnej części zakrzywionego i rozpiętego na kilkunastu obręczach; przypomina ona trąbę słonia, ros. *chobot*. PF. VIII 32. Por. stp. *chobot* = ogon (15 w.) oraz w bartnictwie: sznur końcowy u leziwa, swobodnie poruszający się, Kozł. 222. U Czechów „*chobot*“ = sieć włok.

Chochla, drażek do przeciągania sieci pod lodem między przereblami, p. PF VII 191. Wszakże wbrew zamieszczonemu tam wywodowi źródło wyrazu jest to samo, co i w *chechlać* = w wodzie zanurzać.

* *Chodnik*, pomost do chodzenia z brzegu na statek, p. *Pochody*. *Chodny*, szybki w biegu, posuwisty na wodzie. „*Chodny* bat“. P. War. 2. b. i *Pochodny*.

Chodzić, jeździć wodą, odbywać spław. „Szyprowie *chodzą* na berlinkach, a oryle na kryptach“. „Wojas Józef *chodzi*, jako retman, na zaciężniakach“ dok. 1856. „I w tym roku *chodziłem* do Gdańska — Do Gdańska *chodziłem* dwiema skutami“ Pas. 1671 i 1680.

„Ten że często na strugach do Królewca *chadzał*, Nazwany był prusakiem od swych spółrodaków“.

P. Tad.

Chomulec, Chomułek, p. *Kula* u sieci, PF. VI 703.

Chwytać się, toż co *Łapać się*. „Woda na galar wpadała, a *chwycić się* nie można było nigdzie” dok. 1842.

Chybać, u orylów: gibać, poruszać drygawką a. pojazdą.

**Chybki*, o statku: wywrotny, łatwo się przechylający na bok.

„A tam po Dnieprze łódka się przemyka,
Lekka i *chybka*, i szybka jak fala,
Leci za nurtem” — Goszcz. „Zam. Kan.”

Chyż, 1. szybszy bieg czółna na wodzie, Hacz. 326. 2. p. *Hyz*.

Ciąg, 1. mocniejszy bieg wody w rzece, unoszący pławiony przedmiot. Kozł. 247. 2.º a. *Ciągalnik, Ciężnik* (włoka, niewodu), p. *Popusta*.

Ciągło, nad morzem: trzon wiosła lub kotwicy, na Wiśle: *laska*. (Na Kaszubach i indziej również dyszel).

**Ciągnąć*, jechać, sunąć po wodzie. „*Ciągnąć* na pojazdy a. na żagiel” przy pomocy wiosł lub żagla — wodę, p. *Doić*.

Ciągowy wiatr, równy, jednostajny, który stale przez czas dłuższy dmie, p. *Szarugowy*.

**Ciągówka*, statek holowniczy.

Cicha woda, wolno płynąca, nie rwąca, w przeciwieństwie do *bystrej*; miejsce zaciszne na rzece, gdzie niema zawad.

„Porohy przebyli i wpłynęli na *ciche wody* niżowe” — Ogn. i Miecz. P. *Wolna woda*.

**Cichacz*, cicha woda, przec. *bystrz*. „Ryba ucieka do *cichacza*”.

Ciec, o statku splewnym: p. *Doić*.

Ciek, tarło ryb, mrzost. Łowić ryby na *ciekach*, t. j. w porze tarła. „Iść na *ciek*”, o rybie. *Ciekowe* ryby (16 w.) PF. VII. 90.

Cieknąć, o rybach: trzeć się, mrzościć, nierzchnąć, grać.

Cierzeniec, Cierzeń.^o Pierwszy wyraz u Lin. objaśniony „sak na ryby”, drugi zaś podaje War. z formą oboczną *czerzeń* i znaczeniem „niewód”. Por. serb. *czerenac* „Fischnetz”.

Formy równorzędne: *trzcieniec* i *trzyniec* „podrywka” nie zespolone w War.

Cieśla wodny, p. *Szkutnik*.

Cięty łód a. *piasek*, również *szor* lub *sur*, pionowo wznoszący się brzeg albo naspa piaszczysta wśród rzeki, które od spodu woda „podcina”, t. j. podnurtowyya.

Cięty wiatr, w prostym kierunku z którejkolwiek strony wiejący: „zachód cięty”, „północ cięta” Pol. VI. 221. P. *Sztychowiec*.

**Cos*, rzadziej *czos*, rwący nurt, bystrz pod tamą rzeczną. „Uciekaj, bo cię kładzie *cos!*” „Trzymaj się po *cosie!*”

Cosować, 1. kierować w dół rzeki, nieść z prądem. „Woda go *scosowała*”. 2. o statku: płynąć z biegiem wody, gdy kotew nie trzyma, zrywać ją, np. barka *cosuje*. „Szkuta *ciosuje* = z wodą w tył się cofa” Lin. P. *Czosować* PF. VII 205. W War. pozycje rozstrzelone.

Cug a. *Posmycz*, pęd statku wskutek wiosłowania, żaglowania lub szybszego biegu wody. „Łódka jedzie z *cugu*”. „Tratwa płynie *posmyczą*”.

Cuma, lina, którą uwiązują statek przy brzegu albo przy innym statku. Dawne *cumy* do przytrzymywania tratw bywały kręcone z wici, Kozł. 64. P. *Łapanka*, *Odbieg*, *Sztorcuma*. „Lina gruba na *cumy* do promów” dok. 1772.

„Jam tylko do przystani nie wszedł z nawą moją
I zewnątrz ją upiąłem *cumą* do opoki” Siem. X.

Etym. nm. *Zaum* = uzda, toteż Kozł. podaje obok *cumy* *uzdę*; u dzisiejszych orylów *uzda* oznacza mniejsze wiązadło, np. do drygawki, Kozł. *uzdeczka*. Stąd i *uzdować*.

Cumka, linka a. łańcuszek do umocowywania łodzi w przystani. War. podaje błędną formę *sumka*.

Cumować, statek przy lądzie uwiązywać, zatrzymywać go na wodzie za pomocą liny (*cumy*). „Flisy statek *scumowali*”.

„Przystań dobra, bez liny żeglarz się obchodzi,
Kotwicy nie zarzuca, nie *cumuje* łodzi” Siem. IX.

**Cylla*, żagłowiec, zbliżony kształtem do berlinki kanałowej (wąskiej), ale bez pokładu, austr.-nm. *Zille*, pom.-nm. *Zolle* = czółno. „*Cylle*, szkuty, bajdaki na Wiśle podlegają opłacie splawnego” dok. 1845. Por. Śl. Geogr. IV 337.

Cypel, klin ładu, przylądek; róg kępy albo naspy piaszczystej na rzece, inaczej *ostrze*, *uroże*. „Wara *cypla!*”, „Trzymaj się *cypla!*” — hasła retmana, Gluz. *Cypel* żagla a. *rękaw*, róg skrzydła płóciennego, ponad statkiem do jazdy rozpostartego.

Czajka, na Wiśle: lekka łódka, z cienkich desek zbita, przy statkach lub tratwach prowadzona, do wyjazdów załogi; ma ona wąskie dno a wysokie burty, inaczej *ulanówka*. *Czajki* używane są również przez rybaków i miewają urządzenie żaglowe. Na dopływach Wisły oraz na Niemnie *czajka* oznacza małą, zwrotną najłżejszego typu łódeczkę. „Na wątych *czajkach* podjeżdżają, łódź dobywają i prowadzą ku brzegowi Dunajca” Kur. War. Nr. 238/1913 r., 10. „*Czajka* mieści tylko jedną osobę, oprócz wioslarza, a może iść na wyścigi z parowym statkiem” Tyg. Il. 1864 r., 335 — art. Niemen. Na rzekach Wołynia jest bierniejsza, gdyż może pomieścić do 12 ludzi, Gluz. Etym. tur. *szajka*, PF 1 463 i Br. Por. *Krakówka*.

* *Czarczi most*, p. *Djabelski most*.

* *Czarcziuch*, w Poznańskim: ryba ciernik (*Gasterosteus aculeatus*), zwana gdzieindziej: *kat* (Warszawa), *kolka*, *koluszka*, *jażwica*, *siek*, *żgaj* (Kaliskie), *pchacz* (Hel), *ostrowica* (jezioro Łebsko).

* *Czarne ryby*, nie posiadające łuski (szczęzuli), jakoto: węgorz, sum, miętus, minóg. Por. *Białe ryby*.

Czczuga, ryba jesiotrowata (*acipenser ruthenus*), zwana też *sterletem* i poławiana w rzekach ruskich oraz Dunaju, małow. *czczuha*, serb. *kecziga*. „Ci w lekkie sażeny *Czczugi* i złoczone imają barweny” Tward. Leg. Zbarazkiego.

Czeladnik, na statku: pomocnik szypra, majtek, bosman. „Żaden z *czeladników* oddalić się nie może bez uzyskania od szypra pozwolenstwa” dok. 1811.

Czeladź wodna, splawnicy, ludzie przy pławacze zatrudnieni, włóczkowie. — *retmańska*, pomocnicy retmana, ogół retmańczyków. — *statkowa*, załoga, osada. „*Czeladź* szyprowi wszelkie posłuszeństwo jest winna” dok. 1811.

„Wzywam *czeladź* okrętową,

By co prędzej od lądu odczepiała liny” Siem. IX.

Czoło, okazalszy koniec belki splawnej. *Szycie do czoła*, p. *Szycie*.

Czop, koniec liny lub linki żeglarskiej: podać *czop* = podać koniec.

Czopowy, Przednik, flisak, idący przodem po brzegu przy holowaniu statku w górę rzeki; wiąże on swą szelkę do czopa półki czyli holnej linki, u szczytu masztu umocowanej.

Czos, p. Cos.

**Czółniarz*, retmańczyk cz. podmajstrzy, jadący za retmanem na czólnie.

Czółno, stp. i gw. *czołn, czołen, czołnik, czołniak*, wreszcie *czół*, mały statek wodny, zwłaszcza z jednego pnia drażony. P. *Dłubaniak* i *Korytko*. „*Czołen* retmański“ Kozł. „*Czołniak* rybacki“ (Płock). „*Czółno* wielkie, długości łokci 20, tak iżby w czasie burzy przez trzy bałwany wystarczało“ dok. 1849. „*Okrutny czół, tęga łodyga*“ — wyrażenia wodniaka z pod Warszawy. Br. wywodzi *czółno* od **kil-* z przyrostkiem *-n*; ma ono wspólny pierwiastek z serb. *czun*, por. chińską *dżonkę* (właściwie *tszuen* = statek). P. *Cylla*.

**Czwartak*, galar z załogą czterech ludzi.

**Czwórka*, krypa, przez czterech orylów obsługiwana.

**Dawać wodę*, p. *Doić*. „Żeby statki pod mostem *wody* nie *dawały*“ dok. 1833.

**Defluidacja, defluitacja*, spław rzeczny statkami, żegluga, nawigacja. „Z swoim na *defluitację* pośpieszyć ładunkiem“ Haur. „*Otwarcie defluidacji wiosennej*“ dok. 1846. „*Paszport defluidacyjny*“ Bojko 6.

**Defluidant, defluitant*, spławnik, spławiający towar wodą, dok. 1843.

**Defluidować, defluitować*, spławiać towar wodą. „*Bugiem defluitujący*“ VL.

**Denkowe*, opłata za najem statku. „*Prowadzającym sól* na własnych galarkach dopłaca się po kop. 3¹/₂ od centnara tytułem *denkowego*“ dok. 1856.

Djabelski a. *Czarci most*, wielkie odłamy skalne w korycie rzeki, stanowiące zawadę dla spławu. „*Ławice głazów* w Niemnie pod Rumszyszkami i w Bugu pod Turną“ Głóg. 182. Podobne miejsce na Wiśle pod Łęskim ostrowem zowie Klon. „*piekielne wrota*“, dodając, iż tam wedle flisów „*Wisłę zamiotali biesi*“. Na Drwęcy znowu powstała w tem znaczeniu nazwa „*strachowska rafa*“.

**Dłubaniak, Dłubaniec, Dłubanka*, czółno dłubane, łódź z jednego pnia drażona, koryto do spławu, ros. *dołbaniec, dołbuszka*.
Por. *Kopalnica i Topidusza*.

Dobijacz, ostatni z kolei retmańczyk.

Dobywać, wyciągać, np. kota. — *statek*, sprowadzać na nurt wody, ściągać z mielizny.

**Docinać*, o wodzie: rwać, unosić piasek z dna, szorować. „*Paper docina wody*“, wirujący bystrz pogłębia miejsce na rzece.

Doić, o statku: *ciec, ciągnąć* a. *dawać wodę*, sączyć ją z zewnątrz, przepuszczać do środka. „*Szkuta doi*“ Lin. Także *zendrować*.

Dojezdna woda, miejsce na rzece, do pławby statku lub tratwy przydatne, gdzie głębokość wody jest dostateczna, a bieg jej niezbyt szybki, tor spławny, mar. *farwater* Kozł. 245, PF VIII 37.

Dokład wody, silne bicie, uderzanie fal o brzeg a. o mieliznę, kępę.

Dokładać, o wodzie: bić, silnie uderzać. „*Woda dokłada na prąda*“, odbija się o pień drzewny, w korycie rzeki ukryty.

**Dokładna woda*, fala, silnie bijąca i opłokująca pobrzeże.

**Dolniak*, wiatr *dołowy* a. *dolny*, z dołu rzeki wiejący, pomyslny dla statków, płynących pod wodę, p. *Morka*. Przec. *Górniak*.

**Donośny*, o poziomie wody: dostatecznie wysoki. „*Wiciny na donośną wodę biorą około 3 000 korcy zboża*“ Wol. „*Woda była donośna i cicha*“ Pas. 1680. „*Poko donośna woda w prędkim biegu Trzyma się brzegu*“ Koch. Liryk.

Dół, miejsce na rzece niżej położone, niż. „*Jechać po dole*“, w dół rzeki, z wodą, z prądem, a., jak spławnicy jeszcze mówią, *za wodą za wartem*; przec. „*jechać w górę*“. „*Statki parowe tak idąc w górę, jako też na dół, trzymać się powinny prawej strony, o ile przesmyki i mielizny przeszkadzać temu nie będą*“ dok. 1860. „*Retman jest o pięćset kroków po dole za wodą*“ Ung.

**Drabantować*, p. *Rabandy*.

Drągowe, opłata od *drąga*, t. j. na rogatek wodnej przy wjeździe do portu, nm. Sperrgeld. „*Drągiem to zowa, kędy*

port zawarto" Klon. „Z tratawką dopłynę i u *drąga* stanę"
Bojko.

**Drązkować*, podważać drągiem, unosić za pomocą drąga
a. duży tratwę, aby zepchnąć ją na dobrą wodę z mielizny.
„Przy braku wody flisacy muszą *drązkować*“ dok. 1892.
„*Zdrązkować* sztuki drzewa a. *zadugować*“.

Drewniak, w Gdańsku: kupiec drzewny, spławiający swój
towar Wisłą, Kozł. Por. *Wąchornik*. Objaśnienie War. 2
„handlarz drzewa“ niedokładne.

Drgubica, p. *Drygawica*.

Drobnica, p. *Drób*.

Droga spławna, tor dla statków, nurt dojezdny. „Wytyczny
powinien zrewidować koryto i *drogę spławną*“ dok. 1866.

Drób, drobiazgi rybi, drobnica.

**Dróżny*, o rybie: wędrowny, np. jesiotr.

**Dróżyc*, o rybie: ciągnąć w górę rzeki, inaczej *górować*.
„Ryba bystrzą *dróży*“.

**Druciak*, lina druciana, używana na statkach zamiast ko-
nopnej, np. do wiązania w przystani lub mocowania
masztu.

Dryga, wielka sieć wyłącznie do połowu jesiotrów ze szpa-
gatu pleciana, długości do 300 sążni, składająca się z rzad-
kiego i gęstego płótna, zwana też *jesiotrówką*. „Pławić *drygę*
na jesiotry“. Por. słow. *drâgâ*.

Drygawica, inaczej *słęp*, *słępna sieć*, sieć potrójna, składająca
się z gęstego środkowego płótna (*jadro*) i dwóch rzadkich
zewewnętrznych (*drgub*, *odrgub*, *podrgub*, *grdub*, *ogrdub*, *podgrub*,
podryg, *podryga*). Por. PF VII 196 i 205. Forma powyższa
jest pospolita na naszych rzekach, ale pierwotną *drgubica*
znajdujemy już w dokumentach XIV i XV wieku: „cum
parvis retibus videlicet: *drgubiczamy*, *mzrzerzamy*“ 1461, KRM
II 529. Opis p. Lin. Podobnie i Cyg. mówi o „*drgubicy*
rybnej“, tudzież o siatkach *podrgubnych*, *podgrubnych* i *podr-*
gubach na ptaki. Inne formy współczesne: *drguba*, *grduba*,
trygubica, *tryhubica* i *trubica*. Od *drygawicy*, nader rozpo-
wszechnionej na rzekach i jeziorach, odróżniać należy:
drygę oraz *drygawkę*. Etymologia nastrecza trudności, p. *Try-*
gubica Br.

Drygawka, wiosło wielkie, z jednej sztuki drzewa wyciosane, używane na tratwach oraz statkach polskich: na tratwach służy do kierowania i ustawiona jest wzdłuż pasa, na statkach zaś do nadania im szybszego biegu i umieszczana bywa na osi tuż przy burcie wpoprzek, por. *Pączyna*. „Rękojeść *drygawki*, oprawiona okrągło, zakłada się pomiędzy dwie dulki, piórem na kant” Gluz. „Oprócz *drygawek*, galary zaopatrują w artfule, kordyle i półki” Ung. PF. V. 723. Urządzenie do *drygawki*, p. *Jarzemko* i *Stolec*.

Drzazgownica, p. *Klepa*. „Drzazgownik” War.

Dubas, dawny żaglowiec rzeczny o jednym maszcie albo dwóch, obsługiwany przez 8—14 flisaków, do przewozu zboża, szkuta mniejsza; nazwa, znana tylko z tradycji, gdyż typ statku zaginął. Występuje już pod r. 1434 w Ks. Ław. St. War. („unam navim vulgariter *dubas*”), upowszechnia się w 16 w. („*dubas* warowny” Klon), zanika w drugiej połowie 19 wieku. „*Dubas* dwunastowy, czternastowy”. Źródło wschodnie (tur. *tombaz*) za pośrednictwem małopolskim, PF. I. 463. W „Ogn. i Miecz.” *tombasy* na Dnieprze. Postać *dziubas* jest dowolnym przekształceniem w celu przyswojenia obcej nazwy, p. Gluz.

Duga, drążek do podważania cz. unoszenia w górę statków lub sztuk drzewa w tratwie, Kozł. 526.

Dugować, p. *Drązkować*.

Dulka, kolek pospolicie drewniany, pionowo nad burtę wystający i służący za punkt oparcia dla wiosła, które umieszcza się zazwyczaj między dwiema *dulkami*; do *dulek* przywiązują również linki żaglowe (*gary*), PF. VIII. 35. „Szalupa z masztem, żaglem, siadankami, z czterema pojazdkami i *dulkami* żelaznymi” dok. 1867. „Oprócz głowy i cała, flisy robią w bocznych *dulkach*” Ung. „Żagiel, w jednym kierunku umocowany linką do *dulki*, przy bocznym wicherze przechylił łódź” Kur. War. Nr. 226, 1910 r. Por. *Jazda* i *Pacholek*.

Dunal, p. *Sworzeń rudlowy*. Na dawnych szkutach miał inne przeznaczenie, p. Lin. Etymol. nm. „*Dunnagel*” War.

Dusić, mocno naciskać. „*Dusić* ęsiora“, podważając nim statek, z piasku spychać“ Lin. „artful“ Kozł. 525. „*Przydusić* ster“.

Duszohubka, (duszogubka) na Rusi: p. *Topidusza*.

Dycht, materiał do uszczelniania spojeń statku (szparunów), mianowicie kłaki smołą napuszczone, sierć bydlęca lub mech. „Aby statek się z *dychtów* swoich nie poruszał“ Haur. „Zalać *dychty* pakiem“ dok. 1864.

Dychtować, *utykać*, *upychać* szczeliny podłużne (szparuny) w statku, aby się niemi woda nie sączyła, mianowicie: targanem, siercią bydlęcą lub mchem. „Gdyć już stanie szkuta, *Udychtowana* i dobrze okuta“ Klon.

Dychtunek, *utykanka*, uszczelnianie statku. Materjały do tego, p. *Szycie*, *Targan*, *Zuja*, *Zynklówka*, *Żabka*.

**Dyszal*, p. *Bokszpryc*.

Dziadek, maszcik cz. drażek pionowy, do którego uwiązują linkę (*pólkę*), gdy zaciągają galary w górę rzeki. „Rekwizyta do galara, jakoto: pochody, laski, *dziadek*“ dok. 1855.

**Dziewiątak*, 1) p. *Galar*; 2) żagiel 9-cio połowy na większych masztowcach.

Dźwierce, drzwiczki w pokładzie statku lub sadza rybnego. Por. *dźwierki*, północno-kasz. *dźwierzey* i ros. „*dwiercy*“.

Es, *krzywka* dębowa esowata, t. j. lukowato w kształcie litery s wyrosła, Kozł. 108. „*Esy* zakładają się na oszewkę podczas gwałtownej fali, i na tych drugi i trzeci rząd tarcic się kładzie, gdy wysoko bije fala“ Lin. War. niewłaściwie rozróżnia znaczenia.

**Fajsznur*, linka do podciągania *fany* w górę, tryska do bandery, nm. *Fahnenschnur*.

Fala, silne wzburzenie wody przy gwałtownym wietrze przeciwko prądowi. „Wkrótce po puszczeniu zerwała się na wodzie *fala* i wpędziła nas na stark, którego z wody widać nie było“ dok. 1842. „Podczas *fali* haku lub kija retman nie ujrzy“ Ung. Por. *Barany*, *Gęsi*, *Posiewa*, *Wały*.

Fana, p. *Bandera*.

**Fender*, p. *Oganiacz*.

Ferdek(a), p. *Pobitka*. Hac. 390.

Fładrować, z nm., o żaglu: p. *Trzepać się*.

Flansztek, (nm. *Flaggenstock*), drzewce flagi na parowcach.

**Fleta*, proporzyczek na maszcie, z fr. *flouette*, p. *Bandera*.

Flis, 1) spław, żeglarka. „Utrzymywać się z *flisu*“. 2) spławnik, żeglarz. należący do załogi statku lub tratwy. „*Flis berlinki*“ = bosman, matros, dok. 1854. „*Flisi hurmem pędzą i biorą w oblężenie skarbówkę*“ Ung. „*Płyną flisi, płyną, nie mają retmana*“ Bojko.

„Każdy *flis* zajął ławę, wiosło do rąk włożył,
Przewleczoną przez kamień już odjęto linę,
I wiosła wraz zaczęły pruć morską głębinę“

Siem. XIII.

Flisak, parobek na statku rzeczonym lub tratwie, oryl, włóczek; wogóle spławnik, żeglarz, pławacz. „Użyci do galarów *flisacy*“ dok. 1849.

„*Flisaki* — pijaki,
Płyniecie na haki“.

Bojko.

„I aż głowę pochylał Flaki
Do ziem, te zawołane na morzach flisaki“

Siem. VIII.

Por. *Bosman*, *Matros*, *Retman*, *Retmańczyk*, *Roczniak*, *Sternik*, *Szyper*.

Flisować, spławem się trudnić, wodą jeździć z towarem. — na *fracht*, p. *Fracht*.

„Tyś Jasiu *flisował*, ja Boga prosiła,
Żeby cię wodeczka w górę wynosiła“.

Bojko.

Flisówka, spławianka, zawód flisacki, rzemiosło żeglarskie, Wójcicki: Szk. Hist. 163; żegluga: „chciał pobawić się we *flisówkę* i żeglował od Kowna do Królewca na litewskiej wicinie“ Syrok.

**Flisne*, toż co *spławne*, dok. 1620.

Flisnik, **Flisownik*, rzadsze nazwy flisa(ka).

**Fluid*, towar spławiany, dok. 1849.

Frachciarz, *frachtarz*, *frochtarz*, *froktarz*, przedsiębiorca spławu, właściciel statku lub drzewa spławnego, nm. *Frachter*.

„*Frochtarze*, którzy leśne towary prowadzą, od pojazd płacić powinni“ dok. 1667. „Opłata od szyprów lub *frachtarzy*“ dok. 1849. „*Frochtarz* pszenicy“ = spławiający ją własnym statkiem.

Fracht, frakt, frocht, frokt, przewóz wodą; towar spławiany, ładunek statkowy; cena za przewóz wodą, opłata za najem statku, p. *Denkowe*. „Brać a. oddać zboże *na fracht*“, do przewiezienia statkiem. „*Flisować na fracht*“, spławiać towar na własny rachunek — Lud X 9.

Fryc, nowicjusz w zawodzie żeglarskim, flisak, po raz pierwszy odbywający pływankę, por. *Zimówka*. Kozł. 320. „Będąc *frycem*, trzymałem się starszych szyprów“ Pas. 1670.

Frycować, przyjmować fryca do bractwa spławników z zachowaniem pewnego obrzędu, pasować go na flisa; sprawiać mu na pamiątkę lekką chłostę. Kozł. 321.

Frycowe, Wkupne, poczęstunek starych flisów, wyprawiany przez *fryca*.

Frycówka, dawny obrzęd frycowania młodych flisów. „Miejscem *frycówki* jest góra pod Gniewem: tu każdy chłosta fryca cholewą“ Pol IV 454.

Fryjor, spław, osobiwie wiosenny; pora spławu; statki spławne; wysoki stan wód w rzece, pomyslny dla pławaczki, zwłaszcza odległej. *Na fryjor*, z wiosną albo przy większej wodzie. Obcy ten wyraz zastąpił pierwotny swojski: „ad primam aquam proxime venturam vel *weszne*“ 1427 — Ks. Radz. Warsz. Żyje on niemal wyłącznie w tradycji literackiej.

Fryjorowa opłata, koszta spławu, Mr.

Futrować, u skutników: trocinować statek celem uszczelnienia po bokach i pode dnem.

**Fyś*, z nm. *Fisch*, p. *Pólka masztu*.

Gabar, od 19 w. — statek żaglowy o dnie i bokach żelaznych do przewózki towarów, obsługiwany przez dwóch ludzi: sterniką i majtka, inaczej *żelaźniak*; z franc. *gabare*. Pierwotnie: *gabara*, dok. 1850.

Gać, na rzece: jaz, grobla, zagroda z kołów i gałęzi: „*gać* na *Warcie*“ dok. 1580. W związku z tym wyrazem *gatne* = opłata od *gaci* czyli jazowe, dok. 1564.

**Gaić*, zarybiać wodę. Prac. Por. nm. *hägen*.

- **Gaik*, płótek na brzegu jeziora z kołków, półkolem w ziemię wbijanych i przeplecionych chróstem a. uszczelnionych wrzosem, do łapania mrzoszczących się rybek. Prac.
- Gajno*, na jeziorach: obręb *gajony*, t. j. zapowiedziany, ochronny, gdzie przebywa młody zarybek, i gdzie siecią łowić nie można; grodzba z gałęzi na wodzie. Por. *Gajnaz*. War.
- Galar*, statek rzeczny bezmasztowy formy czworogrannej do spławu towarów, dziś zanikający; zależnie od liczby obsługujących go orylów zwał się *czwartak*, *piątak*, *siódmak* i *dziewiątak*. Zapożyczył swą nazwę od morskiej *galery*, którą przypomina kształtem. W związku z *galarem* powstały wyrazy: **galarnik* (flis z galaru) i **galarowizna* (materiał z rozbiórki galaru). „*Galar* z dartych tarcic na osękach, krakowską budowany” Mr.

„Płynie łódź flisowska, jak szara cyranka,
A za nią ładowne pszenicą *galary*”

(Lenartowicz o Mazowszu).

U Haura mamy jeszcze *galery*, (podobnież w dok. 1628 „naprawa *galeru*”), natomiast Słowacki zwie *galarami* i statki morskie. W ustach naszego ludu nadbałtyckiego *galar* oznacza statek pomocniczy do dowozu towaru na sztukę morską, p. mój Sł. Mar. Istnieją *galery* nowego typu o burtach i spodzie drewnianym a wręgach żelaznych, które unoszą do 50 tonn ładunku i kursują na rzekach, tudzież kanałach Zachodniej Polski.

Ganek (do chodzenia), na żaglowcach: nieruchomy pomost z tarcic po obu stronach kajuty, którejdy sternik ma dostęp do rudla, nm. *Gangbord*.

**Gantować*, w Augustowskiem: łowić ryby z łodzi *gantą* (drygawicą), zastawiać i zağaniać.

**Gardło*, 1. zwężone koryto rzeki, ścieśniony a szybki nurt czyli *przesmyk* wodny pomiędzy ładami lub piaskami, dla spławu niebezpieczny, por. serb. *źdęło* = cieśnina; 2. wewnętrzna lejkowata siatka w węcierzcu, zwana też *ogardlem* a. sercem, PF VIII 33.

**Garnąć*, poruszać wiosłem na głębi, wyzyskując tylko opór wody, inaczej *grzebać*, *rumać*. „Gdy wiosłem rzekę pod się

garnie, ginie więc marnie" Klon. Por. *Hilf. Nagrabić i Przegarnąć* SG.

Garować, żagiel: przyciągać pod wiatr *garami*; o wietrze: bić w żagiel z boku, nm. *gehen*.

Garuga. Iść a. jechać *na garugę*, dążyć w kierunku ukośnym pod żagle, przepływać po odpowiedniemu nastawieniu żagla nurt wodny jeno przy pomocy steru. „Szwedzi zaraz poszli *na garugę*, bo im już wiatr nie służył" Pas. 1659, „Kiedy nie prosty wiatr, to statek idzie *na garugę* przez nakręcenie żagla" Mr.

Gary, Szery, Ujmy, sznury po obu zewnętrznych końcach żagla, służące do napinania go pod wiatr i uwiązywane w tyle statku u burty, marny. *brasy*. „*Gara* służy do obracania żagleń stosownie do wiejącego wiatru" Hacz. 383. Na większych statkach linki te wiążą u pachotków a. suk, na małych zaś bądź mocują do dulek, bądź trzymają w ręku.

**Gatne*, p. *Gać*.

Gawełek, na dawnych skutach: „kołek na końcu hamulca, za który sternik trzyma, gdy prze rudlem" Lin. Na dzisiejszych statkach służy do tego celu bądź drewniana *suka*, bądź żelazne ujęcie, zw. *sztajerdama*.

Gąga, p. *Jarzemko*.

Gąsior, potężny drag do spychania statku z mielizny, Dz. Han. 1787 s. 290. Zowią go z nm. i *Wuchtebum*.

Gdańszczyzna, towar gdański, spławiany na statkach wiślanych ku górze, dok. 19 w.

Gębować, przytrzymywać liną, owiniętą dokoła pala albo drugiej liny: *zgębować* statek, u Haura: *zagebować*; „*przygębować* opław skrzyni rybnej", przymocować, owijając drutem. Por. *Gub, Gubować* = fałdować.

Gębowanie, czynność *gębowania*; — a. *gierlina*, liną, okręcona dokoła pala albo drugiej liny, w celu przytrzymania statku: „zrobić *gębowanie*", nm. *Gierleine, Gierende*. „Wyprowadzić linę rozjazdową do pala z założeniem *gębowania*" dok. 1833. Por. War. 2.

Gęsi, fale, zdala bielejące; spienione grzbiety fal. „*Gęsi chodzą*".

- * *Gęstka*, sieć gęsta, t. j. o małych okach. „*Gęstka* na węgorze” na jeziorach. Na Wiśle nazwa ta stosowana jest szczególnie do gęstej *suwaty* i *siatki-wierzchówki*.
- Gibać*, u orylów: poruszać drygawką, zanurzać pojazdę w wodzie. *Gibaj!* komenda. Por. *Pociągać*.
- * *Gibotny*, *Kolebny*, *Bujny*, o statku: wywrotny, łatwo na bok się przechylający: „g. czółno”.
- Gierebować*, stojąc, zapuszczać wiosło pionowo tuż przy burcie i naginać je ku sobie, aby odepchnąć statek dalej, inaczej *wyłamywać*. Ztąd komenda: *Giereb!* „G. = kiedy od lądu odbijając, pojazdami robią na burcie stojąc, aby się statek sztabą obrócił na wodę” Lin.
- Głowa*, przód statku a. tratwy, przec. *Cał.* — pod Gdańskiem, nm. *Danziger Haupt*, miejsce rozdwojenia wód w niżu Wisły, zwane ongi przez naszych pławaczy „Królewska Przyłbica” Pol II, 197.
- Głowica*, *Kafa*, jednostajna, odpowiednio wyrobiona sztuka drzewa, stanowiąca ostre zakończenie statku: *głowica łodygi*; *kafa* berlinki = przód, który wodę pruje, PF. VI. 704.
- * *Główka*, tama poprzeczna u brzegów wklęsłych rzeki, nm. *Buhne*, ros. *buna*.
- * *Głuch*, *Głuszek*, ryba ogłuszona przez uderzenie pałką lub młotem drewnianym w łód.
- * *Gnać*, prowadzić wodą drzewo a. łódź.
- * *Gołomaci*, (więcierz), u Krescentyna: bez skrzydeł, o samej matni. W Lin. i War. błędnie: *gołomacz*.
- Gonduła*, mały statek do przejażdżki, bacik. Pas. 1659. U Mik. Radziwiłła (16 w.) *gondula* = gondola wenecka.
- Goniarz*, p. *Trybarz*.
- * *Gonna toń*, na jeziorze: obszar wód, na którym rozpoczyna się łów ryb siecią; miejsce, skrzydłami niewodowemi okrążane, KWpol V. 605. Por. *Zgonna toń*.
- * *Goń*, na jeziorze: obszar wód, z którego ryby się wygania, rozciągając sieć z czółna, por. *gonna toń*. „Jezioro Kuchnia, przez które bieży rzeka Tardoga; na dłużą jest czworo *goni* i poprzecz na jednej” dok. 1565.

- * *Gospoda*, miejsce zebrań ludzi wodnych, zazwyczaj jadłodajnia nadbrzeżna: g. flisacka „Pod Retmanem”. „Giełda cz. gospoda szyprów w Gdańsku” VL I, 461.
- * *Gościnna woda*, woda, z przyboru powstająca, ponad poziom normalny wzniesiona, *brana woda*, *zwodek*. „Łachą na fryjor pływają rotmani, Poko gościnna woda bierze na niej” Klon. O *gościnnych wodach* na Dniestrze mówi Pol VI 42.
- Góra*, 1. na rzece: punkt, w wyższym jej biegu położony, a na morzu: punkt, od brzegu bardziej oddalony. „Jechać w górę (stp. wzgórze), „biedz z góry”, 2. na jeziorach: płaszczyną, mielizną, na Wiśle: *wierzch*.
- * *Górniak*, wiatr górny, z góry rzeki wiejący. Przec. *Dolniak*. *Górny*, z góry rzeki pochodzący, np. woda.
- * *Górować*, o rybie a. statku: dążyć w górę rzeki. „Krypy górują” (przec. *jadą po dole*), „ryby górują a. dróżą z rzek większych w czasie tarła”.
- Grac*, o rybie: trzeć się, mrzościć się; o wodzie: szumieć, burzyć się z łoskotem.
- Gratyna*, 1. na statkach: miejsce podłużnie wgłębione pomiędzy wręgami, gdzie się woda sączy; na tratwach: wgłębienie prostokątne pomiędzy kłodami na wpuszczanie do wody *szryka*; 2. na promie: bal ponad wręgami do usłania pomostu. Z nm. *Grätting*, ang. *grating*, PF. VIII, 530. Gluz.
- Grąd*, wyspa, ostrów, PF. X, 317.
- Grąz*, zdr. *grązek*, u sieci: ciężarek, zazwyczaj ołowiany, na dolną jej linkę nawleczony dla grążenia, grzędło. W War. tylko lmn.
- Grążyć*, *grzęzić* sieć: opatrywać ją *grązami* a. *gręczami*. „Drygawica dobrze zgrążona”.
- Grdub*, p. *Drguba*.
- * *Grdubić*, opatrywać jadro cz. gęste płótno sieci potrójnej *grdubami* (*podrygami*), t. j. płótnami rzadszemi z obu boków: „*grdubić ślep, wąton*”.
- Grzęzić*, p. *Grążyć*.
- Grzędko*, małe *grzędło*, np. gliniane (zam. *grzędliko*).
- * *Grodzić*, wodę: obstawiać sieciami, np. niewodami.
- Grono ryb*, gromada, stado ciągnących pod wodę ryb, u ludu nadmorskiego *karno*.

- **Gruntówka*, wędka z uwiązaniem do włosienia a. sznurka grążkiem (ciężarkiem), której haczyk idzie na grunt cz. dno rzeki. Por. *Wierzchówka*.
- **Grzebać*, p. *Garnąć*.
- Grzebulka*, jaskółka, gniezdząca się w urwistych brzegach rzecznych.
- Grzępa*, warstwa kamieni, w korycie rzeki na mialkiej wodzie rozესлана: „spychać statek z grzępy”; „żwir leży grzępkami”, PF. X. 315.
- Hak*, zgr. *Haczyisko*, zdr. *Haczyk*, *Haczyna*, mielizna, piasek, wodą przykryty, ze śpiczastym zazwyczaj końcem. Por. *Podhacze*, *Podnarcie*, *Przykosa*, *Średzina*. „Osiaść na haku”.
- **Hakownik*, *Kruk*, pośledniejszy gatunek łosiosia o długim zakrzywionym nosie, znacznej wagi. Przec. *Prawy łosoś* (prawdziwy).
- Hamer*, *Hamra*, *Amer*, *Amra*, *Rączka*, nasadka poprzeczna formy walcowatej u górnego końca wiosła a. łaski, służąca do opierania o ramię lub ujmowania. Kozł. 527. W War. pozycje rozstrzelone.
- Hamulec*, (steru, drygawki, artfuła) trzon, górna część, którą się kieruje a. w ręku trzyma. *H.* steru zowią też *kierownikiem*. Z nm. *Helmholz*, PF. VI, 703.
- **Harczówka*, spiżarka, komora na statku. „Miejsce kuchni i składu legumin, okrasy, a nawet odzieży” Gluz. Por. *Mięśnica*. Gw. *Harcz* (również na Podhalu, PF. IV, 660) = wikt.
- Holenda*, lina na *rejce* cz. *podbiegu* do ściągnięcia żagla, mn. *Holende*, PF. VI, 703. Starsza nazwa: *kalaryfa*.
- Holować*, ciągnąć liną na wodzie statek a. płyt, co uskuteczniają bądź ludzie za pomocą *pólki* (*hólki*), bądź konie, bądź wreszcie parowce za pomocą *trosy*; wogóle transportować wodą, np. „*holuje* sól na Wiśle do magazynów rządowych, jako retman” dok. 1867. Gw. *halować*, p. War.
- **Holownik*, człowiek a. statek holujący.
- Hołubka*, *Ołubka*, *Kozioł*, kołowrót drewniany stojący, pionowa winda statkowa; służy do wyjmowania lub stawiania masztu, wyciągania kotwicy i t. p. „Podczas czyszczenia rzeki Buğu próbowano dąb wyciągnąć, brano go na 4 *ołubki*” *Hacz.* 172. „*Hołubki* do kręcenia” Lin. PF. VI. 230.

Wbrew wywodowi War. wyraz powstał bodaj z *kadłub-k-a* = pniak wydrażony, osadzany na pionowym słupku, p. tamże *Kadłubek* 3. Por. *Król*.

Hólka, p. *Pólka*.

**Huczana*, na Dźwinie: szkuta, statek spławny, ros. *uczana*. „Od *huczana* wielkiego albo małego płacą (cła spławnego) litewskich kóp. 3” dok. 1599.

Hyclina i *Hycówka* (*hyslina* i *hysówka*), liny, przez bloki przewlekane, do podciągania żagla w górę, dawniej *traref*. *Hiszlina*, Hacz. 390. „*Hylinka* 30 st. długa, 1½ cala gruba z bloczkami” dok. 1867.

Hycować, *Hysować*, żagiel w górę podnosić, nm. *hissen*. „Wzięli Szwedzi z bulwarku okręt kupiecki i, *wyhysowawszy* żagle, zapalili go” Pas. 1659.

Hys! (skrót. *hysuj!*) komenda na statku: żagiel do góry!

Hys, *Hyz*, *Hyż*, wiatr pomyślny dla statku, choćby najslabszy. „Statek ten po najmniejszej głąbiźnie płynie z wodą, a pod wodę lada *hyz* żaglami popędzać go może” Kost. 109. Hacz. 326, Kozł. 246.

**Ikrzyca*, toż co *ikrzak*, ryba samica. Przec. *Mleczak*.

**Irować*, 1. płynąć w kierunku zygzakowatym, wykręcać się siłą prądu, np. „barka *iruje*”, 2. a. *obalać*, sprowadzać statek na nurt wody za pomocą liny, rzuconej z innego statku, w razie gdy nie może odbić od lądu lub spłynąć z piasku: „*zirować* berlinkę”. Etym. nm. *gieren*.

Jadro, ryb. 1. środek każdej sieci o gęstych oczkach, zwieszający się wolno, np. u *podrywki*; 2. a. *płótno*, środkowa gęsta sieć, osłonięta rzadszemi *podrygami*, w sieciach potrójnych, *słępach* i *wątonach*; żegl. a. *buchta*, wydętość żagla. Kaszub. *jadro* oznacza wogóle sieć rybacką. Por. serb. *jadro*, rus. *jadriło* = poet. *wietriło*, żagiel, u naszych wodniaków również *skrzydło* a. *płachta*. Lud mówi i *wiadro*.

**Jadrzyć*, sieć a. żagiel: inaczej *buchtować*, uwypuklać, nadawać wydętość, gęsto fałdować. Złoż. *najadrzyć*, *ujadrzyć*, *zjadrzyć* się. *Jadrzysty* (wiadrzysty), o sieci: mający w środku zakłęśnienie cz. *jadro* (wiadro).

Jadwiga, *Śpiczak*, statek rzeczny masztowy w rodzaju *barki* o jednym ostrym rogu, t. j. z tępo zakończoną rufą, dawniej

do spławu, dziś do przewozu na drugi brzeg używany. „*Jadwiga*” do wystawioną na niej celbudą do ekspedycji spławnej“ dok. 1849.

**Janówka, Świętojanka*, przybór wody w rzece, koło Świętego Jana przypadający. Por. *Jakubówka, Michałówka*.

**Jarzemko, Gąga*, sztuka drzewa ruchoma lub nieruchoma, łącząca wpoprzek burty statku i zabezpieczająca je od parcia ładunku; 2. urządzenie do drygawek (pojazd) na skrzyniach rybnych na rzece, przypominające kształtem jarzmo na woły. „*Ciągnąć na jarzemka*“. Forma skażona *jarzębko*.

**Jarzyć się*, o wodzie: wrzeć, bałwanić się, kotłować (Poznań). Por. rus. „*jarit'sia, jarost' woln*“.

**Jata*, kupa gałęzi, ułożona na dnie jeziora, do zanęcania ryb. Por. *Gajno i Krześlisko*.

Jaz, grobla w poprzek rzeki, urządzona z pali, wikliny, kamieni lub darniny, z otworami (okna) celem wstrzymywania i łowienia ryb; na Podhalu: grobla naturalna, którą stanowi próg skalny na dnie potoku, — zaporą dla górujących pstrągów. Serb. *jaz*, strus. i czes. *jez*. Por. *Odjazek, Ujazka i Zajazek*. „*Obstaculum, dictum yasz, pro capiendis sturionibus et salmonibus*“ 1405 — KW_{pol}. V, 75.

**Jazd*, droga spławna, woda dojezdna, tor dla statków, nm. *Fahrt, Fahrwasser*. „*Draga pogłębia jazd wzdłuż brzegu warszawskiego*“ Kur. War. Nr. 239, 1907 r.

**Jazda*, na Warcie: toż co *dulki*, mianowicie dwa kołki pionowe, wbite w burtę statku, do opierania wiosła; rozróżniają *jazdę kafową* (w przodzie łodzi) i *brzeźnią* (pośrodku lewej burty). *Jazdę* znają i słowieńcy p. PF. VIII, 35.

**Jażdżówka*, sieć stawna na ryby *jażdże* cz. *jazgarze* Por. *Jazgarnik* War.

**Jekbum*, część omaszlowania, nm. *Giekbaum*, p. *Podbieg*.

**Jelcówka*, odmiana sieci *suwaty*, o rzadszych okach; służy do łowu *jelców*, jakoteż drobniejszych leszczów, sandaczy i t. p.

Jelec, ryba pomniejsza *squalius vulgaris*; tak zowią ją na Wiśle, natomiast rybacy na Prośnie posługują się mianem *bielec*, które jest bodaj pierwotne, nm. *Weissfisch*.

- **Jelecznik*, odmiana sieci *wierzchówki*: na Wiśle miewa do 100 sążni długości i oka wielkości cala w kwadrat. P. moje „*Ryboł. na Wiśle*” s. 24 i 32.
- **Jerzch*, p. *Tarło*. Por. łuz. *jerk* = ikra Lin.
- **Jerzchnąć się*, p. *Trzec się*.
- **Jesiotr*, u spławników: p. *Bober*.
- **Jesiotrówka*, p. *Dryga*.
- **Jeziorowe ryby*, u ryb. szczupaki, karpie, okonie, płotki i t. p.
- **Jeździć siecią*, poławiać ryby siecią ciągnioną, zapuszczaną z łodzi, np. *jeździć drygawicą*.
- Jugo*, p. *Kiersztak*. Etym. *igo* = łac. *iugum*, łącznik, jarzmo.
- Kacercz*, 1. *Kaczor*, *kaszerz*, *kosior*, *koszor*, siatka formy odwróconego stożka, na drążku osadzona, do wybierania ryb lub drobnego łowu, już u Cyg. („maluczka siateczka”). PF VIII 556; Paskowa postać *kancerz* (1685), w zdrobnieniu *kancerek*, też nie zanikła. 2. *Kacierz*, sitko druciane podobnego kształtu na długim trzonku do dobywania żwiru i piasku z dna rzeki. Por. War. i Br.
- **Kacerczowac*, ryby: dobywać *kacerczem* ze zbiornika (skrzyni a. sadza).
- **Kaczor*, 1. *Kaczka*, deska kształtu półkola, przywiązywana do oprótka sieci w górze matni, wskazująca kierunek jej skrzydeł; 2. p. *Bańka*. 3. p. *Kacercz*. „*Kaczorek na raki*”.
- Kafa*, p. *Głowica*. PF VI 704.
- **Kaf*, na Warcie: toż co *kafa*, mianowicie przód łodzi kryty do chowania jada i naczyń do jedzenia, potrzebnych na czas wyprawy rybackiej. Por. *Łuby*.
- **Kafowy*, na Warcie: rybak, siedzący w przodzie (*kafie*) łodzi. Por. *Brzeźni*.
- **Kajlak*, statek żaglowy średniej wielkości w rodzaju małej *berlinki*, przeznaczony do transportów miejscowych i unoszący 1000—2000 centnarów, wielka łódź żaglowa; budowane są w Wyszogrodzie.
- Kalaryfa*, w oporządzeniu linowem statków: jedna z lin, służących bądź do podnoszenia, bądź do rozciągania żagla, z nm. *Holreif*; dziś pospolicie *holendą* zwana.
- **Kalne*, zwyczajny mułowaty grunt rzeczny, mada.
- **Kamieniarka*, krypa, używana do przewozu kamieni.

Kamieniec, ławica żwiru ponad rzeką, osadzona przez prąd wody: „Wisła powysypywała obszerne *kamienie*“ dr. 1850. Por. *Zdziar*.

**Kanał*, łożysko, koryto rzeki: „całe jezioro aż do miejsca, gdzie się łączy z *kanałem* Wisły, należy do folwarku *Kamionek*“ dok. 1857.

Kanałowa berlinka, **Kanałówka*, berlinka węższa, o sile unoszącej 4000—5000 centnarów, która może przepływać przez sztuczne kanały. „*Kanałówki noteckie*“. Por. *Wiślanka*.

**Kantować*, przechylać statek na bok na wodzie lub na lądzie: „wiatr *kantuje* łódkę“. Złoż. *skantować*, *zakantować*, z nm. *kentern*.

**Kantówka*, drzewo spławne w kłodach, do ostrego kantu czyli w kostkę obrobionych. Por. *Obłok*.

**Kapitejna*, kapitan portowy, kaszub. *kapitejna* = kapitan, szyper statku kupieckiego, rus. *kaptien*. Rachunek kosztów na opłatę *kapitejny*, stróżowania, kanałowego“ Enc. Rol. III. 210. SO. VI 217.

Karnat w linostroju żaglowców, p. *Szpantał*.

Karować, towar: wywozić materiał spławiany na brzeg rzeki taczkami przez ludzi lub końmi: „po *wykarowaniu* z Belku przewozić drzewo do Mokotowa“ dok. 1834. Poch. *karownik*, *karunek*, *karunkowa droga*.

**Kasior*, **Kaszor* p. *Kacierz*.

**Kaszeć*, o lodzie: kruszeć, tracić spoiwość i sprężystość.

**Kaszta*, na statku: p. *Schowanko*.

**Kaszuba*, wiatr, od strony Kaszub wiejący, północnozachodni, inaczej *morka*. Por. *Węgier*.

**Kawka*, małe kółko, tworzące się przy prostowaniu zwiniętej liny i przeszkadzające należytemu jej wyprężeniu, z wł. *cocca*, inaczej *skrętka*.

**Kąt*, *Worek*, przestrzeń wody na rzece bądź zawarta między dwiema mieliznami, bądź wrzynająca się w ład, z której wyjechać statkiem w górze nie można; jestto zazwyczaj pozostałość dawnego nurtu lub jego odnoga. Na Wiśle *kąty* bywają bardzo głębokie i miewają długość 1¹/₂—2 klm.

**Kątowisko*, wielki *kąt* wody, dogodny do połowów niewodami lub innymi znacznymi sieciami: „kry lodu wyparte zo-

stały nagłym przyborem wody z małych rzeczek i *kątowisk*" dr. 1919.

**Kątówka*, każda sieć z matnią, używana do połowu ryb. Por. *Wierzchówka*.

Kępa, p. *Mierzeja*, *Ostrów*, *Splawisko*.

**Kiełek*, haczyk u wędy, PF VIII 49.

Kierma, p. *Kormnik*.

Kierownik steru, p. *Hamulec*.

Kiersztak, *Jugo*, drażek żelazny poprzeczny u kotwicy dwupazurowej, zmuszający swoim ciężarem do zagłębienia się jednego pazura w dno rzeczne. Z nm. *Querstock*, PF VI 704.

Kieta, łańcuch o wielkich ogniwach do kotwi, nm. *Kette*.

Kij, drzewo, na wodzie sterczące lub pod wodą ukryte, inaczej *prąd*. *Ślepy kij*, p. *Ślepy*. „Zwalone lub zatopione w korycie Wisły całe sztuki drzewa, zwane *kijami*, są najniebezpieczniejsze dla żeglarzy i bardzo często narażają statki na rozbicie” Wol. „Galar, przed nami płynący, zakręcił się w koło, domyśliliśmy się zaraz, że wpadł na *kij*” dok. 1842.

Kil, pod dnem *berlinki* w przodzie: ostrze drewniane kształtu trójkąta do prucia wody, wogóle ostry spód statku wodnego.

**Kilson*, u *kryp*: belka, idąca wzdłuż całego statku i wzmacniająca jego wiązanie, zwłaszcza wręgi.

Klamburta, *Obszewka*, *Oszewka*, *Nadstawka*, *Nadbitka*, wierzchni bal burty statkowej, grubszy od innych i wystający dolną swą krawędzią nazewnątrz, z nm. *Klimbord*. „Potrzaskał na galarze *klemburtę*” Mr. PF VIII 550.

Klepa, rodzaj małego niewodu czyli włok z długimi sznurami, do których przytwierdzają deseczki (*drzazgownice*) w celu straszenia ryb. „W tych jeziorach nie ławiają niewodem, ani przewłoką, jeno *klepami*” dok. 1565. Br. 233: „minor tractura” 1510. Nazwa bynajmniej nie przestarzała: „*klepa* skrzydeł nie posiada, tylko samą matnię” Ryb. Pol. 1922 r. s. 275.

**Klepkować*, *szpuntować*, statek: przybijać listewki podłużne (*klepki*) na stykach tarcic po bokach lub pode dnem celem uszczelnienia; naprawiać statek, obszywając go zzewnątrz.

Kleszcze, dwie łękaty sztuki drzewa, oparte nieruchomo o spód statku, służące do wzmocnienia podstawy masztu; zw. również z nm. *szersztoki*.

Kleszczka, iglica drewniana do dziania sieci.

**Klocowe czółno*, toż co *Dłubaniak*. „Od *czółna klocowego*, jakim bądź produktem ładownego, 75 kop.“ dok. 1845.

Kłuba, p. *Chłuba*.

**Klubówka*, łódź sportowa wioślarska.

**Kluza*, otwór w burcie statku z przodu, przez który przechodzi łańcuch kotwiczny, nm. *Klüse*.

Kładka, na statkach wodnych: p. *Pochoda*, *Siadanka*, *Trep*.

Kłódka, *Bierka*, *Błoszek*, spłaszczony wałeczek, na którym wiąże się oka sieci. War. *kłódka* 4.

Kłomla, *Sak*, mała sieć rybacka formy, zbliżonej do stożka, przypominająca *kacerz*; składa się z trzona (*stroisz*), do którego przymocowany jest pałak, a na tym za pomocą sznura (*obierzmo*) rozpięta jest stożkowata sieć z małą matnią (*kutel*). Na Wiśle łowią nią drobniejszą rybę przy mieliznach, płynąc łodzią. Już od 13 wieku: „cum reti *cloma* piscabuntur“ 1266 — KWpol. I 367. „piscari cum reticulo, quod *cloma* dicitur“ 1369 — Tamże III 331. P. *Kłonia*.

Kłonia, ręczna sieć w rodzaju *kłomli*, rozpięta na drewnianej ramie, mającej kształt leżącej trójściennej piramidy. Jedną z krawędzi tej sieci stanowi dłuższa laska, służąca do ujęcia. Rybak ciągnie sieć za sobą, brodząc w wodzie lub płynąc łódką. PF VII 206. W War. niewłaściwe zróżniczkowanie znaczenia. Por. serb. *Kłonja* = łapka, samolówka.

Kłonica, *Śmigiel*, drążek poziomy u hołubki (windy), służący do obracania.

**Knaga*, *Siodełko*, listewka, wzdłuż burty przybita, do osadzania dulek; wiosło chodzi na niej pomiędzy dulkami.

Kokosz, szkielet statku wodnego, tj. zespół wręg, wymagający tylko obszycia tarcicami, z fr. *carcasse*.

Kokoszka, urządzana dawniej zagroda na statku lub tratwie do zsypywania splawianego zboża, Kozł. 527, Gluz. Zapewne przeróbka formy *kotuszek*.

Kolano, wężykowata linja biegu rzeki, zakręt. „Zabić tamami stary nurt Muchawca w miejscu, gdzie tegoż *kolano* prostować zaczynają“ Dz. Han. 1787.

**Kolebny*, o statku: p. *Gibotny*.

Kolec, u rybaków: drażek, w jednym końcu zaostrowany. U sieci *suwaty* dwa takie drażki zmocowane są na osi żelaznej na krzyż, zaś przy *więcierzu* podobne drażki, w dno rzeczne wbite, służą do przymocowania sieci (skrzydeł i matni). PF VIII 50.

Kolej, 1. tor wodny, droga na rzece dla statków, por. *Nurt*, *Wart*, *Wartówka*. „Kręty gościniec, którym ciągnie się sznur statków, w mowie flisów *kolej*“ Ung. 2. ogół statków lub tratw, prowadzonych przez jednego retmana lub odbywających razem drogę, tabor wodny. Pas. 1670. „Galarów było w tej *kolei* trzynaście“ dok. 1843. 3. transport, partja towaru spławnego, np. *kolej* drzewa a. soli. „Flisy obowiązują się spławić i przepawić *koleje* różnego drzewa do Gdańska“ dok. 1892.

Kolejny, do *kolei* należący, np. statek.

Kołac, okrągłe wiązanie z chlup kilkucalowej średnicy, przy spławie drzewa używane. Kozł. 63 i Gluz. Por. *Obarzanek* i *Kołac(yk)* War. 2.

**Kołnier*, lód, tworzący się przy brzegu rzeki, grubszy i bardziej chropowaty: „oczyszczanie ładów i motławy z *kołnierów*“ dok. 1833.

**Kołowisko*, zakręt na wodzie. „Prąd bystry bije środkiem łożyska Czarnej-Hańczy, tworząc liczne wiry i *kołowiska*“ dr. 1921.

Komenda na statkach: p. *Bakier! Giereb! Hysl! Myk! Porwa! Rejda! Ru! Sztybor! Wara! Wcos! Westa! Wijaj!*

Komięga, dawny statek spławny formy czworokątnej, bezmasztowy, obsługiwany przez 8—12 ludzi; również ogólnie czołno lub większy statek towarowy.

„A gdy zbijesz grosz na *komiężce* małej,
Sprawże też dubas“ Klon.

„Wtedy twe fale pokrajają na pręgi
Niosące zboże ładowne *komięgi*“.

Czajk. „Do Wisły“.

Por. strus. *komjaga*. Według Br. wyraz rodzimy, pochodzi od „*kom*” = kłoda.

**Komieżnik*, szkutnik, cieśla wodny: „*carpentarii alias komieżnicy*” 16 w.

Komora, nadbudówka z tarcic na pokładzie statku: „*k. szyprowa, k. za głową*” 1611, SO V 78. — w tratwie: próżnia przy zabitce, Kozł. 524. — *wodna*, urząd celny nadrzeczny, por. *Przykomórek*.

**Koniec*, ogólna nazwa lin i linek statkowych, np. „*podaj koniec*”. Anal. ros. *koniec* i nm. *Ende* (Tauende).

Koniki, p. *Stojaki*.

**Kopalnica*, toż co *dłubanka*, koryto do spławu, czółno, z jednego pnia dębowego drażone, na 6 ludzi. Czółen tych, nader wywrotnych, ale bardzo trwałych, używali dawnymi czasy na Warcie rybacy, wiążąc do nich sadze. P. *Topidusza*. Etym. por. *kopańka* = niecka i serb. *kopanja* = koryto.

**Kopyść*, wiosło bez okucia, drewniana część pojazdy.

**Korale*, gałki drewniane, na linkę dokoła masztu nawleczone, dla łatwiejszego wciągania żagla na maszt, inaczej *raki*.

**Korcować* linę, p. *Zbierać*.

Korczak, szufelka do wylewania wody z łodzi, podłużna i wązka, z jednej sztuki drzewa wyrobiona, inaczej *wylew(aj)ka*; miewa też kształt łyżki. Nazwa znana i rybakom słowieńskim p. PF VIII 79. Etym. stł. *krczag* = czerpak, toż serb., rus. *korczag*, czasza.

Kordel, *Kordyl*, gruba lina, używana na statkach do ich przytrzymywania, ale głównie do uwiązywania na niej kotwi, nm. *Kordel*, PF VI 704. „*Nadbiegli ludzie obcięli kordel, na którym statek był przymocowany*” dok. 1844. „*Kordele do kotów*” Mr. „*Tratwa stoi na kordylu*” Kozł. 528.

**Korkfender*, p. *Oganiacz*.

Kormnik, na Rusi: sternik, rufnik na statku wodnym, Lin. Etym. strus. *kormnik* = crk. *kormczij*, *kormszczik* od crk. *korma* = rufa, ster, skąd też pol. gw. *kierma* = sternica, p. War.

**Korona*, wiatr: najbardziej pomyślny dla statków, dążących w górę rzeki, „*który po wszystkich buchtach wyciąga*”.

**Korygować*, tratwę: udokładniać przed wyruszeniem w drogę powiązanie pasów, pojedyncze zaś kłody dobierać do siebie ściślej pod względem rozmiarów. Ztąd **korygunek*, jako czynność. Gluz. Anal. „k. drzewa na wozach” — dok. 1627.

**Korytko*, łódeczka, w pniu wydrążona lub z cienkich tarcic zbita: *k.* retmańskie; wogóle liche wywrotne czółenko, łupinka na wodzie, p. *Topidusza*. „Takie *korytka* mogą utrzymać się na morzu i nie przewracają się” Sienk. „L. z Afr.”.

**Koryto*, łódź, zwłaszcza drążona z jednej kłody drzewnej: czółno stare, zrujnowane, albo też nieumiejętnie wykonane.

**Kosa*, 1. u bandery statkowej: ostry koniec, rus. *chwost*; 2. a. *krzywula*, na jeziorach mazurskich: siatka ciągniona, której podstawę tworzą dwa wygięte drażgi nakształt sani; to też zowią ją indziej *saniami*. Enc. Rol. V.

**Kosior*, **Koszor*, p. *Kacierz*.

Kot, *Kotew* a. *Kotwa*, kotwica, serb. *kotwa*. „Zarzucać *koty* z dolnej strony mostu, dla zabezpieczenia go od nawalnic” dok. 1833. „Bobra od *kotwy* nie widać”.

...„Gdy *kotwie* rzucono na rzece,
Wraz najczujniejszą bacność swym ludziom zalecę”.
Siem. XVII.

Kotwice na statkach wiślanych bywają zazwyczaj o 2 albo 4 pazurach i są zawsze w sztabie statku umieszczone. Bywają dwóch rodzajów: *krzyżowe* czyli *krajczaki* i *sercowe*. Na większych żaglowcach ważą 250 do 300 f., niekiedy jednak waga ich dochodzi do 5 centnarów. *Kotew* składa się z trzona (*laski*) i pazurów cz. łap (*wąsy*). Do trzona przymocowane jest *kółko* (*arkan*), w kotach zaś dwupazurowych, nadto, drażek poprzeczny (*jugo*, *kiersztak*). Prócz wspomnianych są jeszcze wielkie kotwice o jednym pazurze, które utrzymują statek na wodzie, będąc zaryte w ziemię (*zarejdowane*) na lądzie (nm. Landhaken).

Ruska kotew (nm. russischer Anker), belka drewniana, na głębokości 2—3 łokci poziomo w łódź zapuszczana, do której szyprowie wiążą linami statek, gdy mają przy brzegu zimować.

- **Kotłować*, wirując, tworzyć lejkowate zagłębienie: „woda przy filarze mostowym silnie *kotłuje*”, „ryby *wykotłowały* dziurę”. Por. wyrażenie górników: „ziemia *kominuje*”.
- **Kotwiarz*, *ankrownik*, *łapacz*, trudniący się *kotwianiem* statków lub tratw. P. *Kotwiować*.
- **Kotwiować* statek: 1) zatrzymywać wśród wody na kotwi: „*zakotwiować* berlinkę”; 2) nakierowywać w „roztwór” mostu za pomocą uwiązanej w tyle na długiej linii kotwicy: „*skotwiować* tratwy” inaczej „*zankrować*”.
- **Kotwiowisko*, miejsce dogodne do *zakotwiowania* statków, nm. Ankerplatz, mors. *rejda*.
- Koza*, mała *szkuta*, żaglowiec w rodzaju *dubasa*, którym pławiono towar aż do Gdańska, z załogą 4—6 ludzi. „Aby nad dwa *dubasy* więcej nie *ładował* albo nad trzy *kozy*” 1640. Dziś: większa łódź żaglowa, której przód (*nos*) w miejscu, gdzie się zbiegają burty z dennicami, wyrobiony jest z jednej sztuki drzewa, Tyg. Il. N. 8/1908 r. Por. *Bat*.
- Kozioł*, p. *Hołubka* *Kozły* cz. *Krosna*, na statkach bezpokładowych: podpora ponad statkiem ze skrzyżowanych dwóch *szryków*, na której maszt wyjęty się składa.
- Koziołek*, na dawnych statkach: kołek z odnogami, na który liny od żagla zakładano; dziś do tego celu służą *pachołki* lub *suki*.
- **Kół retmański*, laska z chróstu świeżo obciętego z wierzchołkiem, zatykana przez spławniczego odziemkiem w wodzie: „ryć *koły*”. P. *Wesoły* i *Złamaniec*.
- **Krajcować*, p. *Krzyżować* (nm. *kreuzen*).
- **Krajczak*, *Krzyżak*, *Krzyżowa kotew*, kotwica o 4 pazurach, z żelaza kuta, której *laska* jest płasko zakończona, z nm. *Kreuzhaken*. Por. *Sercowa kotew*.
- **Krakowski galar*, rodzaj *galara*, różny kształtem i mniej pojemny od *ulanowskiego*: „statki płaskie, których część tylna prawie o $\frac{1}{3}$ jest szersza, aniżeli przednia” dok. 1846. P. *Patelka*.
- **Krakowskie szycie*, p. *Szycie*.
- **Krakówka*, 1) mała łódeczka na jedną osobę, formy niemal prostokątnej, z cieniutkich desek zbita, o bardzo niskich burtach, używana przez *retmanów*.

„On z *krakówki* tor im znaczy
I wieczór i rano“ dr. 1869.

2) wylew wiosenny, osadzający na polach żyzny muł rzeczny i przypadający w marcu lub kwietniu, Sł. Geogr. art. Wisła; zwie się i *kwietniówką*. W War. błędna forma: *Krakówek*.

**Kremlik*, pałak rudłowy, najgrubsza zakrzywiona część steru od osi, na której jest zawieszony (*sworzeń*), do dolnej części (*plusku*); to kolanko steru bywa dębowe i zazwyczaj jednolite. Etym. nm. *Krümmling*.

**Kręt*, wir wodny, odmęt. P. *Wir*.

**Krosna*, p. *Kozły*.

**Król*, słupek środkowy nieruchomy w hołubce czyli windzie statkowej.

**Kruk*, 1) (Hacz. 383) p. *Sworzeń*. 2) p. *Hakownik*.

**Krukiewka*, p. *Rączka* (wiosła), z nm. *Krücke*.

Krypa, statek masztowy niekryty do spławu towarów, formy czworokątnej. Wielkie krypy zbliżają się pod względem konstrukcji i oporządzenia do barek; natomiast mniejsze, zwane *polskimi*, posiadają ubogi przybiór, są wogóle lichej budowy i przypominają głównym swym korpusem zanikające galary. Załogę stanowi 3—5 ludzi (sternik i flisy). Krypy silniejszej konstrukcji, z jazdy wycofane, po rozebraniu z porządków służą też do utrzymywania na wodzie budynków, np. przystani lub łazienek.

**Krypiarz*, właściciel krypy albo flisak na krypie.

Kryпка, mała krypa czworokątna, chodząca pod żaglem i holowana w górę rzeki; ogólna nazwa łodzi, z tarcic zbitej, w przeciwieństwie do *czółna*, z jednego pnia drążonego. „*Kryпки* biorą ładunek 30 do 150 korcy zboża“ Wol. „Czółkiem lub *krypką* wodnej użyć przejazdki“ dok. 1842.

Krzepina, wiązadło, materiał do spajania drzewa pławionego. „*Krzepiny*, drażgi i artfule“ dok. 1653. SG objaśnienia nie podaje. Por. *krzepci(z)na* (wozu) i ros. *kreptina* = powróż.

**Krześlisko*, pień drzewny żgający (dzika grusza, jabłoń i t. p.), zatapiany na jeziorze, w którym utkwiona jest pionowo wystająca ponad wodą tyczka; kierując się tą tyczką, ry-

bacy obstawiają owo miejsce siecią, gdyż dookoła *krześliska* krążą ryby. Por. *Gajno*. Etym. *krzesło*, *krzesłowaty* a. *krześlaty* = sękaty, krzywy.

**Krzywka*, p. *Wręga*.

**Krzywuła*, p. *Kosa*.

**Krzyżak*, p. *Krajczak*.

**Krzyżować*, *Krajcować*, *lawirować*, płynąć pod żaglem linją zygzakowatą. „*Krzyżując po Wiśle*, żeglarze z trudem zdobywać musieli każdą piędź rzeki“ dr. 1855.

**Krzyżówka*, p. *Suwata*.

**Książę wodny*, dawna nazwa oryla na spławie. Kozł. 318. *Kuchnia*, na tratwie: urządzenie do gotowania warzy, w postaci kwadrata z desek, wyłożonego gliną i cegłą a zasłoniętego od wiatru płotkiem, Kozł. 526.

**Kujawa*, wiatr zachodni. *Nizka k.*, wiatr południowo-zachodni, z zimowego zachodu. *Wysoka k.*, wiatr południowo-wschodni, z zimowego wschodu. *Ruska k.*, wiatr północno-wschodni, który dmie od strony Petersburga, por. *Wysoka morka*.

**Kujawiak*, toż co *Kujawa*.

**Kula*, **Kulka*, *Chomulec*, *Chomulek*, u sieci: drażek, za który się ją ciągnie, niekiedy okuty.

**Kulas*, 1. haczyk u wędkii. 2. toż co *wręga*, *krzywka*. „Kto zmyślił szkuty i do niej tak dziwne *kulasy*“ Klon. War. 3 objaśnia błędnie.

Kulon, ptak wodny z gatunku kulików, uważany przez flisów narówni z *wroną morską* za zwiastuna przyboru wody. Może pierwotnie *kolun* dla długiego dzioba?

**Kurant*, żaglowiec bezpokładowy średniej wielkości, zbliżony do *bajdaka* i różniący się odeń bardziej zadartym nosem. „Statki większe, jakoto berlinki, bajdaki, *kuranty*“ (na Wiśle), dok. 1850.

**Kurc*, **Kurzec*, **Kurcze*, *Kurczaba*, (Hacz. 340 i 379, Kozł. 532) kołek drewniany do osadzania drygawki, pionowo w burtę statku lub stolec tratwy wbity; kołek z drzewa a. żelaza, służący do oparcia pojazdy, toż co *dulka*.

Kurman, łukowata dennica statku, pierwsza przy burcie (Lin.), z fr. *courban* = *coste*, *wręga*. Etym. w PF VIII 531 błędna. Nazwa dziś bodaj nieznana.

**Kurs*, droga, jaką ma przebyć statek pasażerski. Por. *Ryza*. „Paropływ Sandomierz odbywał kursa do Ciechocinka” dok. 1854.

Kutel, matnia sieci kłomli.

Kwarek, p. *Wręga*. Etym. nm. *Querhöcker* p. PF VI 704.

**Kwietniówka*, toż co *Krakówka*, przybór wiosenny wody w rzece. „Powódzie na Wiśle: świętojanki, jakubówki oraz *kwietniówki* lub *krakówki*” dr. 1905.

Laga, toż co *laska* 1: „żerdź do popychania galara”. Por. Lin. „*lochy* = kije sękate na dole u obcejów, na które się nawdziewa obarzanki” na dawnych skutach. (Zam. *lachy*, zgrub. *laski*).

**Landsztyk*, (nm. *Landsteg*), p. *Pochoda*.

Las, drzewo, np. towarowy *las*, drobny *las* na statku, Kozł. Podobnież w rosyjskiem.

Laska, 1. *Szprysa*, drążek cienki, długi. 10—20 st., rączką w górnym końcu opatrzonej, w dolnym zaś zaostrzonej, do popychania statku lub tratwy; 2. u wiosła: górna część okrągło wyrobiona, inaczej *storc* (por. *Pióro*); 3. u kotwicy: górna część z kółkiem, (*arkanem*), trzon, od którego rozchodzą się pazury (*wąsy*); 4. p. *Oplótek*.

**Laski*, pręciki cienkie, listewki do upychania szczelin statku, uprzednio mchem wytkanych. Por. zaleszczać (barć) War.

Lądowe, toż co *brzegowe*, opłata za użytkowanie z brzegu do wiązania statków i składania towarów, uiszczana właścicielom gruntów, nad wodą położonych, mors. *strądowe*. „*Lądowe* od składu drzewa” Enc. Rol. III 208.

Lądowy, od strony ładu znajdujący się, np. l. strona statku, przec. *zwodni*.

**Lecieć*, płynąć z góry rzeki lub w górę pod żaglem; bystro płynąć, nm. *strömen* (Mr.). „Po tej wodzie *lecą* byki, skutury, trafty” Pot. „*Drzewo leci*” = tratwy płyną. „*Zalecieć* z Warszawy do Wilanowa” = dojechać pod żaglem. Por. poet. *żaglolołny*, np. *nawa*.

Lejce, na tratwie: przestwór pomiędzy powiązanemi wzdłuż, następującemi po sobie plenicami (taflami), por. *Zwarcie*. Zap. z nm. *Ritze*.

- **Lejt*, jeden koniec sieci, z czołna rozjeżdżanej, mianowicie od skrzydła dłuższego, por. *Łodyga*. „Być na *lejcie*“.
- **Lejtak a. czołno zakładne*, wążka, długa a niska łódź rybacka, mogąca pomieścić 2—3 ludzi, używana przy zapuszczaniu rozjezdnych sieci na rzece; mówią i „*lejciak*“. Na Wiśle używają przy większych połowach *lejtaka* i *łodygi*, zaś na Warcie — *czołenka* i *łodzi*.
- **Lejtować*, (nm. *leiten*), sieć: prowadzić jeden koniec sieci, mianowicie dłuższe jej skrzydło, zazwyczaj z czołna *lejtaka*.
- **Lejtownik*, rybak, który sieć *lejtuje*, bądź płynąc łodzią, bądź brodząc w wodzie, bądź wreszcie idąc łądem. Por. *Wartownik*.
- **Lejtowy*, od *lejtu*, np. popusta *lejtowa*; = *lejtownik*, ten, co w czasie ciągnięcia sieci jest na *lejcie*. Przy większych sieciach, np. niewodach, bywa po kilku *lejtowych*.
- **Lek*, (nm. *Leck*), *sącz*, dziura w statku, którą się woda wdziera, wyrwa w burcie lub spodzie. „Barka moja dostała *leku*“, uległa przedziurawieniu, sączy wodę.
- **Lepa*, **Lepka*, cienki lód, powstający ze śniegu, osobliwie w czasie zadyмки i osiadający na przedmiotach, pospolicie *sryż*. „*Lepka* czepia się statków i grzęzi je“ Ung.
- **Leszczówka*, sieć stawna na leszcze.
- Letni wschód a. zachód*, strona nieba północnowschodnia lub północnozachodnia.
- **Leżak*, *Leżeń*, człowiek, przystawiony przez właściciela do dozoru spławianego towaru. Etym. *leżeć* = przebywać, zostawać. Por. kozak *leżny* (leżny) albo *leżeń* (lezień) w 18 w. na Ukrainie — pieszy, który należał do załogi zamkowej i nie wyruszał w pole.
- Lic* (zam. *lice*), strona przednia, pozorniejsza drzewa w tratwie; burtowanie zewnętrzne statku.
- Lichtan*, **Lichtarz*, statek mniejszy, lżejszy, z nm. *Lichtkahn*, *Lichter*. „*Scapha minor* alias *lichtkan*; *scapha levis* alias *lichtarz*“ 1570. P. *Lichton*.
- Lichton*, **Lichtun*, pierwotnie statek pomniejszy do przeladunku, później każdy statek próżny w stosunku do ładownego. „*Lichtony*, galery i czołny“ Haur. „Berlinkę trzecią chce

uważać za *lichtuna*, którego dla małej użył wody“ dok. 1833.
 „Galary nie mają *lichtona*“ 1849. „Ten szyper prowadzi ze sobą *lichtuna*“ (Płock).

Lichtować, wyładować towar ze statku, opróżnić go. „Opłaty od spławiających za *lichtowanie* produktów“ dok. 1855.
 „Żaden statek nie może *lichtować* na nurcie“ 1888.

Lichtuga, 1. toż co *lichtunek*, wyładka towaru ze statku.
 „Exonerando scapham, vulgo *lichtugę* czyniąc“ dok. 1650.
 2. statek mniejszy, do przeładunku służący, albo towarowy, na trosie (linie holowniczej) prowadzony. „*Lichtugą* uciekać“ cyt. Lin. „4. *lichtugi* morskie wyruszyły z węglem do Szwecji“ (Tczew).

Lichtunek, czynność *lichtowania* czyli wyładunku ze statku; niekiedy: statek, do lichtunku używany, a więc toż co *lichtun*. „Statek próżny szypra w pływaniu nosi nazwę *lichtunek*“ Ung.

**Lichtunkowy*, wyładunkowy, np. plac, winda lądowa.

Licować, pokazywać sztukę drzewa w tratwie *licem*, t. j. stroną pozorniejszą; objąć statek cz. poszywać z zewnątrz tarcicami.

**Lika*, (Lin. *Liga*), *Obszycie*, linka, którą żagiel dla mocy dookoła jest obszyty, z nm. *Liek*. Podobna linka u sieci zowie się *obdzierz*.

**Lisica*, niewielki jaz na ryby, urządzony z kołków, w ziemię wbitych i przeplecionych, dr. 1911. Zam. *lesica* = zagroda pleciona.

**Lofer*, z nm. *Läufer*, p. *Robocza lina*.

**Lora*, węzeł marynarski (dwa oka do siebie), który mocno trzyma a łatwy jest do rozwiązania: „wiązać na *lorę*“.

**Lotrować* (Lin. *łotrować*), *żagiel a. gary*: p. *Nadawać*. Etym. nm. *lockern*, PF. VIII, 532.

**Lubanki*, (nm. *Laufbänke*), p. *Pobiegi*. Pierwotnie „*laufbanki*“ Hacz. 390.

**Lugraba*, (nm. *Laufgraben*), *Wchodnik*, przedsionek kajuty, wązkie wejście do niej po schodkach w formie szyi. Por. stp. *laufgraba* = przykop, War.

- **Luka*, 1. rewir czyli objazd *wytycznego* na rzece; 2. otwór prostokątny w pokładzie statku, wiekiem przykrywany, u rybaków: *przejma*. *Luka mostu*, przepust dla statków dołem mostu.
- Luzak*, flisak, nie należący do stałej załogi i używany do różnych czynności; w razie potrzeby staje on do wiosła, Kozł. 351. „Pisarz z *luzakiem* i *retmanami*, przy kolei będącymi“ Aleks.
- **Luzgar*, na jeziorach: sieć, pod lodem umocowywana, do przechowywania znacznych ilości ryb złowionych, z niewodu wybranych. Pierwotnie *bluzgar*: „zakupić wszystkie ryby, w *bluzgarach* je konserwować“ 1777 — Karw. 146. Por. *Buzgar*. Zap. nm. *Flossgarn* wbrew PF. VII, 191.
- **Luzgarek*, mały *luzgar*; „torebka lub kieszonka sieciowa, służąca do przechowywania pojedynczych ryb w wodzie, przytwierdzana do kółców lub soch i trzciny“ Prac. P. *Sadzonka*. *Luzować* linę, p. *Nadawać*.
- **Luźny*, (o parobku statkowym) też co *luzak*. „Adam Kurek dubasem pławił żyta 3 łasztu, jagieł 1^{1/2} łasztu, miał *luźnych* 6 *czeladników*“ 1579 — Bar. 17.
- Łacha*, boczna odnoża rzeki, odgałęzienie głównego nurtu; służy częstokroć za schronienie dla statków w zimie. Por. *Samica*.
- **Łacnica*, dawna sieć jeziorna nieznanego bliżej rodzaju, mniejsza od niewodu. Pień: „*łat*“ = chwytać, serb. *laćati*, Br. „*Piscari cum retibus lacznicza, mrzeza, przywłoka, excepta magna sagena*“ 1362 KWpol. III. 272. Forma równorzędna dokumentów 14 wieku: **łatnica* („*latnicza*“).
- Ładarz*, nakładacz towaru na statek. „Wzywałem flisów i *ładarzy* do ratowania soli“ dok. 1866.
- Ładuga*, 1. czynność ładowania. „*Galaru z miejsca ładugi spuścić nie można było*“ dok. 1853; 2. też co *ładunek*. „*Statek ten miał na sobie ładugę soli*“ dok. 1853. „*Jak na brzuchatej, gnanej dwudziestoma wiosły Łodzi z ciężką ładugą bywa maszt wyniosły*“ Siem. IX.
- **Ładunka*, ładunek, obciążka statku. „2 pasy drzewa, niemniej *ładunka* wapna, na nich będąca, są moją własnością“ dok. 1834.

Łagan, Łagun, podkład z drzewa pod budujący się lub wyciągnięty na ląd statek. Por. *Łagun* Kozł. 504 i 531 oraz *Łagan* War.

Łajba, na Wilji: statek spławny, SG. War. Ze strus. *Łajwa*, zapożycz. od Finnów 11 w., Br. 378.

Łamany kół, kół retmański z wierzchołkiem u góry przyłamanym; wskazujący miejsce, dla płynących statków niebezpieczne, p. *Złamaniec*.

Łapacz, (War. 4), p. *Kotwiarz*.

**Łapać*, statek: wstrzymywać po drodze w dogodnym miejscu przy lądzie; również ujmować liną z łodzi. „*Łapać* galar na nocleg“ dr. 1905.

**Łapać się*, zatrzymywać statek przy lądzie chwilowo podczas *pływanki*. „Opuszciliśmy się pod Braciejowice i tam *złapaliśmy się*“ dok. 1842. „*Szyper złapał się* pod Jabłonną“ (Modlin).

**Łapanka*, 1. czynność łapania statku, anal. ros. *chwatka*. „Rotman wiedzieć powinien, gdzie są miejsca *łapanek*“ Wol. 2. lina do łapania statku przy brzegu, *cuma*, *odbieg*. *Szyper* używa *łapanki*. „kiedy się do lądu bierze, chcąc tam stanąć“ Mr. *Łapanka* u skrzyń rybnych miewa 8-10 sążni długości. Gluz.

Łaszł, jednostka wagi statkowej. *Szyprowie* nasi rozróżniają: 1. ł. *towarowy* = 40 ctn., 2. ł. *zbożowy* = 51 ctn., 3. ł. *węglowy* = 60 ctn. Dawniej oznaczał miarę 30 korcy zboża.

Ława, 1. a. *Ławica*, warstwa piasku, rozciągająca się wzdłuż na wodzie, naspa piaszczysta, z wody wystająca lub wodą mało przykryta; 2. tarcica szkutna, p. *Średnica*.

Ławka, 1. do masztu, p. *Skolec masztowy*; 2. do siedzenia, p. *Siadanka*.

Łodyga, 1. jeden koniec sieci, mianowicie od krótszego skrzydła, por. *Lejt*. „Być na *łodydze*“; 2. ogólna nazwa każdej większej łodzi, używanej bądź do transportu rzecznego, bądź do połowu ryb (por. *Bat*, *Koza*, *Lejtak*). Największe *łodygi* biorą od 600—800 pudów obciążki. *Łodyga* rybacka jest długa a wązka i posiada niskie burty; używana bywa również do spławiania ryb kupieckich rzeką. Ł. jesiotrowa do sieci *drygi* mieściła 30 ludzi, p. *Wygon*, PF. VIII. 192.

**Łodziopławność*, spławność dla statków, żeglowność, dok. 1809.

Łodźman, p. *Ataman*.

**Łopacina*, p. *Opaczyna*.

**Łowny*, 1. przydatny do połowu: ł. *jezioro*; 2. będący przedmiotem połowu: ł. *ryba*.

Łódź, ogólna nazwa statków pomniejszych czyli szkutek na naszych rzekach, a więc: *batów*, *berliniarek*, *czajek*, *czóten*, *kóz*, *krakówek*, *krypek*, *lejtaków*, *łodyg*, *szalup* i *ulanówek*.
Formy staropolskie lub gwarowe: *łodzia* i *łodzica*, *łodziczka*.

Łuby, na Warcie: okrycie tarcicami przodu lub zadu łodzi rybackiej, zwłaszcza tylna kryta część takiej łodzi, schowanko na odzież, kołdry, namioty, przyrządy do naprawiania sieci i t. p. Por. *Kaf*.

Łyżwa, statek ostrozakończony z jednej lub obu stron, używany dawniej do spławu, a dziś do ustawiania budowli wodnych, zwłaszcza mostów pływanych. „*Łyżwa*, na urząd budowana, 25 łasztów żyta biorąca, z budą do mieszkania i chowania legumin“ dok. 1810. „*Śpieszna pomoc w ratowaniu łyżew mostowych, dających wodę*“ 1833.

Macica, 1. toż co *samica*, główny nurt rzeki, por. chorw. *matica* = *Strom*.

„Przy swoim łądzie daleko się wiesz,
Niżli się z Wiśną *macicą* pomiesz“

(Klon. o Narwi).

„Prócz samej tylko *macicy* (Dunaju), gdzie idzie *cours des eaux*“ List Jana III. — wyd. Rac. 1829. 2. stp. i gwar. = *matnia* (niewodu). PF. VIII. 55.

**Madowaty*, madzisty, pełen *mady* cz. mułu, który osiada na piasku nad brzegiem lub na dnie rzeki.

**Magazyn*, *Sypanie*, przedział w kadłubie statku krytego na ładowanie towaru.

Majster, 1. przewodnik statku, znawca nurtu, p. *Retman*;
2. samodzielny rybak zawodowy, posiadający własne porządki (sieci, łodzie i t. p.).

Majtek, flis na żaglowcu lub parowcu, bosman, matros.

Mała woda, niski poziom wód w rzece, pływiczna.

Mamka, mgła na wodzie; „gęsta mgła, która tamuje drogę kolei“ Ung.

**Mantel*, w olinowaniu skutnem czyli taklu: gruba lina, przechodząca przez jednoszybowy blok i unosząca bezpośrednio ciężar.

Marszałek, starszy majtek, przednik na statku (Hacz. 384); na dawnych skutach: „pierwszy flis od sztaby na szymborku“ Lin.

Maszt, okrągła, zwężająca się stopniowo sztuka drzewa, długa i śmigła, do rozpinania żagla służąca; przeciętna wysokość masztu = $\frac{4}{5}$ długości statku. Prócz masztu głównego, wpuszczonego w stolec i utwierdzonego w stępce, omasztowanie statków wiślanych składają jeszcze: *reja* i *podbieg*. Drzewo masztowe bywa: sosnowe, modrzewiowe lub świerkowe (jodłowe).

**Masztok*, p. *Mierzydło*. Etym. nm. *Masstock*.

**Masztowi(z)na*, drzewo sosnowe, świerkowe a. modrzewiowe, zdatne na maszty: „tratwa *masztowiny*“.

Mata, plecionka czworogranna ze słomy a. лыka, rogoża, którą obścielają lub nakrywają zboże i inne towary na spławie. Gluz.

**Mąka*, żart. woda: „wpakować do *mąki*“ Kozł. 322.

Miara wody, głębokość rzeki, dostateczna do jazdy statkiem lub spławu tratwy. Oznaczona jest na wioselku retmańskim, służącym do sondowania wody.

**Michałówka*, jesienny wylew rzeki (zwodek), zazwyczaj na św. Michał, t. j. ku schyłkowi września przypadający. Por. *Janówka*, *Jakubówka*.

Miech, p. *Nożyce* (Kozł.).

Miejsce na wodzie, p. *Hak*, *Kąt*, *Nożyce*, *Paper*, *Przerwa*, *Przykosa*, *Wir*, *Worek*, *Zasiękle*, *Zatonie*.

Mielizna, p. *Blak*, *Hak*, *Odmiał*, *Piasek*, *Pierzyna*, *Płycizna*, *Podbęk*, *Przykosa*, *Zmielisko*.

**Mierna woda*, średni, zwykły poziom wód na rzece, umożliwiający spław statków.

Mierzeja, w wyżu Wisły: naspa piaszczysta wśród rzeki, powstała wskutek zmiennego biegu wody. „(Wyspę między Szkarpawą i Leniwką) Polacy swą mową *Mierzeją* zowią“

Klon. „*Nierzeja* znaczy tyle, co skrawek lądu, który się wynurzył z pod wody“ Kujot, Opactwo Pelplińskie.

Mierzdło, *Masztok*, całówka na statku do mierzenia głębokości rzeki.

Mięśnica, toż co *harczówka*, miejsce na skład legumin i okrasy dla flisów. Lin.

**Mlon*, puch wodny, który tworzy się na gruncie, t. j. dnie rzeki w czasie wielkich upałów.

**Młynisko*, miejsce po dawnym młynie, mianowicie pale, w korycie rzeki pozostałe, stanowiące zawadę dla rybaków i splawników.

Morka, *Morska*, *Morszczyzna*, *Morski wiatr*, wiatr północny, od strony Bałtyku wiejący. „*Morszczyzna ciągnie*“. *Wysoka morka*, w. północno-wschodni, cz. z letniego wschodu. *Nizką morka*, w. północno-zachodni cz. z letniego zachodu, *nurwas*. „Dnia dzisiejszego wczesnym rankiem srożyła się *morka*, czas burzliwy zapowiadająca“ Tyg. Il. 1906, s. 1125. „Jak obecnie, *morka* połączona jest z przyborem, pochodzącym z gwałtownych ulew“ Kur. War. Nr. 257, 1908 r. U Klon. *pomorszczyzna*:

„Kiedy w tył *pomorszczyzna* wieje,
Już Polak pełen jest dobrej nadzieje,
Gdy go z letniego zachodu wiatr żenie
Do jego ziemie“.

Wyrazy *morska* i *morszczyzna* oznaczają też stronę północną: „Wiatr dmie jak dotąd *od morskiej*, i bystra Czarnawoda już przebyta“ dr. 1880. „Wieje z *morskiej a. od morki*“ (Pomorze, Nitsch). P. *Zmorski* (wiatr).

Morska gapa a. wrona, *Morszczak*, p. *Wrona morska*.

Most czarci, *djabelski*, p. t. w.

Mostek nadstawny, p. *Nadstawny mostek*.

Mostek pochodowy, p. *Pochody*.

Mostek sterniczny, p. *Pomost kapitański*.

Motława, sztuczna zatoka, przystań dla statków, port, kanał portowy. „Dopilnować, ażeby obce statki ani w *motławie*, ani też powyżej *motławy*, jako i poniżej przy lądach praskich nie stawały“ dok. 1833. „Przy złączeniu kanału z Wisłą

miała być urządzona *motława*“ Enc. Rol. III 508. Nazwa ta poszła niewątpliwie od miana lewego dopływu Wisły, tworzącego część portu gdańskiego: „Żebyś nawiedził z swą kupią choć lichą *Motławę* cichą“ Klon. „Pod Gdańskiem żadnego nie godzi się mieć ognia: gdy cię P. Bóg na *Motławę* przyprowadzi“ Haur. Dziś mamy w Gdańsku obok *Motławy* (Altmottlau) i *Motławkę* (Neumottlau).

Motowąż, *Motowąz*, sznur rybacki, w poprzek rzeki przeciągnięty. Por. *Poprzeczniak*. „Ci, którzy *motowęży* stawiają“ 1592 PF. VII 75. „*Motowężę*, u nas używane, składają się z cienkiego, lecz mocnego sznurka, do którego przywiązuje się wędkę, dżdżownikami zanęcone“ Enc. Rol. V 397.

Mrzeża, toż co sieć *drygawica*: „aliis piscariis iustrumentis, vulgariter *mrzessa*“ 1392 — KWpol. III 648. PF. VIII, 59. Obok *mrzeżki* (gęstej siatki) mamy i postać ruską „*me-reżka*“ w innym znaczeniu, p. War.

Mrzost, ryb: tarło, wycier, na północo-wschodzie *nerest* i *nierost* SG. Por. sch. *mriest* i ros. *nierest*. „In estivali capturis squillarum, que *mrost* vocatur“ 1235 — KWpol. I 153 (raki z wycieru).

Mrzostać się, *Mrzościć się*, o rybach: trzeć się. „Pierwszy gatunek płotek *mrzozszy* się w głębiach“ RP. 174. „Raki się *mrzozszy*“ Prac. Serb. *mriesztili se*, ros. *nierestil'sia*, nasze *nerestować*, jako forma oboczna. Postać „*szerześcić się*“ (War.) jest chyba błędna.

Mrzostowisko, na rzece: miejsce miałkie o dnie kamienistym, na którym ryby się *mrzozszy* czyli trą, tarlisko (Wpol.), ros. *nierestieliszcze*.

Myk, komenda: suń, pojeżdżaj!

**Myszy*, p. *Nozdrza*.

Myto, u orylów: dodatkowe wynagrodzenie pieniężne, poza *strawnem*, otrzymywane przez nich niekiedy dopiero po spławieniu towaru na miejsce przeznaczenia. „Po przybyciu tratw do pała, *myto* będzie w ciągu 24 godzin filisakom wypłacone“ dok. 1892.

Myto wodne, spławne, opłata spławnego od statków a. tratw.

**Nabierać stę, Najmać się*, wiosłować oburącz w stojącej postawie, bez opierania wiosła o burtę lub grunt, przy dojeżdżaniu do lądu, przepływaniu rzeki wpoprzek itp.

Nabrzeże, brzeg rzeki lub kanału, zwłaszcza uregulowany i oskałowany, bulwark. „Zwrócić nurt Wisły pod *nabrzeże* kamienne na Solcu” dok. 1840. „Wsiedli w wicinę i wzdłuż *nabrzeży* szpiegują Litwę” Goszcz. „Nodam”.

**Naburcie, Naburta*, bal wzdłuż burty statku.

**Naczolek*, górna część przodu statkowego, np. wierzchni bal na *załamku* przednim galarów i kryp czworogrannych.

Nadawać linę, inaczej: *odkładać, luzować*, puszczać wolno. — żagiel a. *lotrować*, zwalniać *ujmy* (gary), żeby nie pracował. — statek, zwracać, kierować. „Zaraz statek w tę stronę *nadadzq*” Ung.

**Nadbitka*, p. *Klamburta*.

**Nadładzie, nadbrzeże, nadwodzie*.

**Nadrzucać* pojazdami, zatapiać je cokolwiek, poruszać niemi z lekka, aby statek nie leciał w przeciwną stronę.

Nadstawka, p. *Klamburta*.

**Nadstawny mostek*, mostek ruchomy przy statkach przewozowych do wchodzenia i wjeżdżania.

**Najadrzać*, p. *Jadrzyć*.

Najezdny, o statku: *nadjeżdżający, nadpływający*, np. galar. Mr.

**Najmać się*, p. *Nabierać się*.

**Napław*, 1. czynność *napławiania* drzewa, t. j. dobywania go z wody na ląd. „Pracować przy *napławie*”. 2. miejsce nad brzegiem rzeki do *napławiania*, rodzaj przystani wyładunkowej. „Urządzić, wybrukować *napław*”. „Karować *napławem* materiały, wodą przybyłe” dok. 1884. Stp. *napław* = embaton.

**Napławiać*, kierować na wodzie, prowadzić z biegiem wody a. do lądu. „Sztuki drzewa z tafla na przednie półwozie *napławiają*” Hacz. 174.

Napławiać się, kierować się w dół rzeki a. do brzegu.

**Napust*, sprowadzenie do punktu niżej położonego albo do lądu. „*Napust* skrzyni rybnej”.

Napuszczać, prowadzić wdół rzeki albo do lądu, *napławiać*. „W to miejsce niebezpiecznie jest *trawę napuszczać*, po-

- nieważ wprowadzić by ją można na miałczyznę lub też między dwa poniżej łączące się haki" Hacz. 318. „Kazał *napuścić* statek do łądów warszawskich" dok. 1842.
- Napuścić się*, płynąć statkiem wdół albo do brzegu, *napławiać się*.
- **Napychać się*, opierając wiosło o dno rzeczne, kierować się dokąd. „*Napychać się do ładu*".
- **Narowisko*, miejsce na wodzie do *narowienia* czyli zanęcania ryb, aby je później brać siecią lub wędką. Por. *Nęcisko*.
- Narożnik*, okucie żelazne, po rogach statku dawane. „*Rufa, narożnikami żelaznymi wzmocniona*" dok. 1864. Rzadsza forma żeńska: „u rufy *narożnice żelazne poodrywane*" 1611 — SO V 78.
- **Narzęda*, zdr. *narządka*, na Warcie: linka brzeżna u niewodu a. sieci przewłoki: „*górne i spodnie narzędy*". Por. *Popusta*.
- **Naspa*, mielizna piaskowa wśród rzeki, wysepka. „*Drogi tej już ani śladu, podmyła ją Wisła i uniosła na falach wód; szczątki jej utworzyły gdzieś poniżej nowe naspy*" Kur. War. nr. 233/1910 r. — „*Wisła*".
- Nastrajać*, żagiel: napinać pod wiatr, p. *Szpanować*. „*Nadmie zefir nastrojone żagle*" 1818 — PF I 296. „*Nastraja żagle jaknajlepiej do wiatru, lecz statek ani drgnie z miejsca*" dr. 1880.
- **Nasypisko*, część brzegu rzecznego, wody najbliższa, kraj po-brzeża, nurtem opłókiwany, nm. Anlandung, ros. pripliesk. „*Tratwy powinny być ciągnięte po drodze holowniczej, a nie po nasypisku*" dr. 1898.
- Nawalny*, o drzewie: ciężki i gruby, głęboko nurzający się w wodzie. Por. *Nośny*. „*Jeżeli sztuki drzewa są nawalne, fraktarz płaci wtenczas od sążnia po złp. 2*" Hacz. 149. Kozł. 370.
- Neret*, na Rusi: wiersza cz. więcierz z pręcia, ros. *niereto*, młr. *neret*.
- Nęcisko*, p. *Nęt*. Por. *Narowisko*.
- **Nęt*, miejsce nęcenia ryb, łowisko na przestrzeni kilku lub kilkunastu *toni*. „*Na Wielkanoc mają sobie starsi obracć lepsze nęty na Warcie, a potem inne rozdzielić pomiędzy braci*" dok. 1554.

Nieciecz, toż co *Zasiąkle*. „Po niektórych większych *niecieczach* utrzymuje się woda i ryba przez rok cały, inne wysychają latem“ Pol II 220.

Niemiec, toż co *szryk*. „*Niemiec*, pał, który się zapuszcza pomiędzy gratyny do wody i zabija, gdy się łapie pas“ Gluz. „Przednicy dają rozkaz: hole ha, pał *niemca* w łeb!“ Ung. „Stuk drewnianych młotów, wbijających pale od tratwy czyli *bijących niemca w łeb*“ Gaz. War. 1858 o „Flisie“ Moniuszki.

Nierzch, p. *Tarło*. Por. łuz. *nerch* = ikra Lin.

Nierzchnąć się, p. *Trzec się*.

**Niewodować*, robić na ryby niewodem, zwłaszcza zimową porą.

**Niewodziarka*, zimowy łów ryb niewodem czyli wielką siecią.

Niewód, wielka sieć, mająca dwa skrzydła i matnię, używana na jeziorach. Mniejsze niewody, p. *Przewłoka* i *Włok*.

„*Sagena, newod* vulgariter dicta“ 1392 — KW_{pol}. III 648.

Niż, dolny bieg rzeki, podole. Przec. *Wyż*. „Biorą cło spławne od skut i strugów ruskich, które *Dźwina* w *niż* do *Rygi* idą“ dok. 1599. „*Niże* rzek pokryte są dziewiczymi lasami“ Sienk. „L. z *Afr.*“ Ob. *Podole*.

Nos, ostro zakończony przód statku, p. *Sztaba*. Por. *Rufa*. „*Nos*, krzywka zgięta w przodzie dubasa; *nosy* dają się i w mniejszych statkach“ Gluz.

**Nośno iść*, o statku lub drzewie: płynąć z małym zanurzeniem. P. *Nośny*. „*Gaska* idzie równiej i *nośniej*“ Gluz.

Nośny, 1) o drzewie: mało nurzający się w wodzie. „Trały aby były *nośnego* i suchego drzewa, dobrze zbijane i opatrzone“ Haur. 2) o statku: a) lekko niosący, pojezdny, sunący łagodnie po wodzie. „*Nośna* czajka“. b) sporo unoszący, bierny, pojemny. „*Nośna* koza“.

„Ten, który z łódką *nośną* nad wodami

Mętnemi stoi“ (quique *capaci* turbida *cymba* flumina servat)

Cyt. Lin. Objaśnienie niedokładne powtarza War.

Siła nośna a. *unośna* statku wodnego = obciążalność, ciężar, jaki może dźwignąć, nm. Tragkraft.

Nozdrza, Myszy a. Szperlochy, otwory, rowki we wręgach, ze spodu porobione, przez które woda ze statku sączy się do najgłębszej jego części (*zyzy*); stąd wylewają ją do rzeki za pomocą szufli albo pompy.

Nożyce, dwie mielizny, rozwarte w górze rzeki a zbiegające się w niższym jej nurcie. „*Nożyce*, podwójny w górze rozłączony hak, który się poniżej w dole łączy“ Hacz. 343. „Dwa poniżej łączące się haki, miech albo *nożyce*“ Kozł. 319.

**Nurek*, o statku: p. *Nurkowaty statek*.

**Nurkowaty*, o przodzie statku: zbytnio nurzający się, mało nad wodę wyniesiony, o statku: statek z taką sztabą. *Przec. Wesoly*.

Nurt, 1. bieg, pęd, prąd, kierunek wody płynącej, rwący strumień wody. „*Szybki nurt*“. „Dla braku *nurtu* i dla małej wody nie można było galarów na Pilicę wprowadzić“ dok. 1842. „Przed trzema laty Wisła pod samymi ładami wsi Czerniakowa *nurtem* swym płynęła“ dok. 1849. „Rzeka wprawdzie nie szeroka, ale dwoma *nurtami* idzie“ Par. 1660.

„Płynie swym torem wyżej nad rolami
I zawiesistym *nurtem* nad polami“ Klon.
„Wrzący *nurt* Rosi i błyska i pluszcze“
Goszcz. Zam. Kaniow.

2. miejsce najgłębsze na rzece, droga pławacka, tor dla statków, por. *Wart*. „*Nurt* spławny“. „Wytykać *nurt* rzeki“. „*Nurtem* tym czyli drogą Wiślaną wszelkie statki o kilkanaście kroków od Ekspedycji Spławnej przejeżdżają“ dok. 1843. Por. *nurt morski* = wart morza, toń, kaszub. *szor*.

„A gdy wszyscy zasiedli rzędem długie ławy,
Wiosłami pruć zaczęli *morski nurt* słonawy“.
Siem. XII.

3. wyrwa w ziemi, głęboka jama, stopniowo pod działaniem prądu powstała. „Woda robi w ładzie *nurty*“. Por. *Blizna, Bystrz, Ciąg, Cos, Gardło, Prąd, Rum, Sur, Śluza, War, Wart, Wartówka*.

Nurtować, o wodzie: przedzierać się wgłąb; czynić jamy i wyrwy. „Wisła *nurtuje* grunt, którędy w swoich wezbraniach przebiega“ dr. 1872.

**Nurwas*, (nm. *Nordwest*) wiatr, północno-zachodni. p. *Morka*.

**Obalacz*, włóczyk, idący na ostatku w holu; nie tylko ciągnie on narówni z innymi flisami, lecz i *obala* linkę holną na rozkaz sternika, in. *zajdowy*.

Obalać, 1. a. *wyzwalać* linkę holną (półkę, trył), zrzucać, gdy się zawadzi o przeszkodę; 2. statek, nadawać inny kierunek, zmieniać położenie, ros. *pierewaliwał*. „Tratwę trzeba *obalać* czyli przerzucać ją nagle na drugą stronę” Bojko 29.

**Obalanka*, czynność *obalania* statku a. tratwy, ros. *pierewał*. Bojko 20.

Obarzanek, wianek ze sznurków, służący do łatwiejszego ujęcia lin statkowych. Por. *Kołacz*.

Obceje, ów, od 19 w. pospolicie *szercajg*, system sznurów, przez jeden lub dwa bloki przewleczonych, do unoszenia w górę części omasztowania, lin statkowych lub towarów; bywa zakończony hakiem, do którego uczepia się ciężar (w języku marynarskim również *talki*, ros. *tali*, nm. *Talje*). Etym. nm. *Hebezeug*, PF VIII 532. Pierwotna forma polska „*hebcejg*” figuruje w inwentarzu zbrojowni warszawskiej z r. 1649: „*hebcejgi* albo windy do dział”.

Obciążać linkę, mocno wiązać, sztywno okręcać. Przec. *Nadawać*.

**Obdzierdz*, toż co *obierzmo*, zwłaszcza u sieci kłomli (etym. *obdziergać*).

Obertas, *Obert(an)ka*, obrócenie się na wodzie statku rufą naprzód, ros. *oturka*. „Boczny wiatr przyczynia się do *obertasa*” Hacz. 171. „Tratwa dała *obertasa*” Kozł. 529. Objasnienie War. bałamutne.

Obertować, odwracać na wodzie statek rufą naprzód, ros. *oturiwał*. „Retmańczyk jedzie za retmanem, rewiduje miejsca, kołami oznaczone, a jako bliżej tratwę, *obertuje*” Kozł. 319.

**Obierza* (*obierza*), linka, na którą nawleczone jest sieć, mianowicie *słęp*. Por. niżej *Obierzmo*.

**Obierzmo*, (*Owierzmo*), cienki sznurek, stanowiący zakończenie sieci. Sznurek ten u *suwaty* przymocowany jest do dwóch drążków (*kolców*), u drygawicy zaś cz. *słępa* przywiązany szpagatem do linki wierzchniej i dolnej (*oprólka*, *popusty*), PF. VII, 192.

Objanik, p. *Szuhaleja*. Kozł. 471, War.

**Objazd*, 1. wielki *słęp*, wysokości 10—12 ł., do obstawiania z łodzi *kępa* lub *burt* na jeziorach (Prac.); 2. gruby powróż, przymocowywany do cienkich linek u *chochli*. Ryb. Pol. 1922, s. 276.

Obłok, drzewo okrągłe, nieobrobione, wodą spławiane. Przec. *Kantówka*. War. 6, PF VIII 533.

**Obłożyna*, p. *Burta*. Kozł. 472.

Obora, 1. miejsce ogrodzone na rzece do wiązania drzewa spławnego w *plenice* cz. *tafle*. „Sztuki krzywe, murszywe część górną *obory* wypychają i z tych na samym końcu zbijają *tratwę*. Hacz. 150. *2. *tama*, urządzona z drzewa i kamieni, celem łowienia ryb. „*Obora* ma kształt litery A o jednym ramieniu, więcej wydłużonem“... „*Łapanie* na *oborę* jest jednym z pospolitych sposobów rybołówczych na małych i średnich wodach górskich“ Stasiak „*Obława* na *łososia*“.

**Obracanka*, lina cieńsza, najwyżej na trzy palce gruba, używana do łapania małych statków. „2 liny *obracanki* po 40 sążni długie“ dok. 1850.

**Obrok*, dawna danina z ryb. „Každy rybak winien dawać po dwa *obroki* w tydzień“ dok. 1564.

Obryw, urwisty brzeg rzeki. „Wieś *Kępa Nadbrzezka* leży nad samym *obrywem* Wisły“ (Karczew).

**Obsada* sieci, p. *Sztalowanie*.

**Obsadzać* sieć: a. *sztalować*, przywiązywać płótno sieciowe do linek brzeżnych (*oprótków*) szpagatem.

Obszczać statek, u skutników: wyciągać na ląd, aby pozbył wilgoci.

Obsiąkać, *osiąkać*, o statku: wynurzywszy się z wody, grzęznąć, por. *Obsychać*. „Obawiałem się, aby statku wraz z solą nie pozostawić *obsiąkniętego* na piasku“ dok. 1854. „Nie mogłem płynąć dalej z powodu małej wody i *obsiąknięcia* berlinki na mieliźnie“ dok. 1859.

„Gdy *osiąkł* korab Noego na skale
I został wcale“. Klon.

Wbrew War. znaczenie to żywotne jest w języku spławników.

Obstąpić statek, p. *Obstępka*.

Obstępem, z obu stron, obstąpiwszy. „12 ludzi pcha *obstępem* berlinkę (po 6-iu z każdej strony)”. „Wziąć łódkę *obstępem*” = otoczyć z obu stron, by unieść w górę i zrzucić wodę.

**Obstępka*, stanięcie załogi z wiosłami wzdłuż burt w sztabie, by, oparłszy się o grunt, popchnąć statek na mieliźnie. „Wziąć łódź *na obstępkę* a. *obstąpić łódź*”.

Obsychać, osychać, o statku: z powodu małej wody nie móżd płynąć, osiadać na mieliźnie, *obsiakać*. „Krypy *obeschły* pod Płockiem”. „W drodze statki *obeschły*” Mr. „Opadają wody zbyt prędko na tych rzekach, że często *osychają* statki wśród żeglugi” Pol VI 69. „W rzece woda opadnie, statek *oschnie*” Dz. Han. 1786.

Obszewka, p. *Klamburta*.

Obsztachować, p. *Sztachować*.

**Obsztak*, gruba lina, używana bądź do ściągania statku z mieliżny, bądź do umocowywania masztu w stolcu. Mr. i Hacz. 384. W War. opuszczone.

Obszycie u żagla, p. *Lika*.

Obszywać, oszywać, statek, objąć wręgi cz. krzywki statku tarcicami z boków i z pod spodu, *burtować*. „Statki wszelkie powinny być pod kluczem sternika, jako to: powrozy, pobiegi, tarcice do *oszywania*” Haur.

**Ocap*, sztuka drzewa poprzeczna, łącząca u góry boki *skrzyni* rybnej.

Odbieg, rzadziej **odbiega*, długa lina, ongi z wici kręcona, do zatrzymywania statku przy lądzie, *łapanka, cuma*. Kozł. 65, Gluz.

**Odbieżek*, rzadziej *odbieżka*, wiązanie kilkułokciowe z wici, dłuższa chluba, dawniej na spławie używana. Kozł. 65, Gluz.

**Odbojczyk*, p. *Sztabnik*. Gluz.

**Odbojny żak*, p. *Żak*.

**Odcieplisko*, p. *Płoń*. Etym. por. ros. *ottiepiel*, strus. *ottieplje* = odwilż.

Odcumować, odwiązać (statek) od brzegu. Przec. *Ucumować*.

„Już jedni łódź *odcumowali*,

Drudzy, ład robiąc, wewnątrz nawy się krzątali”.

Siem. XV.

Oddech, otwór kilkołokciowy w lodzie na jeziorach lub stawach dla przewiewu.

Odjazdek, „sznur przeciągnięty a płot ustawiony na ryby w poprzek rzeki“ Prac. Por. *Odjazek*.

Odjazek, Odjazka, Ogródek, niewielki jaz, przysposobiony albo z palików, gęsto obok siebie wbijanych, albo też z kamieni. *Odjazki* bywają urządzone w rzekach, zwłaszcza dla chwywania łososi, gdy ciągną na tarło. Forma skażona: *Odjazdek*.

Odkładać, odbijać od lądu, ruszać z przystani. „Ktokolwiek łodziami albo z drzewem *odkładać* będzie“ 1705 — Kośc. „Do Gdańska tego roku *odłożyłem* 7 Julii“ Pas. 1677.

„Kazał bosmanom z wiosły na galery wsiadać
I, odcumowawszy je od brzeżu, *odkładać*“.

Otw. 302.

Odkładać linę, p. *Nadawać*.

**Odkładne*, zapłata pieniężna, otrzymywana przez orylów przy *odkładaniu* od pala cz. ruszaniu ze statkiem w drogę, ros. *otwalnoje*. „*Odkładna* (wódka)“ Bojko 17.

Odlawiać ryby: wylawiać, zwłaszcza w stawie.

**Odlów*, wylawianie ryb: „*odłowy* jesienne“.

Odmęt, wir wodny gwałtowny i głęboki, silny kręt na rzece, odwój; także cicha woda na rzece w przeciwstawieniu do *bystrzy*. „W przepływie ku Szczucinowi na stronie galicyjskiej, gdzie znajduje się przerwana tama, a przy niej mocny *odmęt*, jeden statek uderzył o kij, w wodzie ukryty, i roztrzaskał się“ dok. 1860.

„Z nieba noc się stoczyła, a nasze okręty,
Aż maszty się pokładły, tak mkną przez *odmęty*“.

Siem. IX.

Odmiał, mielizna przybrzeżna; miejsce wymielone czyli wynurtowane przez wodę. „Olszanki chwytają na zakrętach, *odmiałach*, w ujściach kanałów do rzek“ Leśn. 189.

„Gdzie na wybrzeżu okręt leżący wśród innych
Zepchnęli śpiesznie w morza co głębsze *odmiały*“

Siem. VIII.

**Oparzelisko*, p. *Oparzelisko*.

**Odpijać się*, o rybach: opłókiwać skrzele z mułu w wodzie czystej. „Ryby odpite“.

Odpinać żagiel: odwiązywać.

Odrak, wielki statek żaglowy, berlinka, szkuta, z nm. *Oderkahn* = statek odrzany. „Poniżej od Raciborza chodzą małe statki, od Opola większe żagle, — a już od Wrocławia nawet i *odraki*“ Pol II 166.

**Odrub*, p. *Podryga*.

Odsep, *Odsepisko*, *Odsepowy grunt*, rzadziej *Odsyp*, warstwa żwirowatej ziemi, prądem wody naniesiona; grunt, powstały z przymulenia. „Wisła obok łądów Siekierkowskich w miejscu największej głębi uformowała *odsypy* piaszczyste, przeszło na tysiąc kroków szerokie“ dok. 1849. „Tratwy tego miejsca ominąć nie mogą wskutek *odsepu* piasku, w bliskości łądu leżącego“ dok. 1878. „Krzaki, karpy, około których formują się *odsepy*, są przyczyną tworzenia się kęp“ Prz. Tech. 1866, II 178. „*Odsypy* kamienne na Bugu“.

**Odszykować*, spuścić ze *szryków*, np. tratwę.

Odwadzać, linę a. sieć: odczepiać, zdejmować z jakiej zawady.

**Odwarować*, statek: odepchnąć od brzegu lub przeszkody na wodzie.

Odwój, na Niemnie: miejsce na rzece, gdzie woda, zatrzymana w swym biegu, odbija się od przeszkody i wiruje, kręt, odmęt (Gloger, SG); na Wiśle mówią *otfój*. War. ma pozycje rozstrzelone. Etym. zam. *odbój*.

Odzimek masztu, p. *Pięta*.

Oflina, *Aplina*, lina, do umocowania trzona rudlowego używana, gdy ster się nazbyt opiera. Etym. nm. *Jochleine*, PF VIII 533.

Oganiacz, sztuka drzewa, zabezpieczająca tratwy lub budynek na wodzie od uderzenia o przeszkodę oraz napływu śmiecia; przyrząd z drzewa, sznurów lub masy korkowej formy wydłużonego elipsoidu, inaczej *watek* a. *fenaer* (*korkfender*), spuszcany na lince po burcie statku, chroniący podobnież od uderzeń bocznych.

**Ogardle*, u węcierza, p. *Serce*.

Ogdób, p. *Podryga*.

- **Ogłębny*, głęboki. Przec. *Blakowaty*, miałki. Lin., a za nim War. błędnie objaśnia: *obgłęb* „niezbyt głęboko“, zam. *głęboko* (alta humo).
- Ogniwo*, odstęp w linii między jednym wiązaniem a drugim. P. *Pólko*.
- Ogon*, wierzchołek haku czyli naspy piaszczystej wśród rzeki, inaczej *róg*; zalewany bywa podczas przyboru. „Woda idzie po *ogonie*“, Lud XVI 180.
- **Ogółka*, całość roboty, wynagrodzenie ogólne. Na *ogółkę*, za ogólnie umówioną zapłatą, wyrażenie ludowe.
- **Ogrdub*, zam. *Odrdub*, p. *Podryga*.
- **Ogród*, na dawnych tratwach: ogrodzenie w *kokoszce* z kołków i żerdzi, matami słomianymi osłonięte, Gluz.
- Ogródek*, p. *Odjazek*.
- Okładać* piasek, objeżdżać, okrażać miałkie miejsce na rzece.
- Okładka*, *Brnąć na okładkę*, iść w bród dla okrażenia pewnych miejsc na rzece, ciągnąc za sobą statek. „Dla objazdu szybować muszą laskami albo brnąć *na okładkę*“ Haur.
- Okno jazu*, p. *Uwód*. „Jazy, w którychby *okien* nie było, zrucać Urząd Zamkowy powinien“ 1668 — RP.
- Oko* na lince, koniec linki, tworzący pierścień; linka taka służy do szybkiego zakładania statku o pal nadbrzeżny. *Wiatr w oko*, wiatr przeciwny dla statków, płynących w górę rzeki. *Jako w oko*, komenda na statkach, gdy flisowicie mają prosto przed się laskami odpychać się od ładu. Lin.
- Okowa*, *Okówka*, *Okucie*, wiosła: zakończenie żelazne dolnej części (*pióra*), opatrzone dwoma wystającymi rogami (*wąsy*, *pryki*); zabezpiecza wiosło od zdzierania się i ułatwia opieranie go o dno rzeczne lub brzegi.
- Okółka*, *Iść na okółkę*, o flisakach: iść dokoła brzegiem, ciągnąc statek po wodzie.
- Okraśne*, pieniądze, wypłacane dawniej oryłom na okrasę. Mr.
- **Olinowanie*, *Linostroj*, *Takielaż*, ogół lin i linek na statku, część *oporządzenia*, zwana pospolicie *cajchem*. Do *ol.* należą: *Burtownice*, *Cuma*, *Fansznur*, *Gary* (*szery*), *Hyclina*, *Hycówka*, *Karnaty* (*szpantały*), *Kordel*, *Lika*, *Łapanka*, *Mantel*, *Obceje*,

Odbieg, Oflina, Pólka (Trył), Pytka, Rabendy, Reper, Stuziny, Sztak, Sztorcuma, Trosa, Ujmy, Zdzierka.

**Ołubka, p. Hołubka.*

**Omasztowanie, statków: część oporządzenia, sztuki drzewa ruchome obłego kształtu i różnej wielkości, w rozmaity sposób powiązane, służące do rozpinania żagli. P. Bukszpryt, Podbieg, Reja, Szprys i wogóle Maszt.*

Opaczyna, na Niemnie: toż co na Wiśle drygawka lub pojazda; także wioselko okute do łodzi, zwane pod wpływem etymologii ludowej na Więgrach łopacina. P. Paczyna.

Oparczać, kamień, u sieci: oplatać sznurami, PF VII 193.

Oparzelisko, p. Płoń. „Można się załamać gdzie na oparzelisku i utonąć” Krasz. 116.

**Opaska (szkutna), toż co obszewka; — regulacyjna, tama ochronna, wzdłuż brzegu rzeki urządzona.*

**Oplask, ład płaski, p. Płaskość.*

Oplaw, zdr. Oplawek, 1. okrągłak pospolicie świerkowy, przy-mocowany z boku skrzyni rybnej i unoszący ją na wodzie; 2. sztuka drzewa w spławianym pasie, zwłaszcza oganiacz tratwy. Kozł. 522.

**Oplawa, na Kujawach: toż co burtnica cz. tarcica, przybita z wierzchu burty, stanowiąca wzmocnienie całej skutki (łódki); na Wołyniu: toż co oplaw 2. Głuz.*

**Oplawina, kłoda spławna znacznej grubości, oplaw w tratwie. „Bale, oplawiny, szpiry” dok. 18 w.*

**Oplonka, p. Płonka.*

**Oplótek, Laska, skrzydło boczne u wierszy albo przy jazach na potokach górskich z pręci leszczynowych, wiciami wiązanych, dr. 1907.*

Opoczyna, opucha, w czólnie: burtnica górna, oplawa, War. Etym. zam. Oboczyna, gdyż są to tarcice „po bokach” czólna.

Opoka, Skala, ziemia nader twarda, zeskoropiała, powstająca ze zbitego na powietrzu mułu rzecznego.

Oporządzać statek, opatrywać w porządki (maszty, żagle, liny, kotwie, pojazdy i t. p.), ekwipować — tratwę: opatrywać w siodła, drygawki, szryki, laski, budy do spania i t. p. Kozł. 335.

Oprótek, p. *Popusta*. Etym. PF VII 193.

Opucha, p. *Opoczyna*.

Opust, pław na niż a. na grunt. „*Opust kamieni wodą*“ dok. 1642.
„*Wątony na opust*“.

Opuszczać, pławić na niż, prowadzić w dół rzeki, napuszczać, napławiać. „*Owsa łasztów 46 opuścili wodą z Torunia pod Gniew*“ dok. 1627. „*Statki próżne, na dół opuszczane lub w górę holowane*“ dok. 1845. Znaczenie War, 9 błędne.

Opuszczać się, splywać, płynąć w dół rzeki statkiem. „*Szyper opuścił się pod Dobrzyń*“.

**Orać*, ryc brózdę artfulem na łądzie, w celu zatrzymania statku. „*Jeden z flisów przyorał galar do brzeżu*“ dok. 1866. „*Na artul nasadza się odbieg i zaoruje w ziemi, dla złapania pasa do przystani*“ Gluz. Kozł. 525.

Orczyk, p. *Kula* u sieci. War. 2.

Organy, Lin. *Organki*, tyczki pospolicie grabowe, do 10 łokci wysokie, które niegdyś na wartowej wodzie zabijano przy zakładaniu jazów jesiotrowych. Ponad temi tyczkami, które się wskutek biegu wody stale chwiały, prześlizgiwały się płynące statki. P. moje „*Ryb. na Wiśle*“ 10.

Orwak, p. *Urwak*.

Oryl, rzadziej *Horyl* i *Orel*, parobek na spławie, flis niższego stopnia, włóczek, PF VIII 533. „*Trzy ulice ponad Motławami, zaludnione rzeszą kupców, majtków, szurków, flisów i oreli*“ dr. 1823.

„*Oj zima, twarda zima*

Oryla w chacie trzyma“ Lenart. „*Nad Wisłą*“.

„*Deszczyk i cicho*

Na *oryla* lichy,

Wiątr i pogoda

Na *oryla* wygodą“ Lud XIII 258.

Źródło tego późnego wyrazu (dopiero 18 w.) jest bodaj *hora* w znaczeniu góry, lasu górskiego lub wyżu rzecznego, a więc *oryl* = *góral*. Br. wywodzi z czeskiego. Por. *Artfulnik*, *Calowy*, *Czopowy*, *Gospodarz*, *Obalacz*, *Przednik*, *Trybarz*, *Warownik*, *Zajdowy*.

Orylka, *Orylstwo*, zatrudnienie oryla, flisaczka, włóczka. „Flisy krakowscy uniknęli zepsucia, ale inni, co dorywczo biorą się do *orylki*, prędko się rozpijają“ Kolb. Maz. IV 99. „Nadbrzeżni mieszkańcy Wisły oddają się flisactwu czyli *orylstwu* i łączą się dla wspólnej żeglugi z flisami krakowskimi“ Tenże I 68. „*Horylka*, flisówka“ Lin.

Osada, p. *Załoga*. „Płacimy *osadzie* na naszych berlinkach od lasztu 113 pudów 1 r. 20 kop.“ dok. 1855.

Osadzka, zgromadzenie na jedno miejsce flisów z kilku statków, celem wspólnego wykonania roboty. Kozł. 323. „*Osadzką* holują statki w górę rzeki“. Por. *Przesiadka* i *Siabówka*.

**Oseka*, wręga cz. krzywka galarowa.

Ostrów, zdr. *ostrówek*, 1. wyspa wśród rzeki o wysokich, ostrych brzegach, starodrzewiem porośła; wyspa na jeziorze. „Wody Wisły po każdej powodzi na nowo zmieniają warty, odsypując w środku rzeki płytkie kepy lub rwąc wyniosłe *ostrowy* po brzegach“ Pol VI 35. Por. *Brzozowy ostrów* na Wigrach, *Czartowy ostrów* na Śniardwach i *Ostrówek* na Gople. 2. drzewina na wyspie, byle nie wierzba; gaj, wysokie zarośla nad brzegiem rzeki, PF IV 852. W języku literackim jedynie wyspa:

„Ztąd daleko na morzach jest *ostrów* niewielki“ Siem. VII.
„Wprost przystani *ostrówek* ciągnie się tam ładny“ T. IX.

Ostry łód, wysoki stromy brzeg rzeki. Przec. *Płaski l.* „Burza poobrywała kotwie i spędziła nas pod *ostrym łódem*“ dok. 1843.

**Ostrze*, p. *Cypel*.

Oszczep, toż co *Ość rybacka*. „Kto chce być cierpliwym, może i *oszczepem* bić ryby“ Kluk HN III 256.

Oszewka, p. *Klamburta*.

Oścień, toż co *Ość*. „Jak szczupak, gdy mu *oścień* skrós piersi przekole, Pluska się“ — P. Tad. V.

Ość rybacka, zdr. *ostka*, narzędzie żelazne w kształcie widełek o kilku cienkich ostrych zębach, osadzone na długim trzonie (*stroisz*). „Uzbrojeni *ością* żelazną, dopatrzwszy większą rybę, *ość* w nią wbijają“ Kolb. Maz. I 69. „Rybacy, wzięwszy zapas łuczywa, puszczają się czólnem na połów ryb *ością*“ Kolb. Maz. V 59. Podobnych narzędzi używają na wę-

gorze w Bałtyku: „Mieszczanie (Tolkmiccy) mają wolne ryb łowienie w Hafie certowymi żakami i ościami węgorzami” dok. 1664. Na Małym Morzu: *bodarz, bodór*.

**Otaborowywać się*, o rybach rzecznych: zatrzymywać się na głębokim miejscu (w *torłopie*).

Otwarta woda, miejsce na rzece, niezajęte statkami, albo zdala od brzegu, gdzie jest głębsza woda. „Stanałem z berlinką na *otwartej wodzie*” dok. 1854.

**Owad*, p. *Uwad*.

Ósmak, żagiel ośmiopłowy na większych statkach spławnych, mianowicie kryptach.

Pachołek, 1. jeden z czeladzi statkowej. „Mierzy *pachołek* wiosłem od przodu: głębina!” dr. 1880; 2. wystający koniec wręgi; kołek lub słupek do przywiązywania lin żaglowych albo cumy statkowej. „Za *pachołka* u sztaby i u rufy uwiążą i za dwie liny ku lądowi ciągną, aby na wodę nie wyrwało” Haur. „Zamknąć linę na *pachołku*”; 3. *sworzeń*, mały kołek pionowy, będący osią, koło której chodzi drygawka a. pojazdka (na tratwach i statkach), u szyprów również *ankiernagiel*. P. Kurc.; 4. pompy statkowej: *gibaczka*, *drażek* do ujęcia.

Pachować się, rozpościerać jej skrzydła (*pachy*) na wodzie.

Paczyna, opaczyna, rodzaj wiosła do powożenia lub tylko kierowania, zw. dziś na Wiśle pospolicie *drygawką*, niekiedy *pacą*, a na Warcie *pacyną*. „A quolibet amplustro vulgariter *oth paczynie*” 1426 (Arch. Kom. Pr. 1897 s. 264). „Od *paczyny* na komiegach alias rudla złoty jeden groszy piętnaście” dok. 1667. P. *Opaczyna*.

Pal, kół, wbity na brzegu rzeki do cumowania statków, stąd: punkt, od którego statki odpływają lub do którego dążą, przystań. „Jechać od *pala* do *pala*”. „Statki odpływają od *pala warszawskiego*” dok. 1848. „Drzewo, puszczane na jesieni, nie dojdzie do *pala portowego*” Aleks. 155. „Gdy wszystko u *pala* gotowe, szyper, retman i przednicy ustawiają na statkach flisów” Ung. „Flisacy, po przypłynięciu do *pala*, drzewo pod rachunkiem oddadzą” dok. 1892.

Pałi się, żart. o ubraniu spławnika: maczać się wskutek zbytniego pochylecia osoby nad wodą. Kozł. 322.

Palować, statek: wiązać cumą do pala lądowego a. do arkana w przystani; — *tratwę*: wstrzymywać odbiegiem przy lądzie a. na szrykach wśród wody. „*Palować krypę na noc*“. „*Statki w bezpiecznych miejscach upalować*“ dok. 1833. „*Słupy na bulwarkach do palowania statków*“ tamże.

Pałasz, Poprzecznica, 1. deska, uwiązana u pachółka w sztabie statku, służąca do wstrzymywania pędu wody. „*Daj szkucie pałasz!*“ mówi sternik, kiedy, idąc na garugę, zachodzą w kolano; wpuszczają wtenczas w wodę ową deskę, z tej strony, w którą jest zakręt „*Lin.*“; 2. deska formy trapezu, długości 2 mtr., przymocowana w tyle łodzi nazewnątrz do burty, która stanowi jakby ster samoczynny.

Pałkę sterowy, p. *Kremlik* i *Wrązek*.

**Pałcza*, wiosło bez okucia (Poznań).

**Pałczować*, robić *pałczą*, wiosłować (Poznań). Por. *Pałkować*.

Pałkować, toż co *Szybować*.

**Paper, Papry*, mialka a bystra woda, która tworzy drobne wiry, w miejscu, gdzie rzeka chce sobie nurt wydrzeć. „*Paper leci*“. „*Podszybowali się do tych paprów*“. Etym. PF. VII, 193.

**Paprzyć*, o wodzie: kotłować i wrywać piasek z dna.

**Parnik*, kocioł, wodą napelniony i w ziemię wpuszczony, do nasycania parą drzewa skutnego, wskutek czego staje się ono miękkim i daje łatwo wyginać; *parnik* więc służy do załamywania szycia. Podobna metoda techniczna znana była już przed laty: „*Za słomę do wygrzewania drzewa dębowego, które zginano do batów, gr. 6*“ 1648.

Paropływ, parowiec, parostatek. „*Sternik Szablewski objął kierownictwo naszego paropływu*“ Tyg. II. 1861, IV. 135.

Parowiec, statek parowy, w przeciwstawieniu do *żaglowca*. Załogę parowca wiślanego stanowi zazwyczaj 5 ludzi: sternik, zwany również kapitanem albo patronem, 2 majtków, maszynista i palacz, a siła unośna największych parowców, obsługiwanych przez 7 ludzi, dochodzi do 900 tonn.

Part, część, dział w rybaczce.

**Partownik*, współnik w rybaczce.

Pas, 1. szereg tafel, wpodłuż zbitych, płyt pojedynczy, sznur. „*Tratwę robi się z trzech pasów na wodzie większej*“

Gluz. 128. „Spławiał drzewa *pasów* siedm, mając na czterech ładunek olszyny“ dok. 1834; 2. toż co *burtnica* cz. *obszewka*. „Na wręgi, *pas*y i szycia dębina jest konieczna“ dok. 1810.

Pasik, listwa drewniana, otaczająca sam wierzch burty statku (*obszewkę*). „Potrzaskał klemburtę z oberwaniem *pasika*“ Mr.

**Pasowy*, flisak, prowadzący na wodzie jeden *pas* drzewa, retmańczyk, dok. 1890.

Patelka, mała *patelnia*, mianowicie statek spławny bezmasztowy formy czworogrannej, w rodzaju *galaria*, o bokach niskich i na zewnątrz wypukłych. „*P.* o czterech drygawkach; *p.*, opatrzona dwiema drygawkami, oprócz steru“ dok. 1845. PF V, 827.

Patelnia, statek płytki płasko budowany, przypominający *galar krakowski*; służy częstokroć do jednorazowego spustu.

Patron, na parowcach: starszy nad załogą, sternik, kapitan. War. błędnie oznacza, jako archaizm.

Pchać, wiosłem albo laską, *p.* *Szybować*.

**Pchanka*, pchanie statku wiosłami a. laskami w miejscu miałkiem, szybka. Por. *Rumanka*. „*Jechać na pchankę*“.

**Pęk*, u sieci: wiecheć ze słomy, osłaniający grząz, aby ten nie wrzynał się w muł rzeczny. Inne znaczenie ma ten wyraz u rybaków morskich, PF VIII, 65.

**Pękować* sieć, opatrywać w *pęki*.

**Pępek*, wydatny koniuszczyk, mała wypukłość na górnej części drygawki.

Pęta, wiązadła z wici, łączące w dwóch miejscach tafle sąsiednich *pasów*, t. j. łączące drzewo spławne wszere: wiązadła konopne do prowadzenia obok siebie statków.

**Pętać*, wiązać obok siebie postronkami lub wiciami: łodygi, *pas*y drzewa. Przec. *Rozpętać*.

Pętla, włosień na kij, w kilkoro spleciony i tworzący oko; oko to, jak sidło, zarzucają na szczupaki, kryjące się przy brzegach. P. War. 5.

Piasecznica, suchy piasek, w postaci niewielkich płatków po rzece płynący, który się pojawia przy naspach zdala od nurtu w kątach. *P.* jest zapowiedzią przyboru. Kozł. 246.

Piasek, mielizna piaskowa, płytkie miejsce, blak. Wodniacy rozróżniają: *p. suchy*, t. j. naspę piaszczystą widzialną na rzece, i *p. przykryty*, gdzie głębokość wody dla jazdy statkiem jest niedostateczna.

„Lepiej się tobie na *piasek* wywinąć,
Niż wartem płynąć“ Klon.

„Wyłożyłem sól w krypę, 1^{1/2} łaszta unieść mogącą, i chciałem ją wywieźć na *suchy piasek*“ dok. 1854. Mówią i *piach*: „stanać na *piachu*“.

**Piątlak*, *Piątowy galar*, przez 5 flisów prowadzony. „5 galarów *piątowych*, ładowanych gipsem“ dok. 1842.

Piekielne wrota, wąziutki przesmyk nurtu do przejazdu statków wśród mielizn, usianych kamieniami. Nazwa na Wiśle, wspomniana przez Klon., ale znana i gdzieindziej, np. na jeziorze Mielnie ku północy od Pakości.

Pies, 1. kołek drewniany, w jednym końcu ostrzej zaciosany, do przytrzymywania; 2. kawałek podłużny drzewa, pośrodku wydrążony, rodzaj kłamry do spojenia u szkutników.

**Piesek*, p. *Suka*.

**Pięta* masztu a. *Odziemek*, dolna część, w stępce utwierdzona. *Pięta* rudla, podstawa steru, Hacz. 384.

Pilasy, na dawnych skutach: „miejsca pod pochodami, gdzie flisy sypiają“ Lin. Etym. PF VIII, 534.

**Piotrowina*, odmęt, wir wodny, miejsce przy brzegach lub mieliznach, gdzie woda płynie na pewnej przestrzeni w górę rzeki w przeciwnym kierunku, woda Św. Piotra, — Lud XVI, 179.

Pióro, 1. wiosła lub drygawki: dolna płaska część, w wodę zanurzona. „Mięszac *piórem*“; 2. toż co pojazda. „Idź na *pióra*“! „Jechać na *piórka*“, na krótkie wiosła.

Plenica, p. *Tafla*. Etym. csł. = pęto, więź.

Plichta, 1. mieszkanie, izdebka dla majtków, zazwyczaj w sztabie statku: „Plychta“ Hacz. 384; 2. przednia część statku. „Winda jest na *plichcie*“ Lin. Etym. nm. *Pflicht*, dlnm. *pflicht*, PF VI 705.

Płoso, 1. głębia, toń, wyrwa w dnie rzeki. „Kilku pastuszków brodzi po potoku nad małym *plosem*, gdzie woda jest spokojną i głębszą“. Matl. Podh. „Ryby biją ostkami po *plosach*“ Enc. Rol. II. 822; 2. stawek, jeziorko. „W granitowej szarej oprawie stoi ciche modre *płoso*“ Matl. Podh. „Wody Polesia płyną wolniutko wśród niskich brzegów, rozlewają się w szerokie, czyste lub zarosłe *płosa*“ Wieś II. XI, 1910—28; 3. kępa na jeziorze albo stawie, utworzona ze splątanych roślin wodnych. „Szuwar spodem puszcza nowe korzenie, które wiążą się w całe wyspy i wytwarzają *płosa*; te z czasem wyrastają ponad poziom wody“ Okól. Ryb. 1913 s. 191. Według Br. *Płoso* = *pło*. War. niewłaściwie podaje jako odrębną pozycję: *plessy*, jeziora górskie w Karpatach (morskie oka).

**Plusk* a. *Blat* steru: dolna część, w wodzie zanurzona, składająca się zazwyczaj z dwóch bali, okuciem wzmocnionych.

Płachta, 1. żagiel, skrzydło do jazdy statkiem. „Zakładać *płachtę*“. 2. sieć na ryby bez matni, *przewłoka*. „Piscandicum drgubicza et cum *plachta*“ 1441 AGZ. V 112. War. pomija pierwsze znaczenie, objęte Lin.

Płaski łąd, niski brzeg. „Woda pomiędzy tymi dwoma punktami na *płaskie łądy* od strony Królestwa się rozlała“ dok. 1858.

„A nużbym ją wyminął i szukał, gdzie *płaski*
Brzeg się ściele, albo też jaka przystań głucha“
Siem. V.

Płaskość, *Oplask*, otwarte piaszczyste nadwodzie, plaża.

Płaskodenka, łódź o płaskim dnie; takimi są łodzie rzeczne z wyjątkiem sportowych.

Płaszczyna, p. *Blak*.

Pław, zaciąg sieci z łodzi, pust; łów ryb sieciami rozjezdniemi w pewnym okresie, zbiorowa wyprawa rybacka. „Rybak z Słończy od łowienia sieciami na Wiśle, gdzie się *pław* uczyni, daje na rok fl. 12“ dok. 1664. „Robić siecią po *pławie*“, na powierzchni wody (przeciw. „pod lodem“). „Być na *pławie* a. na *pławach*“. „Jechać na *pławy*“. „Jesiotrowe

płatwy na Wiśle". — Sieci, toż co *Spłatw*, przedmiot drewniany, który ją na wodzie unosi. Do sznura przywiązuje się *płatw*, zwykle beczułkę" Enc. Rol. V 395. 3. — kotwicy, p. *Bober*.

Pławaczka, 1. płynienie; żeglarka. „Na rzece idzie budulec *pławaczką*, t. j. pojedynczo lub wiązany w *splawach*" Enc. Rol. II 845; 2. p. *Pławówka*.

Pławem, drogą wodną. „Partję owsa *pławem* czy *ładem* do Warszawy dostarczyć" Dz. Han. 1788.

Pławica, zdr. *pławiczka*, mała łódź płaska, z jednej kłody wyrobiona. „Wśród silnej fali i wiatru na cienkiej i wyszczerbionej *pławicze* puszczali się na jezioro, stojąc i robiąc wiosłem *żwawo*" Krasz.

Pławić, wodą prowadzić, wieźć, *splawiać*, *przepławiać*. „Bywają *pławione* i takie galary, które dobrze ciągną wodę" Ung.

„Za dalekie *pławią* morza

Maszty, klepki, runo owiec" Pol: „P. o ziemi".

— *siecią*: ciągnąć z łodzi. „*Pławić* drygą na jesiotry". „Tamtejsi rybacy *pławili* drygawicą z jednej łódki".

Pławidko, mały *splawek*, *plywak* (zam. *pławidłko*).

Pławidło, toż co *pluto* u sieci. „Przy skrzydłach sieci są *pławidła* z kory drzewa" Kolb. Maz. III 44.

Pławik, mały *płatw* cz. *splawek*. „Wędka z *pławikiem*".

**Pławowa sieć*, **Pławówka*, w Wielkopolsce *Pławnica*, indziej *Pławaczka* a. *Popława*, zwana również *Stronną siecią*, wielka sieć bez matni, rozjezdna cz. z czółen ciągniona, długości od 30 do 300 sążni. Siecią tą poławia na Wiśle na bystrych wodach zazwyczaj 2 albo 3 ludzi.

Pławuk, p. *Pławik*.

Płoń, *Oparzelisko*, miejsce na rzece, lodem nie pokryte, zazwyczaj na głównym nurcie, gdzie woda jest najbystrzejsza, za wysokimi brzegami lub drzewami, dokąd nie przedostają się zimne wiatry, ros. *połynja*, p. War. *Płonia* PF. VII. 208.

**Płotecznik*, sieć jeziorna: gęsty ślep a. wąton". Prac. (przydatny na „*plotki*").

Płotem, w poprzek, bokiem. „Powalić *płotem*", stanąć ze statkiem w poprzek rzeki, osadziwszy go na mieliźnie.

„Tratwa idzie *płatem*“, płynie, wykręciwszy się w poprzek, Kozł. 529.

**Płucisko*, wielkie *płat*, pływak znacznych rozmiarów u sieci. P. Kaczor.

Płat, toż co *spław* u sieci. „Galar czwartak, *płatami* wylądowany, a w urzędzie spławnym jako tranzyt zadeklarowany“ dok. 1834. „Słęp ma na wierzchu kóleczką sosnowe do pływania, *płat*, z dziurkami do nawleczenia powrózków“ Kolb. Poz. III 136.

**Płutować*, nasadzać *płat* na postronek sieci (Prac.).

**Płyiczna*, płytkość gruntu, woda płytka, mielizna, War. *płytczyzna*.

✓ *Płył*, tratwa, zwłaszcza wązka, tratewka. Por. *Pełć*, *Pełt*, *Płatwa*, *Płyłwa*. „*Płył* a. pas, zbiór plenicy, wpodłuż ze sobą połączonych“ Kozł. 334. „Sprowadzono pod lądy Warszawy w dwóch *płyłach* browarki sztuk 212 z ładunką szczap olszowych“ dok. 1837. „Po błękitnym Niemnie płynęły tratwy, w mowie miejscowej *płyłami* zwane“ Orzeszk. „Nad Niemnem“. P. Pas.

✓ *Płyłnik*, oryl na płycie cz. tratwie, tratwiarz, ros. płotowszczyk. „*Płyłnicy*, nadając rudlom ciężkie półobroty, uderzali nimi po wodzie“ Orzeszk. „Nad Niemnem“.

Płyto i *Płytko*, toż co *Płat*, spław sieci a. spławek wędy.

**Płyłwa*, toż co *płył*, niewielka tratwa. „P. dunajcowa“.

Płyłwak, 1. spławek, np. u kotwi a. sieci; 2. młyn na rzece spławnej, na statkach ustawiony, młyn pływany, łodny; 3. domek mieszkalny na galarku a. kypce.

Płyłwanka, podróż wodna flisów, inaczej *ryza*; żegluga, jazda statkiem, zwłaszcza z biegiem rzeki. „Nieraz taka spekulacja ściąganie *płyłwanek* do małej wody“. Aleks. 210. „Galar jest bardzo wątlej budowy, zrobiony na jedną tylko *płyłwanek*“ Ung.

Pobiegi, *Lubanki*, tarcice, przy burtach wewnątrz statku umocowane, do chodzenia dla załogi z wiosłami a. laskami. „*Pobiegi*, tarcice do futrowania, pojazdy“ Haur.

Pobitka, 1. pokład cz. przykrycie z tarcic dla towaru na statku, z nm. *ferdek* (a). „Zdarte deski z *pobitek* na 13 galarach do Modlina odesła“ dok. 1834; 2. dawny statek

- splawny *pobity* cz. kryty, dla przewózki niektórych towarów, p. War. 3. „8 *pobitek* z płótnem i kaszą“ Dz. Han. 1788.
- Pochoda*, p. *Pochód*. Br.
- Pochodny*, szybki w biegu, chodny, pośpieszny, rażny. „*Pochodnie iść*, prędko płynąć: *klepka pochodniej idzie*, jak *belki*“ Gluz. War. stp.
- Pochodowy mostek* a. *Pochody*, przenośny pomost z tarcic, szczebelkami poprzecznymi nabijanych, opatrzone zazwyczaj poręczą; pomost taki stanowi komunikację z brzegiem.
- Pochód*, 1. bieg, płynienie statku. „*P. galarów*“. „Gdy się trafi *pochód* dobry, to, nie zawijając do lądu, mogą jeść flisi na statku“ 1757 — Ung. 1865. 2. *Pochoda*, tarcica dla sternika przy rudlu, w poprzek burt umocowana na stojakach; tarcica przenośna dla flisów do chodzenia na statku a. do zejścia na ląd, zw. z nm. na parowcach *landszytk*. „*Pochody* = deski w miejscach, gdzie flisy stoja, robiąc drygawkami“ Hacz. 380. „Rekwizyta do galara: *pochody*, laski, wiosła“ dok. 1855 P. *Trep*.
- **Pociąg*, kilka statków, ciągnionych na trosie przez parowiec. „*Jechać z pociągiem*“. „*Pociąg* statków, idących pod wodę“ 1888. „*Pociąg*, złożony z holownika i dwóch barek“ dr. 1927.
- Pociągowy*, holowniczy. Statek *pociągowy* = holownik. Lina *pociągowa*, lina holownicza, trosa.
- **Pociągać*, kierować pojazdami, brać się do drygawek. „*Retmańczyk*, chcąc ująć przed wielką falą, kazał *pociągać* ku lądowi“ dok. 1843. Złąd komenda: *Pociągaj!* Por. *Ciągnąć na pojazdy*. „*Kiedy weźmiemy pociągać*, już i Aarhusen widzimy dobrze“ Pas. 1659.
- **Poczta*, hasło, obiegające całą kolej statków a. tratów; wzajemne przesyłanie takich haseł. „*Poczta* może *pochodzić* od rotmana, od flisów, albo też od skarbówki z rozkazami *szypra*“ Gluz.
- **Podbęk*, mała górka, wyniosłość na dnie rzeki, kilka łokci wzdłuż i wszcz się ciągnąca, która nie pozwala płynąć statkiem dalej i zmusza do objazdu. „*Łódka utknęła na podbėku*“. „*Nad podbėkiem posiewka idzie*“.
- **Podbieg*, *Rejka*, *Jekbum*, maszt pomocniczy przy żaglu mniejszym poziomo umocowany, t. j. idący od masztu głównego

do dolnego końca tegoż żagla. U Słowińców: „wypierak”, u Dra F. Lorentza *vǎpjērōk*.

**Podcierka*, drobny cienki lód o powierzchni ostrej, który z pod wielkich tafel się wynurza i płynie niezbyt gęsto środkiem rzeki. „*Podcierka leci*”.

**Poddróżyć* (o rybach), p. *Dróżyć*.

Podeszwy, belki sosnowe, przymocowywane do tafli klepkowej, aby ta zbytnio się w wodzie nie grążyła, Gluz. Por. *Podszewka*.

Podgarle, miejsce wycięte pośrodku drygawki, mianowicie w punkcie oparcia jej na stolcu, Kozł. 336.

Podgonka, naganianie ryb: łowić na *podgonkę* = wypłaszać ryby z kryjówek i naganiać do sieci.

**Podgrążyć*, *Podgrzezić* sieć, p. *Grążyć* a. *Grzezić*.

Podgrub, p. *Podryga*. War. podaje z PF IV 858: *podgrob*, nie zaznaczając, że to przestawka formy *podrgub*.

Podhacze, *Podhak*, głęboka woda tuż pod hakiem cz. mielizną na rzece. Kozł. 246. „Stanął z łazienką w oddaleniu 30 sążni od ładu z umocowaniem na kotach na *podhaczu*” dok. 1873.

Podholować, p. *Holować*.

**Podjazd* a. *Załamek*, załamanie dna statku ku górze w przodzie lub w tyle. „Berlinka z dobrym *podjazdem*”. Z nm. zowią tę część konstrukcyjną: „szarsztyk”.

Podjazdka, łódka podjezdna, mały statek podręczny, szkatka na 4-ech najwyżej wiosłarzy. Cyt. p. War. Por. „*podjezdek*” oraz „*konik*” u ludu nadmorskiego w znaczeniu małej łódeczki.

Podjezdny, o statku: z załamanym ku górze przodem, a wskutek tego lekki w biegu, łatwy do powożenia, zgrabnej budowy. Przec. *Uwalowaty*. „*Bat* to statek *podjezdny*”.

Podkład, okrągłak a. tarcica, które kładą na dno statku pod ładunek. „*Podkłady* pod sól i pobitka” dok. 1855.

**Podłądzie*, miejsce na rzece tuż przy brzegu, zabrzeże. „*Płynąć po podłądziu*”. Por. *Nadłądzie*.

**Podledni*, pod lodem się znajdujący. *Robić na podlednią* (dom. rybę), zaciągać sieć pod lodem w czasie zimowego łowu ryb. Por. *Robić na wygnaną*.

**Podlot*, podpływ wody pod statek, gdy ten ma sztabę *wesołą*, t. j. dobrze ku górze zadartą.

Podłoga, unoszony pomost z tarcic, który zajmuje cały spód statku i spoczywa na wręgach. *P.* promu, *p.* *Grutyny*.

Podmajstrzy, *p.* *Retmańczyk*.

Podmarszali, na dawnych skutach: pomocnik *marszałka*; „ten, co przy marszałku na szymborku siedzi” *Lin*.

**Podmistrz*, starszy czeladnik rybacki, kierujący w zastępstwie majstra połowem; zajmuje on stanowisko w tyle łodzi u sternicy i rozjeżdża sieć na wodzie (Poznań).

Podnarcie a. *Podnartko*, miałka woda, tuż przy brzegu płynąca, za którą jest naspa piaszczysta, oddzielona zazwyczaj od ładu strugą. *Por.* *Hak*, *Proga*. *Etym.* PF VII 194.

**Podole*, dolny bieg rzeki, niż.

„Najciężej im minąć Baranowskie łądy
Będą pić, tańcować po *podolu* wszędy”
Bojko.

Podpasywać statek, owiazywać od spodu liną.

Podpinać żagiel, przymocowywać do jazdy. *Przec.* *Odpinać*.

**Podpławiać*, podkładać w wodzie. „*Podpławiać* łańcuchy pod zatopiony statek”.

Podretmani, u *Mr. podrotman*, *p.* *Retmańczyk*.

Podryga, *Podryg*, *Podrgub*, *Podgrub*, *Drgub*, *Odrub*, *Ogrdub*, rzadkie płótno u sieci *drygawicy*, t. j. każda z dwóch sieci zewnętrznych; pomiędzy nimi jest gęste płótno cz. jadro. „*Ogrdub* = boczna sieć przednia albo tylna, czyli płótno przy sieciach potrójnych, *słępach* i *włonach*, okrywająca jadro, o okach dużych”. *Prac. War.* powtarza za *SG.* formę „*ogdób*” z błędnym objaśnieniem.

Podrywać, podnosić, wyciągać, *np.* *kota*.

Podrywany brzeg, *p.* *Ostry brzeg*.

Podrywka, pomniejsza sieć, czterema rogami do dwóch krzyżujących się pałaków umocowana, na długim drążku (*kolec*, *stroisz*); jest ona pośrodku gęstsza i zarazem zakłębnięta, ku brzegom coraz radsza. *P.* *Potrestnica*, *Trzcieniec*. Istnieją i *p. windowe* a. *windowki*, unoszone w górę za pomocą bloczka: te są znacznej wielkości, służą do połowów na

głębi i umieszczane bywają na łodziach. „Łów wędką ręczną lub na *podrywkę*“ dok. 1852. „Już u rybaków wiszą siecie, już na żerdziach kołyszą się *podrywki* i kosze na raki“ Konop. „Na rybaczych lagunach“.

Podsaczek, mała *podrywka*, p. *Podrywka*, *Sak* i *Trzcieniec*.

**Podskrzynica*, *Skrzydłówka*, drobna ryba, która w okach sieci więźnie; może pochodzić z gatunków karłowatych albo też roślejszych.

Podszewka, *Splawy*, sztuki drzewa iglaste, zazwyczaj sosnowe, zbijane razem z dębowymi belkami i unoszące je na wodzie. „Ponieważ dębina tonie, pławiona być musi na *podszewce*“ Ung. P. *Podeszwy*.

**Podszrycze*, na tratwie: urządzenie do szryka, szrykowanie. „Tratwy zaopatrzone są w szryki, które w calu i głowie sterczą do góry z *podszrycza*“ Ung.

Podsztabniczy, na dawnych skutach: pomocnik *sztabnika*; „idzie po *sztabniku* na *bakorcie*“ Lin.

Poduszka, jedna z dwóch okrągłych sztuk drzewa, leżących pod stolcem na tratwie.

**Podwalinka*, p. *Zembrat*.

**Podwiązka*, lina statkowa, zw. dziś *pospolicie Reper*, ob. „Kordeli do kotwic 17, *podwiązek* 18“ dok. 1819.

**Podwiechować*, p. *Wiechować*.

Podwijać, żagiel, krócej *ujmować*.

**Podwora*, zdr. *podwórka*, oprótek, popusta sieciowa. „Powróż, idący po brzegach wątonów lub sępów“ Prac. „*Podwora* u sępa zwie się *obierzą*, a u wątona — *narzędą*“ Ryb. Pol. 1925 s. 114. Nazwa znana i Słowińcom *ῥηδωρα* (M. Rudnicki). Pień *ver-* „wiązać“ Br. Por. *wor* SG. i ros. *podbora* w tem samym znaczeniu.

**Podźwirek*, drobny żwir rzeczny.

Poganiać, statek: pomykać go na wodzie, nadawać mu pęd, powozić. P. *Gnać*. „Flisy robią w bocznych dulkach za wodą, to jest *poganiają* statek szypra“ Ung.

„Opatrznieź tedy styruj, a *poganiaj* wiosły
Łódź twą, niech Chrystus żagiel prowadzi wyniosły“

Klon.

Pojazda, zdr. *pojazdka*, dłuższe wiosło a. drygawka. „Ciągnąć na *pojazdy* = jechać za pomocą wiosła. „Pojechać na *pojazdki*“, t. j. nie na żagiel. „Siadaj na *pojazdy!*“ komenda sternika, p. *Ru na dulki!* „Orzeł żelazny do znaczenia *pojazd*“ dok. 1772. „5 *pojazd* jesionowych okuty po rub. 2“ dok. 1867. „Szalupa z 4-ma *pojazdkami*“ dok. 1867. „Jedni robią *pojazdami*, drudzy wodę wylewają“ Pas. 1659. „scaphis, comeġis, ratibus in remos, quod *pojasdi* vocant“ 1558, Przyw. Warszawy. W War. pozycja opracowana nie dość krytycznie.

Pojezdne, hasło do odjazdu, do wsiadania na statek, p. *Wsiadane*. „Raz i drugi *pojezdne* odbiło się po lesie“ Chodźko: Brzeği Wilji.

Pojezdny, o statku: posuwisty, lekko ślizgający się po wodzie, zawodny, zwłaszcza o łódce bardzo wysmukłej, zazwyczaj z białodrzewu wyrabianej. „*Pojezdna* czajka, łodyga“. „Galjon *pojezny* i fortunny“ — z op. pielgrzymki Radziwiłła Sierotki. War. nie objaśnia należyście znaczenia, a nadto z formy przymiotnikowej W. Potockiego „*pojezna*“ błędnie tworzy rzeczownik i niewłaściwie wyodrębnia formę ludową: *pojazny*.

**Pojęcie*, 1. transport sadzów rybnych, wiązanych do jednej łodygi. „Trzy *pojęcia* przysły do kupca“; 2. pas drzewa, tj. kilka plenic czyli tafel, razem do splawu związanych. „Włóczkom od spuszczenia drzewa z przystania do szop za Kazimierzem od *pojęcia* po gr. 15“ dok. 1600. „Od czworoga *pojęcia* fl. 2“ tamże.

Pokład, rodzaj namiotu ponad statkiem, dla ochrony od deszczu lub słońca. Podobną osłonę z płótna, rozpinaną ponad pokładem parowców, zowią z nm. *Celt*. Cyt. p. War.

Pokład, na parowcu: stały pomost z desek przez całą długość i szerokość statku na poziomie burt; na żaglowcu: p. *Pobitka*; na promie: p. *Podłoga*.

**Poler*, (nm. *Poller*), na statku: pacholek żelazny u burty do wiązania lin, p. *Pacholek*.

Polna lina, p. *Pólka*.

Poła, sieci, ściana, składająca się ze skrzydełek. — żagła, *blat*, podłużna sztuka płótna, z jakich żagiel jest zszyty. „Żagiel 9-cio-połowy“ dok. 1819. „1 żagiel z 11 pół, 28 ł. długi“ Kost. 128.

Południowiec, p. *Węgier*.

Pomorka, *Pomorszczyzna*, p. *Morka*. „*Pomorszczyznę* nazywa się deszcz z wiatrem północnym, od Bałtyku idący“, a zapowiedzią jej „wielkie jasnosiwe mewy morskie i niektóre północne gatunki nurów, których w zwykłym czasie u nas niema“ *Wieś* IL IX 1910.

Pomost, pokład na statku. — *sterniczny*, *Mostek kapitański*, na parowcu: wzniesienie ponad pokładem przy kole sterowem, na słupkach żelaznych, opatrzone poręczą i schodkami. — *do chodzenia*, p. *Pochody*.

**Popierać*, opierając wiosło o burłę, robić niem w taki sposób, aby statek pomknąć, zwłaszcza do lądu. „Chwytam drugie wiosło, *popieramy* z sił całych czółno“ *Syrok*. 70.

**Popław*, 1. pław, zaciąg sieci z łodzi; 2. niewielka sieć w rodzaju *brodni*, którą dwaj ludzie, za laski trzymając, po dnie rzeki z czółna ciągną; używana na dopływach Wisły. „Łowienie ryb na *popław*“ = z prądem wody, zwykle w małą siatkę, przez dwóch ludzi na dwóch czółnach“ *Prac*. 3. zdr. *popławek*, pływak, spławek.

**Popława*, p. *Pławowa sieć*. *Popławy* = insulae natantes Rzączyń. (18 w.), p. *Spław* 4.

Popławny, spławny: „wart *popławny*“; o wietrze: powoźny, pomyślny. *Lin*.

Popłóć, *Popłota*, wicie, przewijane pomiędzy palikami w jazie rybackim. *War*. niewłaściwie odróżnia te formy od *popłoty*, zaczerpniętej z *Lin*., który zresztą pisze i *popłota*, p. *Stroisz*.

**Poprzeczniak*, toż co *motowąż*, sznur rybacki, w poprzek rzeki na głębokości kilku stóp wyciągnięty, do którego przywiązane są strągiewki z haczykami.

Poprzecznicą, p. *Pałasz*.

Popusta, *Oprótek*, linka u brzegu sieci, za którą się zarazem ciągnie. Na górny p. nawdziewa się płuta, na dolną zaś — grzęzy. U każdej sieci rozjezdnej jest p. wartowa i lejtowa.

Porwa! komenda: ruszaj do roboty, bierz się! *Kozł*. 323.

**Porywny*, o małym statku: lekki, zwrotny, dobry na porywki. *Porządki żeglarskie*: wszelkie przybory statkowe, a więc maszty, wiosła, szryki, żagle, liny, łańcuchy, kotwie i t. p. *Porządki rybackie*: łodzie, sadze, sieci, oprótki, kule i t. p., w ścisłejszem zaś znaczeniu właściwe narzędzia do łowu, sieci.

**Posiadanka*, p. *Siadanka*. „Laski, *posiadanki*, tarcice do burtowania“ 1757 — Ung. 1865. „*Posiadanki*, ławki, na których siedzą majtkowie, robiąc pojazdami“ Hac. 385.

Posiewać się, o wodzie: toż co *siac się*, a więc zlekka marszczyć się czyli falować, migotać w słońcu. „Rotmani wskutek nabytego doświadczenia po obserwacji to księżyca, to koloru słońca przy wschodzie lub zachodzie, to lotu ptaków, *posiewania się* wody i t. p. są pewnymi barometrami i wczesnie obierają miejsca ukrycia statków przed burzą“ Wol.

**Posiewka*, **Posiewa*, także *Posmycz* wody, *Wiatrówka*, strzępiąca się woda na rzece, drobna fala, lekkie zmarszczki powierzchni wodnej, wiatrem wywołane a migocące w słońcu. „Fala wodna jest skutkiem dużego wiatru, *posiewka* wskutek mniejszego. Obie czynią niemożliwym pochód galarów. Tratwy zaś *posiewki* nie lękają się“ Ung.

Posmycz, szybki, posuwisty ruch wody lub statku. *P.* wody, p. *Posiewka*. *P.* statku, p. *Cug*. Kozł. 246.

Postroga, przynęta na ryby, zakładana na wędki, np. małe rybki. *P.* *Strożyć*.

Poświat, *Poświt*, światło, w nocy z czółna zapalane w celu wabienia ryb. „Stawia więcierze i saki, jeżdżą z *poświatem* i ościami“ Krasz. cyt. War. „Łapia ryby na wędki, więcierze, kłomle, a wiosną najpospoliciej na oście czyli na *poświt*“. „Połów na *poświt* piękny i malowniczy zdala przedstawia widok“ Tyg. Il. 1870, s. 65.

Potrestnica, **Potrząsnica*, mała *podrywka*, używana na górnej Wiśle i Warcie: „*piscandi cum reti parvulo, quod vulgarter potrestnicha nominatur*“ 1246 — Wpol. I. 216. *Potrestnica* w związku etymologicznym z *treścią* (sieć na *lasce*), a *potrząsnica* z potrząsaniem. War. błędnie uważa pierwszą z tych nazw za przestarzałą.

**Powalić* statek: osadzić, naprowadzić, np. na piasek a. na prąda. „Podczas opadania wody nie należy także płynąć, ponieważ *powalone* na hak tratwy mogłyby na nim zupełnie obeschnąć“ Hacz. 172.

**Powalić się*, o statku a. tratwie: utknąć na piachu lub prądzie. „Retmana jest winą, jeżeli tratwa *powali się* na hak“ Kozł. 320.

Powozić, 1. łodzią: prowadzić ją na wodzie przy pomocy wiosła. „Rzucono kufry do łodzi, *powożonej* przez murzynów, i popłynęliśmy do ładu“ Sienk. „List. z Afr.“; 2. wiosłem: wiosłować.

Powoźnik, wiosłarz, parobek wiosłowy, flisak. „*Powoźnicy* = flisowie na czólnach i płytach“ Kozł. 390.

„Zkąd to Bóg prowadzi?

Od Radymna, od Jarosławia! — wołają *powoźnicy*“

Pol IV, 454.

**Požonek*, p. *Tręp.*, Ryb. Pol. 1922, s. 276. Etym. *pożenąć* = pognąć; tegoż pnia jest wyraz *pożon* (w znaczeniu: marszałek weselny, „napędzający“ do tańca), który wbrew War. nie ma nic wspólnego z *żoną*.

Półka, *Polna lina* a. *Tryl*, *Hółka*, lina, używana głównie do holowania statku w górę rzeki ludźmi. Z jednym końcem p. flisacy wychodzą na ład, drugi zaś jej koniec przymocowują do wierzchołka masztu. Podczas holowania na stanowisku pozostaje sternik, bacząc, aby statek nie przybliżał się zanadto do ładu. „*Półka* od holowania statku sążni 130“ Mr. (Traidelleine). „Łapanie galarów na *półki*“ dok. 1855. „Jeden z flisów rzuca się z *półką* wplaw“ Ung. „*Półka* służy do wyciągania pasa lub statku z wody głębokiej, gdzie ludzie wejść nie mogą“ Gluz. „*Polna lina*“, Haur.

**Półko*, *Ogniwo*, odstęp przy popuście sieci pomiędzy jednym wiązaniem a drugim.

**Półberlinek*, mała berlinka, dok. 1836, stp. półszkutek.

Półka, *Burtownik*, *Fys*, krótka tarcica znacznej grubości, poziomo leżąca ponad otworem masztowym w stolcu; służy do zaklinowania cz. unieruchomienia masztu. *Półka* żagla, p. *Poła*.

**Półkurcza*, kołki żelazne pionowe cz. dulki, na górnej kra-
wędzi statku sterzące, o które się pojazdę opiera. Por.
Kurc.

**Pólsadzyk*, niewielki sadz rybny.

**Pólsplawek*, mniejszy *splaw* na ryby; mieści w sobie na Wiśle
do 200 klgr. ryb kupieckich.

Pólszkutek, mała *szkuta*. Por. *Półberlinek*. „Z gór też nic nie
wiozą Wisłą, jedno z Wyszogroda *pólszkutek* owsa był“
dok. 1577.

„Już płyn *pólszkutkiem* i warowną *szkutą*
Żyta nasutą“ Klon.

**Półtrylek*, cienki *tryl* cz. linka do ciągnięcia małego statku.
„*Półtrylki*, służące do holowania pod wodę próżnych stat-
ków, po dwa na każdy *galarek*“ dok. 1856.

**Praśna woda*, czysta, wolna od lodów. „Zimową porą, gdy
następuje odwilż, wyruszają rybacy na *praśną wodę*“ p. moje
Ryboł. na Wiśle 31.

Prącie, *Pręcie*, wiklina, wierzba zdatna na wyroby koszy-
karskie, rosnąca ponad brzegami rzeki. „Wierszom, spo-
rządzonym z *pręcia*, nadają zwykle kształt stożków lub wal-
ców“ dr. 1907.

Prąd, 1. bieg, pęd wody; rwąca, silnie nurtująca woda. „Galar
pędził *prądem* wody“ dok. 1863. „Retman odzywa się swą
śpiewną mową: hole ha — wara łądu, wara haku, nadaj
w *pręd!* Ung. „*Prędy* w potoku, wartko spadająca, bałwa-
niąca się woda“ Matl. Podh. 2. pień drzewny w korycie
rzeki, stanowiący zawadę dla splawu, p. *Kij*. „Powalić łódkę
na *prąda*“. „*Prądu* trudno było rozpoznać z powodu, że
wielki głąb wody“ Mr. „Oznaczać *prądy*, zawały, kamienie,
rafy i inne przeszkody“ dok. 1861. „Wiejący wiatr marszczy
wodę lub tworzy bałwany, a tem samem nie dozwala roz-
poznawać *prędów*, pod wodą ukrytych“ Hacz. 171. „Galar
wpadł na *prąd* czyli, jak nazywają, na *kij*“ Mr.

Język ogólnoliteracki zna tylko pierwsze znaczenie,
które zresztą występuje już w Biblii 1455 (= łac. torrens).
„Jedne z tych statków płynęły z wodą, unoszone bystrym
prądem, inne pięły się pracowicie w górę rzeki, wspoma-

gane wiosłami i żaglem" Ogn. i Miecz. „Szum ciągły *prądu*, przemykającego się dźwięcznie po kamieniach" Kur. War. Nr. 254/1908 r. „W Pieninach". War. niewłaściwie różniczuje to znaczenie: 3 a i b. Mr. podaje i formę *prąd*, zaczerpniętą z dok. 1829.

Prądowa maszyna, *Prądówka*, wijadło, na dwóch statkach ustawiane, do wyciągania *prądów* czyli zawałów drzewnych z koryta rzeki. Objaśnienie War. niedokładne, a przytoczona tam forma „*prądownica*" — nieznaną wśród ludu wodnego.

Prądowina, kłoda drzewna, nad wodą wyniesiona lub pod wodą ukryta, *prąd*. Już u Klon. „Obok mielizn i niestałych wartów Wisły stają w jej łożu żegludze na zawadzie *prądowiny* czyli stare dęby na wpół zamulone lub topole, z ostrowów porwane" Pol VI 36.

Prązatka (prozątka), *Prągówka* (progówka), sieć pomniejsza, zbliżona do *brodni* lub *suwaty*, PF IV 237. Prac. podaje formę „*prózatka*" i słusznie bodaj łączy ją z nazwami: pol. *stoproza* i łuz. *preżeno* (sieć), do których dodaćby jeszcze można: strus. *prugło*, polśl. *pruglo* i *progla*, tudzież pol. **prągło* (sidło, kluczka).

Proga, ryb. przestrzeń wody pod naspą piaszczystą po dole rzeki, długości na Wiśle 200 do 300 sążni; tu bywa cicha woda. Por. *Bokowisko*.

Prokop, imię, nadawane doświadczonym przewodnikom statków, zwłaszcza retmanom. „To nasz *Prokop*" — mówią szyprowie o swoim spławniczym.

„*Prokopie* bracie, ostrzegaj się wiru,
Bądź pilen styru". Klon.

Prom, statek o płaskim dnie, formy czworokątnej, który służy głównie do przewożenia ludzi, pojazdów i zwierząt domowych na drugi brzeg rzeki. Zakładają na nim i żagiel, osadzając maszt tuż przy burcie. Etym. csł. *pramъ*. „Antek się potem na *prom* na Rybitne puścił, a ja przez kępy" Konop. „*Krysta*".

Promień wody, strumień wody, *prąd* rzeczny, an. nm. *Wasserstrahl*. „Z toni okien morskich wydiera się tak silny *pro-*

mień wody, iż kilkanaście kroków poniżej młyny i młoty porusza" Pol II 437.

Promnik, przewoźnik na promie.

**Promówka*, na Noteci: statek żelazny towarowy, niekryty, o sile unosnej 100—160 tonn, używany głównie do przewózki buraków, ziemniaków i wyłoków buraczanych.

Próg, 1. wygórowanie w poprzek dna rzeki, powstałe z osadzonej ziemi lub nagromadzonych kamieni; także krawędź naspy piaskowej wśród rzeki. „Po odbytem sondowaniu koryta rzeki Biebrzy znaleziono na przestrzeni dwóch wiorst siedem *progów* rafiastych i ziemnych" dok. 1847. 2. przegroda, deska poprzeczna, na kant w rufie łodzi osadzona; również bal poprzeczny w statku czworogrannym, zmocowany z dnem.

Pryka, 1. wystający róg w okuciu żelaznem wiosła albo laski flisowskiej. 2. palik zaostroszony, wbijany w dno rzeki, do uwiązywania małego statku.

Prykować, wiązać szkutkę u *pryki*, palika na wodzie. „*Zaprykować* czółno”.

Prysa, p. *Sprysa*.

Przeczak, wiatr *przeciwny*, t. j. z boku wiejący, kasz. **przeciwnik*. „*Przeczak* kantuje łódź”.

Przecznna woda, w poprzek nurtu rzecznej pływająca, np. pod naspą piaskową. — *y wiatr*, p. *Przeczak*.

**Przeciwnica*, (górna i dolna), listwa poprzeczna na wierzchu i na dnie *sadzów* rybnych.

Przeć się, odpychać się mocno wiosłem z łodzi na wodę tak, aby prąd wykręcił ją we właściwym kierunku, War.

**Przednictwo*, zatrudnienie przednika.

Przednik, 1. starszy oryl, zajmujący stanowisko w przodzie statku a. tratwy („na głowie po lewicy” — Bojko 17). „Galar, uległy zatopowi, prowadzony był przez *przednika* Wojciecha Eljasza” dok. 1841. „Czeladzi od zaprowadzenia statku, jako *przednikom*” dok. 1642. 2. p. *Czopowy*.

**Przejma*, ruchoma deska, przykrywająca wierzch *sadza* rybnego; otwór w pokładzie statku, luka. Por. ros. *projom*.

**Przekładać* statek, przeciągać na drugą stronę rzeki.

- **Przekładać się*, 1. (z jednego łądu na drugi), przewozić się na drugi brzeg; 2. przenosić wiosło na drugą stronę łodzi. „Przełóż się!” woła sternik, gdy każe załodze wiosłowac przy drugiej burcie.
- **Przekopka*, czynność przekopywania się, zendrówka.
- **Przekopywać się* a. *Zendrować*, pogłębiać miejsce na rzece, ustawiając jeden lub kilka statków w ukośnym kierunku do jej biegu, aby woda wydarła sobie spodem nurt. W tym celu statki ustawiają zazwyczaj na 24 godziny. „Pomimo tak małego ładunku i ustawicznego *przekopywania się* po drodze, nie mogli dalej popłynąć” dok. 1848.
- **Przelot*, ryby: przypadkowe jej ukazanie się, chwilowe zaśląkanie. „Flądra trafia się w Warcie tylko na *przelocie*”.
- **Przemiał*, przestrzeń piasku na rzece, wodą przykryta i przegradzająca w poprzek nurt spławny, próg piaszczysty w korycie rzeki, powstały z połączenia mielizn przy obu jej brzegach. „*Przemiał* Skierdy powyżej Nowego-Dworu znany jest wśród żeglarzy wiślanych jako najplytszy” Kur. War. Nr. 12/1917 r. art. „Wisła”. Na Prypeci: *peremiał*, p. Sł. Geogr., ros. *pierekat*.
- **Przeornia*, szryk dł. 10 łokci, zapuszczany na rzece pomiędzy dwie skrzynie rybne, celem ich zatrzymania na bystrzy. Etym. p. *Orać*.
- Przepływ*, przejazd wodą. „Stanął ze statkiem pod Siekierkami w *przepływie* do Gdańska” dok. 1842.
- **Przeróbka*, miejsce na łądzie do przeróbki zboża, statkami spławianego; plac lichtunkowy w przystani na zboże. *Przeróbka* a. *Przerabka* w porcie gdańskim służyła ongi do zsypywania zboża polskiego, Wisłą przypławianego. „Stanawszy szczęśliwie we Gdańsku, u *Przeróbki* zboże należycie przerobic” 1757 — Ung. 1865.
- Przerwa*, nurt, który rzeka wydziera sobie poprzez kępę lub naspę. „Przewoźnik pojechał tą *przerwą*”. „Bug tworzy bezprzestannie nowe *przerwy*, skracając koryto” Prz. Tech. 1866 II 176.
- **Przesiadka*, wysiadanie ze statku załogi, dla podjęcia zbiorowej roboty na innym statku a. na łądzie. „Iść na *prze-*

siadkę“. „Robić na *przesiadkę* przy sieci drygawicy“, t. j. kolejno się zmieniając. Por. *Osadzka*.

**Przesiewać się*, p. *Siać się*.

Przesmyk, ścieśniony nurt rzeki, gardło. „Statki i tratwy, któreby w razie niskiego stanu wody z jakichbądź powodów osiadły na *przesmyku*“ dok. 1850.

**Przestawa*, *Przestawka*, sieć podłużna, którą pionowo zastawia się miejsce łowienia ryb na cichych wodach, w celu zamknięcia rybom linii odwrotu. Do takiej sieci dociąga się niewód. „*Przestawka* = sieć różnej długości, obsadzona na kijach, używana podczas połowu ryb na spustach“ Prac. War.

Przewłoka, *1. *przywłoka*, niewód średniej wielkości, tj. mniejszy od właściwego niewoda większy od włoka, używany na jeziorach. „Piscari cum rete estivali, quod *przywłoka* dicitur in vulgari“ 1266 — KWpol. I 367. „Cum minori rethi, quod *prsyuloca* nominatur“ 1342 Perlbach. „Jeziora jest morgów 8; nie łowią na niem jedno *przewłoką*“ dok. 1565. „Na wodach zamkniętych i otwartych łowią węgorze również nocą *przywłoką*“ Ryb. Pol. Nr. 3/1920 s. 40. 2. miejsce nadbrzeżne, na które *przewłóczą* cz. przeciągają statki, przystań, port. Por. *Wywłoka*. „Duas naves liberas in portu nostro, qui *Prewloca* vulgariter dicitur, concessimus et dedimus“ dok. pom. 1283 — KRM II 106. War. 6 i 7.

Przewozowy statek, służący do przeprawy na drugi brzeg, a więc prom, jądwiگا albo łódź. Por. *Spławny statek*.

**Przewrotnik*, na kryptach polskich: drag do umocowywania masztu, oparty jednym końcem o maszt pod stolcem, a drugim o dno statku przy wrędze; gdy mają obalić maszt, t. j. położyć wzdłuż statku, unoszą najpierw *przewrotnik*.

Przód statku, p. *Głowica*, *Naczołek*, *Podjazd*, *Sztaba*, *Załamek*.

Przybierać sieć, wyciągać z wody. — opław, burtnicę, przy-mocowywać.

Przyb(i)ór, 1. wody, wezbranie jej w rzece, zw. również *przibiorek*, *przibiorek*, *przibiorka* i *zbiorek*, por. *Zwódek*. „Przez nadzwyczajny *przibiór* wody lądy zupełnie były zabrane“ dok. 1817. „Wierzchy i kąty niemal za każdym *prziborem*

lub wylewem Wisły zmianie ulegają" dok. 1848. 2. sieci, wyciągnięcie z wody. „Za każdym przyborem sieci ryby wyjmuje się kacerzem do czółna" Enc. Rol. V. 3. a. *Przybornia, Wychodnia, Wyciągalnia, Wyjma*, otwór w lodzie, który się sięć w czasie zimowego połowu *przybiera* cz. wyciąga. Por. *Zakładnia*.

**Przybrany*, flis, przynajęty do spławu po drodze, najemnik do spławu lub rybaczki. Kozł. 322.

Przykomórek wodny, posterunek straży celnej a. policji rzecznej, gdzie odbywa się rewizja przewożonych towarów a. paszportów przejeżdżających spławników. Na przykomórkach warszawskich Rybaki i Solec wybierano w 18 w. opłatę od statków, zw. spławne. „*Przykomórek* w Silnie (na b. granicy pruskiej)" Bojko 64. Por. *Komora wodna*. „*Przykomórki* (mytne) na Buğu i Narwi" 1626.

Przykosa, zdr. *przykoska*, wydarna ciemnobłękitna smuga, na rzece, odznaczająca miejsce, gdzie się mielizna zaczyna, — za tą smugą woda miała przybiera jaśniejszą barwę; brzeg ławicy piaszczystej (haku) albo i sama ta ławica. *Ścienna p.*, ukośna za wodą; pod taką płyną wielkie statki. *Prosta p.*, ciągnąca się wpoprzek rzeki. PF V 858. „*Spłynąć z przykosy*". „*Biedz pod przykosą*". „*Przykosa* = miejsce na rzece, gdzie zaraz za mielizną rozpoczyna się pod kątem głębia" ręk. 1890. „*Statki trzymają się wartówki i, jak ona, zbijają się z jednej na drugą przykosę*" Ung. Etym. *przykosa*, por. *hak* i ros. *kosà po wodzie*.

**Przyłatek*, długa listwa poprzeczna na wierzchu skrzyni rybnej.

Przymiłowac, kłodę spławną: tak na wodzie układać, iżby do drugiej naleźycie przystawała, dopasowywać. Zam. „*przymodłować*", p. War.

Przypasywać statek, przywiązywać liną do innego statku. „*Galar rozbity, do drugiego statku przypasany*" Mr.

**Przypinać*, u rybaków: przymocowywać. „*Koniec matni więcierza, wyciągnięty za sznurek, laską się do dna przypina*" Leśn. 143. „*Wiersza, zastawiana na raki i ryby, przypina się do dna w wodzie kijami*" PF IV, 866. — *żagiel*, rozwijać, rozpinać na maszcie i rei a. podbiegu. Przec. *Odpinać*. — *wiosła*, przyprawiać, osadzać.

Przystaniowy, dozorca przystani statków, zwłaszcza parowych.
Przystań, dawne: *przystaj* i *przystanie*, miejsce przystawiania statków na wodzie, zwykle oskałowana linja wybrzeża, zatoka, zakłęśnięcie lądu lub sztuczny wykop; osobny budynek na wodzie przy brzegu, do którego statki zawiązają, zw. również *ambarkaderem*. Por. *Motława*, *Napław*, *Pal*, *Przystępa*, *Winduga*, *Zatonie*.

„Przystań jurborska zapełniona wicinami i batami
 pruskimi“ Syrok.

„Przystań z obu stron ma wałną,
 Gdzie żeglarze się chronić lubią skołatani“
 Siem. IV.

**Przystawiać się wiosłem*, opierać wiosło o dno, aby utrzymać mały statek na wodzie.

**Przystawka*, sieć, stawiana tuż obok drugiej dla skuteczniejszego łowu. *Łowić na przystawkę*, np. suwata, przystawiana do więcierza (skrzydlaka).

Przystępa, miejsce, do którego łatwo statkiem przystąpić, przystań, zwłaszcza na jeziorze.

Przywłoka, p. *Przewłoka*.

Przywozić statek, sprowadzać do brzegu albo naspy wśród rzeki za pomocą artfula. (Nie dotyczy to ani statków, zaopatrzonych w kotwicę, ani też tratw, które obecnie zatrzymują wśród wody na szrykach).

Przywódka, czynność przywożenia statku. „Wyskakuj na przywódkę!“ „Przed używaniem szryków wielu oryli tonęło, szczególnie w czasie wysiadania do przywódki; bo nie mogąc tratwy natychmiast zatrzymać, wciągnięci pod hak wpadali w wodę“ Hacz. 147. „Przywódką łapać = zatrzymać tratwę przy haku“ Kozł. 529.

Płactwo wodne, p. *Grzebułka*, *Kulon*, *Rurant*, *Rybitwa*, *Wrona morska*.

Puchnąć, o wodzie: przybierać, podnosić się; o drzewie skutnem: pęcznić.

Pust, u rybaków: 1. zaciąg, zapuszczenie sieci. „Zrobić 10 pustów sieci“, por. *Pław* sieci; 2. miejsce łowienia ryb, łowisko, toń, 16 w. PF VII 74.

Puszcząć, 1. o statku: ruszać nim, odbijać. „Tratew dla wzmagającego się wiatru *puszczać* nie można” dok. 1842. „Retman, zrobiwszy znak krzyża wioselkiem na wodzie, *puszcza* od pala” Ung. „*Puszcząć* = odpływać z tratwami z miejsca upalowania” Kozł. 529. *Puszczaj!* komenda; 2. o sieci: zapuszczać, zarzucać.

Puszczanka, „gatunek wędki większej, ze lnu splecionej, obwarowanej łańcuszkiem żelaznym, do łowienia szczupaków” Lin.

**Pych*. „Jechać *na pych*” znaczy: płynąć łodzią, opierając wiosło o dno rzeki, przec. „Jechać *na ru*”. Por. *Pchanka*. *Pych!* komenda sternika: pchaj! zapuszczaj wiosło na dno rzeki!

**Pychowa łódka*, **Pychówka*, łódź, popychana na wodzie siłą ludzka, wiosłowa. Por. *Motorówka* i *Żaglówka*.

Pytka, *Bomsztryk*, lina u spodu masztu z okiem, w którym umocowany jest koniec rei.

**Pytkować*, wiązać, p. *Spytkować*. „*P.* ze sobą dwie skrzynie rybne, łódź przy lądzie”. „*P.* = związać” (wyraż. żeglarskie) Mr.

Rabandy, *Rabendy*, *Szuty*, sznurki, w kółka związane, którymi brzeg żagla do masztu jest przymocowany. Ztąd *rabandować*, a następnie *drabantować*: „*przydrabantować* = żagiel linkami przywiązać” Hacz. 385. Jak dowodzi pierwowzór niemiecki „*Raabände*”, sznurki te służyły początkowo do wiązania na statkach rzecznych żagla nie u masztu, lecz rei, p. Lin.

**Racznik*, węciorzek cz. skrzydlak, zazwyczaj z sieci urabiany, o 3 obręczach, na raki; przyrząd do łowienia raków w kształcie talerza lub kosza.

Rafa, warstwa kamieni, zwłaszcza drobniejszych, zaścielająca łożysko rzeczne, dno kamieniste, pasmo skalisk. Por. *Grzępa* i *Samoród*. „Jesiotry trą się na głębokich *rafach*”. „Nawet na *rafach* jest na Dniestrze 8 stóp wody, a więc spław w każdej porze będzie łodziami zapewniony” Roczn. Gosp. Kr. 1845 s. 187. „Oznaczać kamienie, *rafy* i inne przeszkody” dok. 1861. „W korycie Bugu znajdują się zawalyi drzewne, kamienne i *rafy* kamieniste” dr. 1866. W narzeczu

dawniejszych splawników wyrazem tym oznaczano pojedynczy głaz w korycie rzeki, skałę podwodną, podobnie jak w dzisiejszym języku ogólnoliterackim.

„Rafa jest kamień, co siedzi pod wodą,
I tego szkuta niech nie trąca brodą“ Klon.

„Przez wpadnięcie galaru na rafę czyli kamień pszenica
zamoczona była“ Mr.

„Niema tam ni przystani, ni lichej zatoki,
Jedno brzeg straszny, rafy, wiszące opoki“
Siem. V.

Mickiewicz używa gwarowej formy *rapa*, znanej nad Niemnem, p. War. *Rapa* i *Rapy*.

„Jako flisy uwiązła na rapach wicinę
Długimi drażgi z brzegu pędzę na głębinę“
P. Tad. IX. Por. *Zgłaz*.

Rafina, toż co *rafa*. „Statek uwięźnie na prądzie, na haku
albo na rafinie“ Haur.

„Szkuta nie bez swej rusza się ruiny
Na wart popławny z prądu lub z rafiny“
(17 w.) cyt. Lin.

Rafla, (nm. *Raffel*), toż co *bębenek*, siatka do zastawiania na ryby, podobna do więcierza: „dziejga się walcowato jak bęben, z obudwu końców ma otwory, a w nich serca“ Leśn. Bywa bez skrzydeł albo ze skrzydłami.

Rak, na tratwie: klin poprzeczny w ryklu do łączenia pasów. *Płynąć rakiem*, o statku: posuwać się tyłem (rufa) naprzód, p. *Obertas*.

Raki, 1. p. *Korale*; 2. dwa haki łukowate na kółku żelaznem do ściągania belek, Gluz.; 3. rodzaj łyżew, mianowicie blachy żelazne o 6-ciu kolcach, sznurkami do nogi przy-mocowywane.

Ramię, 1. drzewce u skrzydła niewodowego, kula; 2. długa listwa poprzeczna, którą zbite są i połączone sztuki drzewa w tafli cz. plenicy. Kozł. 367, Gluz.

Rapa, p. *Rafa*.

**Raptowna woda*, nagły przybór wody. „*Raptowna woda* poniosła drzewo nad rzekę Bug“ Mr.

Rączka, 1. u wiosła a. laski: p. *Hamer*; 2. u sieci suwaty: drążek poprzeczny do trzymania lasek tej sieci w rozwarciu, zwany inaczej *rozparstek* (rozparztek).

**Refować*, żągiel: zmniejszać jego powierzchnię przez nadawanie mu większej wydatości, z nm. *reefen* ros. *rifil*. Por. *Ryfować*.

Reja, 1. maszt pomocniczy, podtrzymujący górny zewnętrzny rękaw (róg) żagla; osadzony jest w pytce u podstawy masztu głównego. Kąt nachylenia rei do masztu wynosi zazwyczaj 30°—40°. Szyprowie zowią ją też *sztangą*.

„Do tego przydał rzemieślnik uczony
Z obłego drzewa tak maszt wyniesiony,
Iż sterczy k'niebu z zawieszistą *reją*,
Gdzie wiatry wieją“ Klon.

2. stos, szychta drzewa splawnego. Etym. 1. nm. *Raa*, *Ree*, 3. wbrew War. nm. *Reihe*.

**Rejda!* komenda, p. *Rejdować*.

Rejdować, osadzać rękami artful, szryk a. pal w ziemi, poruszając i pchając. „*R. pala*“. „Zaoranym artfulem *rejdują*“ Kozł. 525. *Złoż. Wrejdownać, Wyrejdownać, Zarejdownać*. „*Kotwica się zarejdownała*“, wryła w dno rzeki.

Rejka, 1. p. *Reja*; 2. p. *Podbieg*.

Reper, (nm. *Repper*), *Uzda, Podwiązka*, lina, łącząca u góry reję z masztem; biegnie ona po bloku i reguluje nachylenie rei do masztu. Hacz. 391.

Retman, Splawniczy, także *Majster*, przewodnik statków a. tratw; jedzie on przodem w małej łódeczce (korytku) i za pomocą umówionych znaków oraz hasel daje odpowiednie wskazówki flisom, ros. *łocman, spuszczyk*. „*Retman* płynął przed statkiem i nie widział żadnej zwary“ dok. 1842. „*Retman*, przewidując niebezpieczeństwo, wyleci w pędzie naprzód“ Ung. „I flis drwi z *retmana*, kiedy go się nie boi“ przyp. Adalb.

„Hej *retmany!* *retmany!*
 Pójdźcie na brzeg wiślany,
 Słoneczko wam przyświeci,
 Kulik przodem poleci” Lenart „Nad Wisłą”.

Forma *retman* jest pospolitsza, niż dawniejsza *rotman*: „*Rotman* zły miał czołn” Pas. 1685. „*Rotman* bywa tylko idąc na dół, który przed statkiem czołnem płynie i wiosłem pokazuje sternikowi złą lub dobrą wodę” Lin. „*Rotman* rządzi całą koleją, i ani szyper, ani właściciel ładunku nic mu rozkazywać nie mogą i nie powinni” Wol. „*Rotman* od drzewa może naprzód płynąć choćby w odległości $\frac{1}{4}$ wiorsty, zawsze jednak tak, aby go było widać; przed statkami zaś powinien bliżej płynąć” Gluz. „Hej, starszy! a co się tam bieli? spytał *rotmana*” — Ogn. i Miecz. *Retman portowy*, przewodnik (u ludu prowadnik) statków w kanale portowym. Pomocnik *retmana* p. *Retmańczyk*. Stąd *Rotmanki*, nm. *Rottmannsdorf*, wieś pod Gdańskiem.

Retmianiak, czołniak *retmański*, czólenko, którem *retman* płynie przed statkami a. tratwami. Dawniejsze *retmianiaki* były to istotne czółna z jednego pnia wyrobione, dzisiejsze zaś są zwyczajnymi łódeczkami, z cienkich desek zbitemi; pospolicie posługują się *retmani* „krakówkami”.

Retmianić, prowadzić statki lub tratwy, pełnić czynności *retmana*.

Retmanka, 1. zatrudnienie *retmana*; 2. łódeczka *retmańska*, p. *Retmianiak*.

Retmańczyk, *Podretmani*, także *Podmajstrzy*, *Czołniarz*, pomocnik *retmana* cz. splawniczego, sunący w wąziutkiej łódeczce za nim a bliżej statków lub tratw. Ogół *retmańczyków*, p. *Czeladź retmańska*, Kozł. 319–320. „*Kotmańczykowie* powinni dać do skrzynki po groszy sześci” 1670 PF. VII 85. „*Rotmańczyk* bywa do pomocy *rotmanowi*, kiedy ten kilka statków prowadzi” Lin.

Retmaństwo, zawód *retmański*.

**Reza*, p. *Ryza*.

**Rękaw żagla*, p. *Cypel*.

Robić (siecią), trudnić się połowem, używać sieci do łowienia, zwłaszcza zaciągać nią w wodzie, a nie zastawiać. „R. drygawicą, niewodem”. „Kąt wody, Warlino nazwanej, na której poddani ze wsi królewskiej Żukowo *rabiają*” dok. 1664. „Któryby się ważył żakami albo inszemi sieciami *robić*. a nie chciałby bractwa trzymać, przepada 4 funty wosku do kościoła” 1705 — Kośc. *Robić pojazdą*, poruszać nią, wykonywać obroty wiosłem a. drygawką.

**Robocza lina*, *Lofer*, lina, służąca do obalania masztu, por. ros. „*chodowej kanat*”. Mr. przytacza bez objaśnienia.

Roczniak, chłopiec, będący w nauce u szypra, terminator żeglarski. Nazwa poszła stąd, iż godzi się takiego chłopca zazwyczaj na rok. Por. *Bosman*.

Rogał, 1. statku: róg cz. kant. 2. u sieci: płuto skrajne, zazwyczaj klocek strugany, np. u watonów.

Roić, o wodzie: burzyć się, bałwanić się. War. 3a i b.

**Rojek*, wir, odmęt w rzece. „Z siłą wyrzucana z upustu woda formuje po obu stronach *rojki*” dr. 1889. P. *Rój*, *Zdrój* Br.

**Rolować*, zwiącać, np. linę lub żagiel.

Rosówka, robak, używany do zanęcania wędek, dżdżownik. „Karpia łowi się na *rosówkę*”.

**Roslica*, rosłe, dorodne ryby, wagi conajmniej kilku funtów, wybór, cenniejsze sztuki.

Rotman, p. *Retman*.

**Rotnik* nad łodziami = łac. *naclerus*, Kalepin, por. *Rotman*.

**Rozjazd*, czynność rozjeżdżania, np. r. sieci, kotwi.

Rozjazdowy, do *rozjazdu* używany, np. *lina rozjazdowa*.

**Rozjezdna sieć*, z czółna ciągniona, np. drygawica, pławówka. Por. *Rozjazd* a. *rozjezdna sieć* na kuropatwy, bądź pieszko, bądź z konia ciągniona, Cyg.

Rozjeżdżać sieć, rozpościerać z łodzi, rozciągać na rzece, jadąc. Podobnie mówią: r. *kota* = wywozić na łodzi opodal kotwicę statkową, r. *linę* = rozciągać ją nad wodą, płynąć coraz dalej czółnem.

Rozparstek, p. *Rączka*. „Rozpasztek” War.

**Rozpętać*, zdjąć postronki a. wicie, któremi są powiązane obok siebie łodygi rybackie lub pasy drzewa w tratwie, Koźl. 522. Przec. *Pętać*.

Rozponka, obręcz do rozpinania wężerza, zw. również ka-
błąkiem lub pałąkiem.

**Rozpust*, rozciecz wiosenna, roztopy. „Dozorca statku naj-
mował ludzi do odcinania lodów w czasie *rozpustu*“ dok.
1851.

**Rozsiewać się*, o wodzie: p. *Siać się*.

**Roztok*, rozlew rzeki, szersze jej koryto. „Przy Kamiennym
Moście Czarna Hańcza rozlewa się dość szeroko, tworząc
roztok głębokości do 5 metrów, 25—30 metrów szeroki“
Ryb. Pol. Nr. 2/1921 r., s. 18.

Róg, p. *Ogon*.

**Ru!* rozkaz sternika, gdy nawołuje do wiosł: *Ru bakier!*
„wiosłuj przy lewej burcie“ i *Ru sztybork!* „wiosłuj przy
prawej burcie“ (oba wyrażenia już w dr. 1604, PF VI 48).
Ru na wodę! hasło: suń na środek rzeki, Gluz. *Ru na dulki!*
Siadaj na pojazdy! zasiądź do wiosł, umieszczonych w dul-
kach (kurczabach). *Jechać na ru*, znaczy: stojąc a siedząc
w łodzi i trzymając wiosło oburącz, zanurzać je w wodzie
bez opierania o dno rzeki, wiosłować w tej pozycji mia-
rowo i zamaszycie. „Dulki, w które wkłada się wiosło,
gdy się jedzie *na ru* na głębi“ Tyg. II. Nr. 8/1908 r. Skrót.
rumaj! p. *Rumać*. War. za Lindem błędnie łączy: *rubakier*
i utożsamia ze *sztymbor*.

Rudel (nm.), też co *Ster*, ob. „Szalupa z *rudlem* na szarnie-
rach“ dok. 1867. „Nasz sternik, siedząc przy *rudlu*, od-
mawia godzinki“ Syrok. „Czajki będą na jutro gotowe,
każę tylko drugie *rudle* poprzyprawiać, bo jednego na po-
rohach mało“ Ogn. i Miecz.

„Zsunąłem się po gładkim *rudlu* w samo morze
I zaraz się piersiami na wodzie położyę“

Siem. XIV.

Rufa, tylna część statku wodnego, in. *zajdy*, łac. *puppis*. Przec.
Sztaba, *Nos*. „Flaga do zatknięcia na *rufie* łodzi“ dok. 1864.
„Retman, klęcząc w *rufie* czółenka, dumnie spogląda na
wodę“ Ung. „Sztaba miasto łba, a *rufa* sprawiona Miasto
ogona“ Klon. Na Niemnie: *rupa* SG. Etym. nm. *Roof* z hol.
W War. pozycja całkowicie nie wyodrębniona.

**Rufkloc*, tylna ściana statku, złożona z poprzecznych i szczelnie do siebie przystających tarcic, np. u bata lub krypy. Por. *Rufa*.

**Rufnik*, 1. starszy wiosłarz, zajmujący stanowisko w *rufie* łodzi, por. *Sztabnik*. 2. starszy rybak, który, znajdując się w *rufie* łodygi, sieć rozjeżdża i połowem kieruje. Por. *Kormnik*.

**Rufny*, od *rufy*: „wiosło *rufne*“.

Rum, 1. (wody), wart, nurt rzeczny. „*Rum* rozumie się środek wody” Haur. „*Za rumem* wody jechać” = płynąć z prądem w dół rzeki. 2. pał portowy, winduga, kres podróży wodnej ńlisów. „*Statek stanął u rumu*” Gluz.

Rumac, (nm. *riemen*), robić wiosłeni, nie dotykając dna, poruszać niem na głębinie, *garnąć*, ob. „*R. pojazdami*”. „*Rumaj na dulki!*” komenda: toż co *Ru na dulki*. Przec. *Szybować*,

**Rumanka*, czynność *rumania* czyli wiosłowania. „*Jechać na rumankę*”, ciągnąć na pojazdy, robić wiosłem, zanurzając je w wodzie bez opierania o grunt. Przec. „*Jechać na szybkę a. na pchankę*”.

Rumować rzekę, oczyszczać jej koryto z zawad, uszlawniać. „*Rzekę Wartę* wedle potrzeby do nawigacji *wyrumować*” 1580—Żr. Dz. XI 100. Z nm. *räumen*.

Rupa, p. *Rufa*.

Rurant, gatunek ptaka kulona, War. Może z nm. *Rohrhahn*.

Rybaczka, *Ryb(i)arka*, zatrudnienie rybaka, rybactwo.

Rybaczyć, *Ryb(i)arzyć*, rybactwem się trudnić.

Rybak, rzadziej, *ryb(i)arz*, dawniej *rybitw*, 1. *rybołowca*, człowiek, trudniący się rybołowstwem, p. *Lejtownik*, *Majster*, *Partownik*, *Wartownik*; 2. p. *Rybitwa*.

Rybica, p. *Rybitwa*.

**Rybicki*, dawniejsza nazwa rybaka a. dozorczy rybołowstwa. „*Na sieci*, jako i inne potrzeby, tudzież zasługi *rybickiego* ekspensa wynoszą zł. 344 i gr. 12” dok. kościelny. 1765. Forma przymiotnikowa, por. ulica *Rybicka* (zam. *rybitw-ska*) w Pułtusku nad Narwią.

Rybitwa, 1. dawniej *rybitwia*, połów ryb. „*Przełękniiony* spozstrzegacz nie mógł doczekać końca tej zaczarowanej *rybitwy* i, zaciąwszy konie, ujechał czempredziej”. Racz.

Wsp. Wpolski II 414. „Za *rybitwę* z wody wiślanej złotych pruskich 48” dok. 1765. „Jezioro pierwsze Druzno, na granicy malej Żuławy leżące, od Malborku cztery mile, w którym jest czwora *rybitwia*: vernalis, estivalis, authumnalis et hyemalis” dok. 1569. 2. *rybak*, *rybica*, *rybołówka*, ptak wodny (*sterna fluviatilis*). „A *rybitwy* krążą wieńcem Ponad groblą i wodami” Pol „Pieśń o ziemi”.

Rybołówca, p. *Rybak*.

Rybołówka, p. *Rybitwa*.

Ryby, w handlu: p. *Drobnica*, *Roślica*, *Średnica*; u ryb. p. *białe*, *czarne*, *jeziorowe*, *wiślane*, *podskrzyńca*.

**Ryc*, o statku: wbijać się ostrą krawędzią a. nosem, np. w ład. — *koły*, o retmanie: zatykać rozpoznawcze pręty wiklinowe na rzece przed płynącymi statkami, mianowicie *biegane* (p. *Wesoły*) a. *łamane* (p. *Złamaniec*).

**Ryf*, (nm. *Reef*) p. *Wędrych*.

**Ryfować*, (nm. *reefen*), ryb. badać za pomocą linki z grzęzłem (ciężarkiem), po dnie rzeki z dwóch łodzi wpoprzek ciągniętej, czy w miejscu, do sieci upatrzonem, niema jakich zawad. „*Ryfować* pust”. „*Wyryfować* piasek”. Inne znaczenie ma wyraz tegoż pochodzenia *refować* w żeglarce.

Rykiel, na tratwie: bal z dwoma poprzecznymi klinami, używany do łączenia wpodłuż plenic (tafel). Kozł. 334. Etym. zam. *rygiel* = sztuka drzewa poprzeczna.

Ryngować, p. *Zbierać*. „Liny powinny być czysto z piasku i z mady wypłókane i wysuszone oraz *zryngowane*” dok. 1833. Z nm. *ringeln*.

Ryszpa, kupa, warstwa czegoś sypkiego, rozpoścarta na ładzie a. statku. Etym. zam. *ro(z)spa*. „*Ryszpa* zboża na krypie”. „Jedni po kładkach wywozili taczkami żwir z galarów na wybrzeże, inni zsypywali go w *ryszpy* symetryczne” Kur. War. Nr. 1/1911 r. — 17.

Ryza, rzadziej *Reza*, toż co *pływanka*, droga, jaką ma przebyć statek lub tratwa, podróż spławników, nm. *Reise*, ros. *rejs*. „Bosmani godzą się niekiedy na *ryzy*”. „Przybrany = oryl, który nie zbijał przy palu tratwy, tylko później już poszedł na *ryzę*” Hacz. 355. „Na uczynki miłosierne ma dać na każdą *ryzę* gr. trzy, a sternik gr. jeden” 1614 — Pr. Krak. II

844. „Myto oryloom za *rezę* do Gdańska płaci się: gospodarzowi dukatów 6, calowemu dukatów 4“ Aleks. 165. „Qui suam pecuniam vellet dare pro *reza* in civitate, unde enavigaret“ Przyw. szypr. bydgoskich 17 w. „Długa *ryza* — krótka sukmana“ przyp. Lud XIII 258.

Ryzbort, *Ryzborta*, z nm. *Reissbord*, wierzchni bał, górne szycie statku ponad *wietrznem* szyciem, mianowicie u berlinki, burtnica.

Ryzować, wozić towar wodą, spław odbywać. „Ta barka teraz nic nie *ryzuje*“. „Oni już od wiosny *ryzują*“.

Rzadka sieć, każda sieć o wielkich okach, przec. *Gęsta sieć*. P. *Rzadzizna* i *Rzedza*. „Siecie do połowu ryb w miesiącach letnich winny być *rzadkie*, t. j. mieć w pierwszej połowie niewodu wiązane oka przynajmniej na jeden i pół cała w kwadrat“ dok. 1860.

**Rzadzizna*, w sieciach podwójnych: sieć *rzadka*, rzadsze płótno sieciowe. Enc. Rol. V 394.

Rzeczysko, *stara rzeka*, dawne opuszczone koryto rzeki, ros. *staroriecze*. Por. *Bużysko* a. *Wiślisko*. „Ryby wolno łowić w *starej rzece* albo *rzeczysku* ludziom, z obu stron brzegu mieszkającym“ VL. „Jeżeli rzeka zmieni koryto, *stara rzeka* stanowi granicę“ *Wisła* XV 738. „Niewodem robi się na *starych rzekach*“.

„A za wodą, za wodą,
Za starem *rzęczyskiem*“ pśn. lud.

**Rzedza*, *Rzadza*, sieć *rzadka*, o wielkich okach. „Któryby brat koleją zgodną nie puszczał *rzedzami* na ryby ciekowe, ma dać winy dwa wręby wosku“ 1670 — PF. VII 90.

Rzygawica, *Rzygawiec*, *Rzygawy piasek*, *rzadki piasek* w rzece pod wodą lub na wierzchu mielizny, z wody wynurzonej. *Rzygawiec* suchy poznaje się po tem, że miejsca takie są dokoła zapadnięte; podwodny zaś lgnie szybko do zanurzonego wiosła. Chodzenie po mieliznie *rzygawej* jest niebezpieczne. Por. *Sur* a. *Szór*, gór. „*Kurzawka*“. PF. VII 209. „Osobliwością dna *Wisły* są gniazda błota, zwane *rzygawicą*, rodzaj małych wulkanów błotnych... W takich miejscach musiał być nagromadzony materiał drzewny, który z czasem zmurszał“. *St. Geogr.* — „*Wisła*“.

**Sabatówka*, połów sobotni, odbywany przez czeladź rybacką na własną korzyść (Poznań).

Sadz, skrzynia z desek zbita, kształtu łodzi, mająca niewielkie otwory, do przechowywania i spławu ryb; s. wiślany mieści w sobie do 200 kgr. ryb. Czes. *sadka*, ros. *sadok*. „Rybaczy tutejsi przepływali nocną porą z *sadzem* ryb odnogą Wiślaną“ dok. 1842. Pomiędzy *sadzami* rozróżniać należy: *spławy*, *połspławki*, *sadze* właściwe i *połsadyki* cz. *baduły*. Części konstrukcyjne *sadza*, p. *Przecznica*, *Przejma*, *Dźwierce*. Por. *Sadzonka*.

Sadzawica, toż co *Sadz*. „In reservaculis vulgo *sadzawice*“ 1590 — Pr. Krak. 637. „Na pogrzeb towarzysz ma w *sadzawicę* według starego zwyczaju zakolatać“ ust. włóczk. 1610 — Tamże 820.

**Sadzonka*, siatka mała do wsadzania ryb, wybieranych z nie-wodu, por. *Luzgar*.

**Sadzyk*, mały *sadz* do przechowywania i przewożenia ułowionych ryb. „*Sadzyki* miewają pospolicie rybacy, łowiąc ryby, aby w nie żywo *sadzali*“ Kluk.

Sak, siatka *kłomla*; toż co *kacierz*. „Nastala ustawa rybacka, i ryb *sakiem*, wędka, na ogień, ni podrywką łapać nie wolno“ Wieś Il. 1910, X 31. „Obadwa stawy są tak zarosłe i zamulone, że nie tylko włokiem, ale i *sakiem* w nich łowić nie może“ dok. 1615.

Samica, główne koryto rzeki, *macica*. „Stare łoże Wisły zwane jest *samicą*“ Pol II 202. „Główny nurt względem łachy zowie się *samicą*“ Kozł. 246. „Per silvam, dictam Rostoki, usque ad matricem fluvii aquae, vulgari ter do *samice*, prope molendinum“ 1412 — KWpol. V 203.

Samolów, rodzaj motoważa; sznur 10-sażniowy z haczykami do łowienia ryb. Prac.

Samoród, *Samoródz*, złom skalny, skała lita, wielki głaz wśród wód rzeki. „Głębia Popradu ma niespodzianki w postaci wodospadów i ogromnych kamieni, zwanych tu *samorodami*“ Stasiak, Obl. na łososia. „Rozlewa się szmaragdowa toń, poprzerzynana białymi głazami i *samorodami*, które z wody sterczą“ Wieś Il. 1910, X 32. „Mętna rzeka, wezbrana powodzią, otłuka pnie, zebrane w drodze po kamienistych

dnach i *samorodziach*, a potem je wynosi na falach" cyt. War. bez objaśnienia przy błędnem traktowaniu formy *samorod*, jako odrębnej.

**Sanowa woda*, **Sanówka*, przybór na Wiśle, pochodzący z wzebranych wód Sanu.

Schowanko, *Kasztla*, *Skrzynia porządkowa*, skrzynia na większych statkach przy podstawie masztu, a na mniejszych w rufie, służąca do przechowywania żagli, lin i innych potrzeb. Por. *Łuby*.

Serce, w skrzydlaku cz. więcierzu: wewnętrzna lejkowata sieć, wyprężona za pomocą sznurków; w wiraszce: otwór lejkowaty, in. *gardło*, *ogardle*. „S. = sieć ściągiona we środku więcierza, przez którą gdy ryba przejdzie, dla wężyzny wrócić się nie może” Lin.

**Sercowa kotew*, (nm. *Herzanker*), kotwica żelazna, o 4-ech pazurach, które w punkcie rozgałęzienia od spodu tworzą wklęsłość. Por. *Krajczak*.

Sękalec, (Kozł. 525), *Sękuliec*, (Lin.) kół z soszką do przybijania artfula w czasie łapania statku a. tratwy. W War. pozycje nie zespolone. U Gluz. w tem samem znaczeniu: *Szynkal* (zam. sękal).

**Siabówka* na Niemnie: toż co osadzka. Syrok. 107. P. *Siaber* War. i *Stabr* Br.

Siąc się, o wodzie: zlekka marszczyć się czyli falować, migotać w słońcu, wydawać drżący blask. Ztąd: *posiewać się*, *przesiewać się*, *rozsiewać się*, *posiewka*, kasz. **sijać* = pałać, poł.-słow. *sjati* i ros. *sijať* = świecić się. „Woda sieje się po kamieniach, spada w lekkich kaskadach” *Wieś* II. 1910, X. 32. „Idzie woda, idzie, zdaleka się sieje” cyt. War. Por.

„A przez te brzozy, przez te zroszone,
Sieje się rankiem słońce” Konop. „W gaju”.

Siadanka, 1. ławka do siedzenia na statku, in. *pasiadanka*, *burt-nica*. „Szalupka z rudlem, masztem, *siadankami*” dok. 1867.
2. kładka do chodzenia, rzucana na ląd ze statku, *pochoda*, *pochód*.

**Siecianka*, toż co *Przestawka*.

Sieć rybacka, większa p. *Dryga*, *Drygawica*, *Niewód*, *Pławówka*, *Przewłoka*, *Stoproza*, *Wąton*, *Włok*; mniejsza, p. *Brodnia*, *Klepa*, *Kłomla*, *Kłonia*, *Podrywka*, *Popław*, *Suwata*, *Więcierz*, *Zaba*, p. także: *Jażdżówka*, *Kacierz*, *Kosa*, *Luzgar*. *Rozjezdna sieć* p. *Rozjezdna*. *Stawna sieć* p. *Stawna*. *Wielka sieć* p. *Niewód*.

**Siestrzan*, p. *Wilk*.

Siodełko, p. *Knaga*.

Siodło, p. *Stolec*.

Siódmak, p. *Galar*.

Skala, p. *Opoka*.

**Skantować*, p. *Kantować*.

**Skarbowa woda*, p. *Skarbówka*.

Skarbówczana tratwa, na której stoi *skarbówka*.

Skarbówka, 1. a. *Skarbowa woda*, woda w korycie rzeki, w brzegi ujęta, która w lecie nie wysycha, ros. *korennaja woda*. „(Dźwina) szerokości 120 sążni, głębokości *skarbowki* od 10 do 12 stóp w pierwszych miesiącach po puszczeniu rzeki” Pol., cyt. War. bez należytego objaśnienia. 2. domek mały z tarcic zbity, będący pomieszkaniem na spławie pisarza kupieckiego (*kasjera*, *szafarza*), an. ros. *kazionka*. Por. *Szafarnia*. Kozł. 526. „*Skarbówka* = buda z tarcic na belkach z kominkiem, w której szyper lub dozorca kolei mieszka” Gluz. „*Franek flisów* na rzece unikał dlatego, że w *skarbowce* na tratwie najczęściej Niemiec siedzi” Konop. „*Głupi Franek*”.

Skład wody, głębszy przepływ na rzece, ciągnący się niekiedy z ćwierć mili, w który woda się zbiega, Kozł. 245. W takim miejscu mogą wygodnie płynąć zarówno tratwy, jak i statki. P. *Dokład wody* i *Złożona woda*. „*Tłomaczył się szyper, iż skład wody był przyczyną zaszłego wypadku*” dok. 1842.

Składać, kierować, prowadzić. „*Wiatr nas składa do lądu*”.

„*Nie mógł dobrze skutą władac*

I styrem tam, kędy chciał, prze wiatr wielki składać”.

Zbyl. „*Dr. do Szwecji*”.

Składać się, 1. kierować się. „*Składać się* z barką do przystani“. „*Złożyć się* bokiem“, stanąć ze statkiem obok innego burta w burtę lub przy brzegu. 2. o wodzie: wzdymać się, piętrzyć, szeroką falą przybijać. Por. *Dokładać*. „Woda *składa się* przy lewym łądzie“.

Skoblica, zdr. *skobliczka*, p. *Żabka*. „Różne potrzeby, jakoto: *skoblice*, żuje, targan, goździe“ dok. 1628.

Skręt wody, p. *Wir*. Mr. p. *Przerwa*.

**Skrętka*, p. *Kawka*.

Skrzydłak, *więcierz*, *więcior*, *żak*, sieć do zastawiania na mialkiej wodzie, składająca się z matni, na obręczach rozpiętej, oraz 2 skrzydeł, rozwarto ustawionych; zarówno matnia, jak i skrzydła wyciągnięte są w swych końcach za sznurki i przytwierdzone do dna (*przypięte*) pionowemi laskami (*kolcami*). „Wylów wiosenny węgorza odbywał się *skrzydłakami* w rowach odpływowych z jezior i rzek“ Ryb. Pol. nr. 3/1920 r., 40.

Skrzydło, 1. bok sieci, np. s. niewodowe; 2. płachta żaglowa. „Gdy jedno *skrzydło* nie wystarcza, zakłada się na żagłowiec bękart“.

„*Skrzydło*, które skutę żenie
Do naszej ziemie“ Klon.

**Skrzydłówka*, p. *Podskrzynica*.

Skrzynia, 1. *rybna*: czworoöran, z tarcic jodłowych a świerkowych zbity, do przewozu ryb po rzece i przechowywania ich na wodzie. Skrzynie wiślane pomieścić mogą zgórá 3000 kg ryb i prowadzone są wodą, podobnie jak tratwy, po 2 lub 3 przy pomocy 4—6 ludzi i 1 retmana. Spustne te skrzynie zowią krakowskiemi. Części konstrukcyjne skrzyni, p. *Burtnica*, *Jarzemko*, *Ocap*, *Przyłatek*, *Ucho*, *Wręga*. Porządki do skrzyń, p. *Drygawka*, *Łapanka*, *Oplaw*, *Przeornia*, *Wiązanie*. „*Skrzynie* i inne statki z rybami ulegają oplacie spławnej“ dok. 1848. „*Skrzynie* na spust na ryby sporządzić“ Haur. 2. — *porządkowa*, p. *Schowanko*.

**Skrzynka*, kryta środkowa część łodzi rybackiej, służąca do chowania świeżo ułowionych ryb; także środek baty rybnej (Poznań).

**Skrzynkować*, pal: umocowywać między sztukami drzewa, dawać mu oparcie.

**Skrzynkowanie*, na tratwach: urządzenie do zapuszczania szryka, in. *szrykowanie*, *podszrycze*. Stanowią je dwa bale, położone równolegle wzdłuż tafl i przymocowane gwoździami do kłód spławnych oraz najbliższego ramienia; pomiędzy nimi jest próżne miejsce (*gratyna*).

Słęp, *słępna sieć*, **słępnicza*, toż co *drygawica*, sieć prostokątna o trzech równoległych płótnach. „Piscari cum aliis instrumentis inferioribus, *slampnycza*“ 1266 — KWpol. I. 367. „Cum *slampnicza* et aliis parvis retibus“ 1370 — tamże III, 350. *Slemp*, *slempnicza*, dok. 14 w. Wbrew memu mylnemu wywodowi (PF VII, 195) Br. przytacza formy identyczne *słop* i *słopiec* = potrzask, samolówka, jako oboczne do *klep-*, *kłop-*. P. War. *Słopki*, *Słupcie*, *Szkłopiec*, *Okłepiec* i PF VIII 49 *Klepce*, ros. *słopiec* i *klapcy*, czes. *sklopec* i *klepce*, słow. *skopc*.

Słępić, ryby: wyganiać z kryjówek i napędzać do *słępu*, stawiać *słępy*, np. na gajnach. — *sieć*, rozpychać, najadzać.

**Słępka*, niewielka sieć słępna cz. mała drygawica.

Smuga, przestrzeń wody na rzece wzdłuż jej nurtu. „Wisła pod Sandomierzem zostawiła w miejscu dawnego koryta *smugę* nie dość głęboką, aby nią szły statki“ Dz. Han. 1792.

**Snoza* a. *Wróbel*, na krypach polskich: sztuka drzewa, łącząca pionowo trzon steru z pluskiem, w wodzie zanurzonym.

Sochy, zdr. *soszki*, ryb. drażki u góry rozwidlone (rozsochate), na ładzie wbijane, dla rozwieszania sieci, z wody wydobytych.

Sowy, igielki cz. kryształki lodowe w postaci śniegu, wypływające podczas pierwszych mrozów z dna rzeki na powierzchnię wód. Z *sów* tworzy się pierwszą słaba kra. P. Szron. War. 3.

Splaw, 1. przewóz wodą; żegluga, pływanka, także droga wodna i towar, wodą wieziony. „Miejsce niebezpieczne dla *splawu*“. „Trudni się od młodości *splawem* różnych towarów na Wiśle“ dok. 1842. „Naczelnik dróg i *splawów*“. „Opłaty za ubezpieczenie *splawów*“. „Toruń po wszystkich pruskich portach i miastach portowych handle z cudzo-

ziemcami prowadzić i *splawy* morskie czynić może" VL 1768; 2. drzewo, zbite na wodzie do splawu, płyt, tratwa. „Od *splawów* albo od drzewa, do budynku godnego, po półgroszku" dok. 1663. „Od ujścia Popradu są trzy rodzaje *splawów* na Dunajcu" Sł. Geogr. „Dunajec". „Statki i *splawy* nie mogą obok siebie płynąć" dr. 1888.

„A gościńcem do Kijowa
Płyną maże z miodem, z zbożem,
A po Dnieprze niby morzem
Z puszczy poleskich *splawy* drzewa"

Pol „Pieśń o ziemi".

3. pław, płuto. „W drygawicy co łokieć, to *splaw*". „Na sznurze zwierzchnim niewodu osadzają się co stopa *splawy* z suchej wierzbiny, osiny lub brzeziny" Kluk. 4. wielki sadz, mieszczący w sobie 200—800 kg ryb. 5. kępa, pływająca na stawie, War. 5 a. Por. *Popławy*.

Splawek, mały splaw, płutko np. u wędki; także sztuka drzewa, na powierzchni wody się unosząca a. na ład wyrzucona. *Splawek kotwi*, p. Bober. „Zdała wyglądają te galary, jak drobne *splawki* na wodzie, które w cieniu wiklin giną". Pol IV, 453.

Splawiać, prowadzić a. przewozić wodą tak w dół, jak i w górę rzeki, np. kolej tratwę, berlinkę z żytem. „*Splawił* w górę z Buga rzeką Wisłą do Warszawy statek zupełnie nowego rodzaju" dok. 1838. „Drzewo opałowe, na statkach pod wodą *splawione*" dok. 1841.

„Zapomniałeś, Mopanku, że ojciec Waszecin
Splawiał do Prus dwadzieścia Horeszkowskich wicin"

P. Tad. VII.

2. unosić na wodzie. „*Sosna splawia* dąb". „*Jesiotr* się *splawia*".

Splawiający, *Splawnik*, człowiek, trudniący się splawem, żeglarczy, flis, szyper. P. *Defluidant*. „Ażeby *splawiający* nie wiązali się lub zawisali przy moście z drzewem, galarami lub innymi statkami wodnymi" dok. 1833. „Wszystkim *splawnikom* zaleca się najściślejsze dopełnienie powyższego regulaminu" dok. 1811.

„Święty Grzegorz — wielki *splawnik*,
Nad wszystkimi rzeki ławnik,
Grzeje więcej — lody płaczą,
Rzeki warczą, brzegi znaczą“ Przep. lud.

Splawie, 1. zb. kilka *splawów* rybnych (2—5); 2. toż co *splaw* 2 i 3. „*Splawie* od kotwy“. „Łodziami lub *splawiami*, z kłóców i koryt pozbijanemi, wozili się ludzie“ 1736 (Łukasz. Poznań). „Szwedowie, narobiwszy sobie *splawia* kilkanaście z drzewa wielkiego, puściwszy się Wisłą, Nowe-Miasto czatą ubiegli“ 1628 Przył. „Pam. o Koniecpolskich“.

Splawisko, kępa, która się przy małej wodzie z koryta rzeki wynurza, Pol II, 212.

Splawne, opłata od *splawianych* statków, 19 w.

Splawnictwo, żeglarsstwo, *splaw*, zawód *splawniczy*. „Szyper pierwszeństwo mieć będzie do każdego, ze *splawnictwem* połączonym być mogącego faworu“ dok. 1811.

**Splawniczy*, żeglarski, szyprowski. Rzecz. p. *Retman*.

Splawnik, p. *Splawiający*.

Splawny, 1. zdatny do *splawu*, żeglowny, dojezdny. „Kanał *splawny*“. Statek *splawny* = wodny. „Statki *splawne* przepuszczane są przez most w miejscu, gdzie woda bystro płynie“ dok. 1836. *Drzewo splawne* = *splawiane*. „Drzewo sosnowe *splawne* w dłużycach“ dok. 1905; 2. **splawu* dotyczący, *splawniczy*. „Urząd *splawny*“. „Opłata *splawna* od statków“.

**Splawowy*, *splawu* dotyczący, *splawniczy*. „Po skończonej podróży powinni się szyprowie na urzędzie *splawowym* w Modlinie stawić“ dok. 1811.

Splawać, 1. płynąć w dół rzeki. „Statki dla małej wody nie *splawają* z Wisły“; 2. (zam. *wspływać*) dobywać się na wierzch wody, w górę *wypływać*. „Wiosło jesionowe *splawa*, a dębowe nie“.

**Splawak*, *plywak* cz. *splawek* rybacki.

Spór wody, (zam. *wspór*) spiętrzenie, wzniesienie się wody przy lądzie lub wyspie. P. *Dokład* wody. „Wiosną robiła kra spory na zakrętach i zagrażała żuławom zniszczeniem“ Pol. II 197.

Sprysa, p. *Szprysa*.

**Sprzęgi*, jedna, dwie lub trzy pary wielkich łodzi (łodyg), sprzężonych obok siebie za pomocą drażków, na których umieszcza się kilkanaście próżnych spławów na ryby. „Troje *sprzęgów* wysłałem w górę rzeki”.

Spust, spuszczenie towaru rzeką cz. przewóz onego, spław, ryza. „Ten szyper wziął za *spust* 200 rubli”. „Rotman, sternicy i flisowie aby nie omieszkiwali, ale czasu i wody do *spustu* pilnowali” Haur.

Spustny, spławny, żeglowny. „Rzeka Notesz ma być wedle statutu wolna i *spustna*” VL. *Spustne* drzewo, p. *Spławne*.

Spuszczac, spławiać, wodą prowadzić. „Pan Starosta nie sprzedaje tu przy brzegu żyta, ale je *spuszcza* do Gdańska” 1564 — Wejnert: Star. War. „Ludzie postronni, którzy rybny handel prowadzą i *spuszczają* ryby tak Wisła, jako i inszemi rzekami na przedanie do Warszawy, powinni się opowiedzieć starszym cechu rybackiego” dok. 1752.

Spytkowac, powrozem zwiazywac, mocno okrecac, *pytkowac*, ob. „*Spytkowac* rozpięte tafle mostowe, aby się nie rozcho-dziły” dok. 1833.

Stachja, p. *Sztak*.

**Staczać*, o drzewie spławnem: zbijać na wodzie. „Tratwy zazwyczaj *stoczone* są: z budulcu, kantówek, krzywek, wkońcu z mieszaniny” Ung.

**Stanówka*, w Augustowskiem: toż co *Wąton*.

Stara rzeka, p. *Rzeczysko*.

**Stark*, kłoda drzewna, na wodzie stercząca a. wodą przykryta, p. *Prąd*. „Jak tylko retmańczyk kazał przednikowi dwa razy pociągnąć, galar wpadł zaraz na *stark* i począł się topić” dok. 1842.

**Starka*, stara rzeka, opuszczone koryto rzeki, p. *Rzeczysko*. Sł. Geogr. art. „Poznań”, 924.

Starosta a. *Starszy*, 1. przełożony nad flisami, zwłaszcza retman.

„Przeto się naucz wokabuł flisowskich,
Byś zaś od *starosty*
Nie odniósł chłosty” Klon.

„Każdy z flisów czeka tylko hasła *starszego*, ażeby dosiąść tratwy, uderzyć równo w drygawki i pożegnać rodzinna chatę” Kolb. Krak. II 522. „Hej *starszy!* a co się tam bieli? spytał rotmana” Ogn. i Miecz. 2. przełożony w cechu rybackim, PF. VII 75.

**Starostwo wodne*, ryba najrośniejsza w swoim gatunku, dok. 1860.

Statki przewozowe, p. *Przewozowy statek*.

Statki rybackie, w ogólniejszem znaczeniu: toż co *Porządki*.

„Wszelkie *statki*, jakoto: czółna, wiosła, becзки, konewki, wanny, kosze, sufaty, kacerze, popusty, bosaki” Enc. Rol. V.

„Iż pan Starosta nie ma niewodów swych własnych, tedy jednego bojarzyna na to obrał z jego *statkami*, który łowi zawsze, ale nawięcej zimie” dok. 1599. W ściślejszem znaczeniu: łodzie robocze albo naczynia do transportu ryb.

P. *Bata*, *Lejtak*, *Łodyga*, *Półsadzyk*, *Półspławek*, *Sadz*, *Splaw*.
Statki splawne, na naszych rzekach używane: dawniejsze, p. *Byk*, *Dubas*, *Komięga*, *Łyżwa*, *Pobitka*, *Półszkutek*, *Szkuta*; nowsze, p. *Bajdak*, *Barka*, *Berlinka*, *Cylla*, *Gabar*, *Galár*, *Holownik*, *Krypa*, *Parowiec*, *Patelka*, *Półberlinek*, *Promówka*.

Stawna sieć, zastawiana, a nie ciągniona.

Stembloch, p. *Sztemblok* i *Stolec masztowy*. „Długość *berlinki* od *stemblocha* do rufy wynosi st. pol. 87” dok. 1863.

Ster, *Rudel*, na większych żaglowcach osadzony jest na *sworzniu* żelaznym i składa się z trzech części: trzona (*kierownik*, *hamulec*), pałaka (*kremlik*) i dolnej części (*plusk*, *blat*). Na kryptach polskich górna część, zwana z nm. „*sztajer*”, zmocowana jest z dolną tarcicami (*snozy*). W łodziach *ster* zawiesza się na *szytybrach*. Na parowcach połączony jest łańcuchem żelaznym z kołem sterowem (*sztorwał*), umieszczonem na pomoście w pobliżu komina.

**Sterbuda*, na parowcu: obudowanie steru, wystawka na pokładzie dla steru i sternika.

**Sternica*, dłuższe i szersze wiosło, umieszczane w tyle łodzi i służące do kierowania. P. *Rufne wiosło*. „*A sternicza* polonicali — 2 gr.” dok. 1564.

Sternik, flisak, obsługujący ster, sterujący statkiem; jest on przełożonym nad załogą a wybierany bywa z pośród do-

świadczących flisów. Na wielkich żaglowcach obowiązki sterników sprawują zazwyczaj ich właściciele (szyprowie). — na parowcu, p. *Kapitan, Patron*.

Stępka, otwór, a raczej wgłębienie na samym dnie statku do utwierdzania w niem masztu; znajduje się w jednej linii z otworem w stolcu (sztebloku).

**Stojaki, sztalugi*, dwa bale, nawprost siebie do burt statku pionowo przybite, na których oparty jest *trep* do chodzenia dla sternika; dawniej były to słupki, zwane *koniki* a. *stolce*, p. *Lin. i War*.

Stolec, 1. *masztowy*: belka a. tarcica znacznej grubości, wpoprzek statku na wysokości burt na wręgi osadzona, mająca pośrodku otwór na wylot, przez który maszt przechodzi, in. *sztebłok, zycmibel*. „2 duże wręgi sosnowe do osadzenia *stolca* od masztu“ dok. 1843. 2. *stołek* a. *siodło*, na tratwach: drążek okrągły, spoczywający na dwóch *poduszkach* i stanowiący oparcie dla drygawki, również *stemblokiem* zwany. — *Stolce*, p. *Stojaki*.

**Stoproza*, długa a wązka sieć, w laski ujęta, zapuszczana z łodzi w miejscach bardzo głębokich a nie przestronnych. U Cyg. *stoproza*, PF. V 892 *stoproza* bez objaśnienia. *War. pomija*. Por. *Prążatka*.

**Storc*, p. *Laska wiośła*.

Stosować, (nm. *stossen*), zatrzymywać statki przy lądzie lub tuż przy sobie.

**Stosunek*, p. *Szparun*. „*Stosunki ław dobre*“ Gluz.

Stój (kamienisty), stercząca zawada na wodzie, wznoszący się odłam skalny (Pol.). P. *Samoród*.

**Stójka*, 1. stanie bezczynne statku na wodzie. „Szyper domagał się zapłaty za *stójkę*“. „*Stójki* bezpłatnie wymaga się na miejscu dni 3 do wyszykowania tratw“ dok. 1890. 2. łódź przewoźnicza, nakazana na potrzeby władz. „Podatek od statków opłacamy, *stójki* nocne dla przewózki kurjerów i sztafet utrzymujemy“ dok. 1856.

**Stójkowe*, opłata, uiszczana szyprom a. oryloom za *stójkę* statku lub tratwy.

Strawne, pieniądze, otrzymywane przez oryłów na życie i wyplacane im co tydzień, in. *ty(go)dniówka*. Por. *Myto*.

„W Prusách flisacy *strawne* odbierać będą w monecie pruskiej“ dok. 1890. „*Strawne* flisom i przednikom 1 r. 80 kop.“ dok. 1853.

Strągiewka, (nm. *Strang*) 1. sznurek, przywiązany do głównego sznura (*motowąż*) z umocowanym na końcu haczykiem, na który nasadza się zanętę na ryby, zw. też *wędką*. 2. drucik miedziany, w kilkoro skręcony, u wędki z haczykiem, na który zakłada się żywca; chroni on włosień od przecięcia przez szczupaka.

**Stroić, statek*: oporządzać, zwłaszcza zaopatrywać w liny, mar. takłować. — *żagiel*, nastawiać, linami odpowiednio napinać, regulować za pomocą sznurów.

Stroisz, zdr. *stroiszek*, 1. drążek, przymocowany do pałaków sieci *podrywki* w miejscu ich skrzyżowania a. do pałaka sieci *kłomli*. 2. drążek z kory ostrugany, służący za trzon ości rybackiej. 3. tyczka, używana do grodzby w wodzie. Przed laty *stroisze* a. *stroje* używane były jeszcze do otykania zboża na statkach, i wówczas zakładano je słomianymi matami. Etym. zam. „*stroiszce*“, p. SO. V 75.

Stronna sieć, sieć bez matni pojedyncza, t. j. mająca tylko jedną ścianę podłużną; nazwa, stosowana do *płatówki*. Por. Lin. i War.

**Strozeń*, węda, nastawa na ryby. „*Libera piscacio sağenis et reciis diversis, obstaculis et hamis maioribus alias sthronyamy*“ 1532 (Białkow. Podole w 16 w. — Warszawa 1920, s. 188). Por. *strożyk* (*stroż*) = jęczyzek u samolówki, drewnienko nastawione u pułapki, ob. *Stróż*.

Strożyć sznur cz. motowąż: nasadzać na dolne haczyki zanętę (rosówki, kluski, ser szwajcarski i t. p.). Podobnie *stroży* się wierszę, stawianą na ryby lub raki. War. *strożyć* i *strożyć*.

**Strój*, p. *Stroisz*. „*Stroje* a. *stroja* i maty do galarów“ Gaz. War. Nr. 212/1860 r. *Strój statku*, oporządzenie, mianowicie linowe, linostroj, takielaż, pospolicie *cajch*.

**Stróż*, 1. sznurek przy sieci, który lekkim szarpnięciem daje znać rybakowi, iż wpadła do niej ryba. 2. na dawnych statkach spławnych: kij, gładko ostrugany, sterczący pionowo z rozesłanej warstwy zboża; próbowano nim, czy się

zboże nie zagrzało i nie zatęchło. Gluz. Zam. *stroż* od „strożyć”. War. *Stroz*.

Stróża, stróżowanie i miejsce stróżowane. „Upalować tratwę na *stróży*”. „Być na *stróży*”.

**Stróżne*, opłata za stróżowanie drzewa na wodzie a. towaru na statku.

Strug, szkuta, statek wodny na Litwie i Rusi, cyt. p. *Niż*. Kozł. 473, Gluz. „struga”. Zdr. *strużek*, szkutka na Wilji, w War. niewłaściwie: „strózek”. Na rzekach polskich nazwa nieużywana, wyrażenie zaś 16 w. „*strugi ductores*”, przytoczone przeze mnie w PF VIII 549, jest całkowicie łacińskie (*struges*, *strues* = tratwa).

**Strych wody*, poziom jej w rzece. „Znaczna część żuław, niżej *strychu* Wisły położona, zupełnie osuszoną została” Surowiecki: O rzekach i spławach.

Strychować, 1. żagiel: spuszczać. 2. wiosłem, zlekka je w wodzie zanurzać, dla nadania odpowiedniego kierunku a. powstrzymywania statku, por. *zabystrzać*. „*Strychować* = wstrzymać galar pojazdami” Hacz. 381.

Stryj, *Stryjo*, 1. wiatr. „Kiedy wiatr wieje, *stryjem* że go witaj” Klon. „Dla *stryjaszka*, który sobie nieźle dmuchał, staliśmy cały dzień” Bojko 53 (Etym. *Vetter-Wetter* Kleczk.). *2. pień drzewny w korycie rzeki, o który łatwo się może rozbić statek albo tratwa. Retman ostrzeża: „*Stryjo stoi!*”, drzewo sterczy na wodzie. Por. *Prąd*, *Stark*. Etym. zam. *stroj*, p. *Stroisz*, SO V 75.

Strzał rzeki, główny kierunek, którym woda bieży, wart, nurt, prąd. War. 4. „Łódź pomknęła w dół, ukośnie tnąc *strzał* środka rzeki. Lecieli nad wyraz chyżo” Żerom. „Popioły”.

**Strzała* a. *Wypora*, spora sztuka drzewa, poziomo o ład lub inny jaki stały punkt wsparta, dla utrzymania statku opodal na wodzie. „Most z górnej Wisły na *strzały* wypchnięty, z dolnej zaś na koty umocowany” dok. 1833.

Strzałka, na tratwach: okrągłaczek w skrzynkowaniu tratwy, za którego wybiciem szryk, tratwę wstrzymujący, z ziemi wychodzi; strzałka, młotem (*baśką*) wybita, pada opodal, przez co urządzenie to jest niebezpieczne i wyszło bodaj zupełnie z użycia. Kozł. 337.

**Strzałować*, *strzałami* wypierać na wodę.

Strzosa, Lin. *sztrosa*, lina do przymocowywania statku a. trzona rudlowego. „Nie będą się rwały *strosy*, liny, ludzie zdrowia tracić i zrywać się, powracając z Gdańska lub Elbląga“ Dz. Handl. 1789. Por. *Trosa*.

Strzosować, *ustrzosować*, toż co *cumować* statek. Lin.

Stuziny, na dawnych skutach: „sznurki na bokach żaglu, które się podczas hysu przywiązują z tego boku, z którego wiatr wieje“ Lin. „*Stuzyna*“, lina, którą się szyper posługuje, „gdy robi worek z żaglu, aby się wiatr zakradał“ Mr. Etym. nm. *seisings* (ros. *sejzingi*, *siezni*).

Sucha łacha, ł. nie dość głęboka, płytka.

**Suchodniarz*, tak zwał się przed stu laty w Warszawie przekupień ryb, który za prawo ich sprzedaży składał opłatę do cechu rybackiego co *suchedni* czyli co kwartał. W Poznaniu zwano takich przekupniów „rybakami lądowymi“ w przeciwieństwie do właściwych rybaków czyli „wodnych“. P. War. *suchedniarz* i *suchotniarz*.

**Suchodzienka*, składka, wnoszona do cechu przez rybaków co *suchedni* czyli co kwartał, kwartalne (Poznań). P. *Suchedniowe* War.

**Suchodzienny*, kwartalny, np. schadzka w cechu rybackim. *Suchy ład*, mielizna, mało co wodą przykryta, łącząca się bezpośrednio z brzegiem rzeki.

Suchy piasek, naspa piaszczysta, nad wodą wyniesiona.

Sufata, p. *Suwata*.

**Suka*, na większych statkach, *Piesek* a. *Zajęc* na mniejszych: kawałek drzewa, w kształt rogała lub dwóch rogów wyrobiony, przybity do burt, budy albo stolca masztowego, na którym liny lub linki statkowe okręcają. Z nm. *szernagiel* u szyprów.

Sur, zdr. *surek*, p. *Szor*.

Susza, ład, naspa piaszczysta przy brzegu.

„I lepiej tobie lichtować na *suszy*,
Zaszedszy za kierz“ Klon.

„A gdym przyszedł, gdzie stała łódź moja na *suszy*,
Zgotowano wieczerzę“ Siem. IV.

Suwata, rzadziej *sufata* i *szuwata*, *Krzyżówka*, sieć do łowienia ryb z łódki, nawleczone na dwa drążki (*kolce*), krzyżujące się w końcach; pomiędzy nie wstawia się wpoprzek drążek mniejszy do ujmowania (*rączka*, *rozparstek*). Sieć ta posiada małą matnię albo tylko zakłęśnienie (*jadro*). „Oryle około tratwy ryby łowią, a używają do tego *suwaty*“ Kozł. 323. „Ryby wylewa się albo do wanny, albo na kacerz lub *sufatkę*“ Enc. Rol. V 1018. „Łowienie ryb *suwatą*, podrywką lub wędką“ dok. 1871. „*Szuwata* = sieć, 5—6 łokci szeroka, trójkątna“ Prac. Etym. PF VII 196. P. *Prążatka* i *Wata*. *Sworzeń* a. *Zworzeń* (rudłowy), *Dunal*, wielki gwóźdź żelazny, oś, na której ster jest osadzony; u szyprów: *sztajernagel*. „Kompletne okucie do rudla ze *sworzniem*“ dok. 1864. *Sygnalówka*, latarnia sygnałowa, umieszczana na maszcie żaglowca lub na pomoście sternicznym parowca.

**Sypanie*, p. *Magazyn*.

Szabla, *Szablaste drzewo*, krzywa sztuka drzewa, w tratwie zazwyczaj zdarta do góry. „*Szablę* bić = obracać ją wygięciem ku zabitce“ (przy wiązaniu plenicy), Kozł. 369.

„Potym cię wzbiorą choć na samym nurcie
Szablą po burcie“ Klon. Por. War. 2.

Szafarnia, na statkach niemeńskich: rodzaj kajuty, w której przebywa szafarz, *skarbowka*. Na dawnych skutach: budka do przechowywania *porządków*, SO. V 80.

Szafarz, na statkach niemeńskich: pisarz czyli pełnomocnik kupca, właściciela spławianego towaru, *kasjer*.

Szafować, (nm. *ausschiffen*), wykładać. „*Wyszafować* drzewo na ład ze statku“. „*Szafować* ryby z niewodu“ Kolb. Pozn. III 137. „A kto niżej Dobrzynia *szafuje*, od cła wolen“ dok. 1564. „S. zboże = ze statku zsyypować do śpichlerza“ Lin.

Szalupa, łódź, pewnym rodzajem kila opatrzone, zbliżona kształtem do marynarskiej. Łodzie takie zawieszane bywają ponad burtą parowca. „*Szalupa* 17¹/₂ st. długa, 5 st. szeroka, 1,66 st. głęboka, formę bacika mająca“ dok. 1867.

**Szarachuł*, **Szarakula*, karpa, wierzch drzewa z gałęziami, wogóle: przedmiot o kształcie nieforemnym, na rzece pływ.

nący. Kozł. *szarakula* 495 i *szarokuta* 246. Tę drugą błędną formę podaje za Sł. Wil. War. Etym. por. *karakula*, *kargol*, *krakula*.

**Szarpak*, narzędzie do wrywania targanu, dok. 1833.

**Szarsztyk*, p. *Załam*.

Szaruga, *Szarugowy wiatr*, wicher na wodzie, zrywający się chwilami z większą siłą, silny wiatr niejednostajny. Por. *Szturm*. „Gdy wicher albo *szarga*, strychować potrzeba żagiel i pilnie do dobrego ściągać lądu” Haur.

**Szczubelnik*, sieć jeziorna na szczubły cz. szczupaki.

Szelka, *Szła*, *Śła*, taśma parciana, pas niciany, końcami zeszyty, przymocowany na sznurze do *pólki*. Holując statek, flisak zakłada ją przez ramię. „4 *szelki* do ciągnięcia, niesmolone, złp. 6” Kost. 129.

„Już bracie flisie z wiatrem się potykaj,
Zaprzeż się we *ślą*, do liny wskok mykaj”

Klon.

**Szercajg*, (nm. *Szerzeug*), p. *Obceje*. *Szercayk* (dok. 1811), *Szerceig* (Hacz. 391).

**Szernagiel*, p. *Suka*.

**Szerować*, (nm. *scheren*), przewlekać przez blok, np. linę masztową. Złoż. *zaszerować*.

**Szersztoki*, (nm.), p. *Kleszcze*.

Szery, (nm. *Scheren*), p. *Gary*. „Gdy nam porwały się *szery*, nie mogliśmy dostać się do lądu i stanęliśmy na środku Wisły, zarzuciwszy koty” dok. 1843. War. pod pozycją „szera” niewłaściwie różniczkuje znaczenie.

**Szkuciarz*, toż co *szyper*, flis z berlinki a. innego żagłowca. War. *Szkutarz*.

Szkuta, 1. największy ze statków żaglowych, używanych dawniej na naszych rzekach. Obsługiwany był przez 16—20 ludzi, ztąd też były szkuty „dwudziestki, ośmnastki i szesnastki”.

„I nie zaniecha, połatawszy *szkuty*,
Tej swojej buty”. Klon.

„Stało już trzydzieści olbrzymich *szkut* na Wiśle, gotowych do wywiezienia łupu” -- Potop. 2. większy żaglowiec, zwłaszcza kryty cz. berlinka. „Rzeźka razna, gospodarna, dźwiga *szkuty*, spławia tratwy, roznosi pokrzyki flisaczego ludu” Konopn. „Kraj. Polski” (o Odrze).

Szkułka, mały statek wodny, łódka.

Szcutnik, rzemieślnik od statków, cieśla wodny. „Służba dozoru mostu składać się będzie z siedmiu *szcutników*” dok. 1833.

„*Szcutnik* nauczony,
Na cudzych statkach dobrze zaprawiony”

Klon.

Szcutny, statkowy, np. lina.

Szłaga, p. *Baśka*.

Szlam, muł rzeczny.

Szlama, wysoki brzeg rzeczny, utworzony z tłustej, zbitej ziemi, który się ciągnie niekiedy na przestrzeni kilku kilometrów. *Cięta szlama*, p. *Szor*. „Okolo *szlamy* woda jest głęboka i mocno ciągnie” Kozł. 246.

**Szlamować*, (o statku), dna rzeki sięgać, pospolicie: *szorować*. „*Szlamowanie* rozumie się. kiedy statek gruntu sięga” Haur.

**Szlamownik*, bagier, draga, machina do pogłębiania rzeki, p. *Bagrować*.

**Sznur*, 1. (tafel), p. *Pas*; 2. rybacki, p. *Poprzeczniak*. „Łowienie ryb sieciami i na *sznury*” dok. 1871. „Wylów wiosenny węgorza *sznurami*”, Ryb. Pol. nr. 3/1920 r.; 3. ryb, stado cz. grono, ciągnące w rzece.

Sznurlina, (nm. *Schnurleine*), lina, którą wciągają róg żagla na reję. Por. *Hyclina*.

Szor, *Szór*, *Sur*, 1. rwący pęd wody. „Łądy, *szorem* obcięte”. „*Surek* leci”. „*Sur* wody = wartówka; 2. ład a. naspa piaszczysta wśród rzeki z urwistą, wydartą spodem krawędzią, in. *cięty ład* a. *piasek*. „Do tamtego *szoru* przyplłynęli”. „Żyto na ład wysypali, na *sur* piękny i suchy” dok. 1650; 3. piasek rzadki na dnie rzeki, bystrym prądem przenoszony, piasek *rzygawy*, belk. „Wpaść w *sur*”. PF VIII 77.

- Szorek*, toż co *szor* 1. bystry prąd wody w rzece ponad miałkiem kamienistym dnem, miejsce takie na rzece. „Poprad wełni się na *szorkach* i wałach falą wartką” — Ziemia nr. 42/1913 r. — 689.
- Szorować*, 1. o wodzie: rwać, gwałtownie pędzić. „Woda *szoruje* przez jazy, zostawiając muły, długie warkocze traw i niejedną rybę” Konop. „Spadł przelotny, rześisty deszcz letni, napełnił koleje dróg *szorującymi* wartko potokami” Żerom. „Oko za oko”. „Morze tam wierzch piasków *szoruje*” Żebr.; 2. o statku: gruntu sięgać, *brakować*. „Przy Pelcowiźnie statki już *szorują* dnem po piasku” Kur. War. Nr. 170/1908 r.
- Szpantał*, (z nm. *Spannteu*), *Karnat*, lina, zabezpieczająca maszt od zginania, idzie od wierzchołka masztu do głowicy statku. Objąsnienie War. 1. niedokładne, 2. bałamutne, a nawet błędne. Por. *Tał*.
- **Szparun*, *Szparunek*, szczelina cz. styka podłużna pomiędzy tarcicami, z których zbity jest statek. War. *szparuna*, „*Szparunki* oczyścić i na nowo targanem dychtować” dok. 1867. Pierwotnie: *sparunek*: „Z *sparunków* się smolne dychty wydzierały” Otw. 453.
- Szpaqga*, w statku: listwa poprzeczna, wewnątrz na dnie przybita, wiążąca tarcice.
- **Szperlochy*, (nm. *Sperllöcher*), p. *Nozdrza*.
- Szpicować*, *szpicunek*, łączyć umiejętnie końce dwóch lin tak, iż te tworzą jedną całość. War. 5. Kozł. 221.
- **Szpił*, kołek do zakładania w oko szrykówki, sztaka.
- **Szpontować*, *Szpuntować*, p. *Klepkować*. „Dychtunek i *szpontowanie* statku” dok. 1842.
- **Szpont*, *Szpuntówka*, listewka podłużna, wpuszczana między tarcice statku, celem uszczelnienia. P. *Szycie*. „8 kóp *szpontów* dębowych po 1 r. 80 kop.” dok. 1842.
- Szprachrura*, p. *Tuba*. *Szprys*, (nm. *Spriez*) 1. maszcik, t. j. drążek pionowy, ostro w górze zakończony, do żagla na małym statku, por. *Dziadek*; 2. *sprys*, toż co *Szprysa*.

„Wież przewoźniku, czy cię mam zwać flisem
Z kowanym *spryssem*” Klon.

Szprysa, Sprysa, dawniej *sprycha*, na Niemnie *prysa*, p. *Laska*.
War. ma i formę *sprycha*. „Stojący na zbitych sztukach
oryl odpycha się *sprysą* od brzegów“ Hacz. 166.

„Uczenie robi, czy wiosło, czy *prysa*
W rękach u flisa“ Syrok.

Szpuntować, p. *Szpontować*.

Szpuntówka, p. *Szycie*.

Szron, cienki lód przezroczysty, podobny do tafli szklanej,
ukazujący się na rzece w chwili zamarzania. Powstaje
on z *podcierki*, z niego zaś tworzy się gruba *kra*, poczem
następuje ostateczne zamarznięcie rzeki. „*Szron* na Wiśle
pływie“. „Stawanie lodów poprzedza płynący *szron*, który
skupia się, tworząc płyty lodowe, zwane *krą*“ Enc.
Org. 27 s. 215.

Szronować, o rzece: szronem się pokrywać. „Podczas dużego
szronowania rzeki“ dr. 1889.

Szryk, rzadziej *śryk*, 1. na żaglowcach: drogą dębowy do na-
kierowania statku w takim miejscu, gdzie wysterować nie
można; bywają one w foremny kształt wyrobione, okute
i rączką opatrzone. „Daj mu (statkowi) *szryka!*“ 2. na
tratwach: kół zazwyczaj brzozy, w jednym końcu za-
ostrzony, służący do zatrzymywania wśród wody tratw,
in. *niemiec*, ob. Por. *Artful*. „Tratwy na miąskiej wodzie
naprzeciw wsi Mniszewa na *szrykach* stały“ dok. 1842.
„Przednicy dają rozkaz, aby dębowe *szryki* zapuszczać
w wodę“ Ung. „Słysząc tylko plusk drygawek, skrzywienie
śryków i nawoływania retmana“ Zorza Nr. 5/1910 r. — 68.

Szrykować, tratwę: zatrzymywać na rzece za pomocą *szryków*.
W tym celu zapuszcza się *szryki* ostrym końcem (*żądłem*)
w ziemię, w której gdy zaczną orać, tratwa stopniowo
bieg zwalnia, aż wreszcie staje. Złoż. *uszrykować* a. *za-* i *od-*
szrykować. Objaśnienie Lin., powtórzone w War., przesta-
rzałe. „Tratwy *uszrykowały* się przed ekspedycją spławną
na Wiśle pod wsią Siekierkami“ dok. 1843. — statek, pod-
puszczać *szryk* pod statek, aby go nakierować, gdy sterem
nic zdziałać nie można. P. *Szryk*.

Szrykowanie, p. *Skrzynkowanie*.

Szrykówka, wić lub lina do wiązania tafel drzewa na wodzie.

P. *Chluba* i *Odbieżek*. Kozł. 65, Gluz.

Sztaba, przód statku, nos. Przec. *Rufa*. „Kółko ze skoblem do osadzenia w *sztapie* szalupki“ dok. 1864. „Retman ma w zapasie z kopę pręcików długich z listkami u wierzchu, które leżą w *sztapie* jego czófenka“ Ung.

„A jako ryba wodę głową porze,

Tak szkuta rzekę *sztabą* rznie i orze“ Klon.

**Sztabik*, też co *obszewka* u łodzi, p. *Klamburta*.

Sztabnik, pierwszy flis od *sztaby*, przednik; wiosłarz, znajdujący się w *sztapie* łodzi, i wogóle każdy wiosłarz z wyjątkiem *rufnika*. „*Sztabnik* a. *Marszałek* = starszy majtek na dubasie“ Hacz. 386. „*Sztabnik* a. *odbojczyk*, flis próbujący laską głębokość wody; stoi w przodzie statku“ Gluz.

Sztabny, *Sztabowy*, przodowy, np. wiosło. „*Stabny* stróż = łac. *prorae tutela*“ Żebr. *Sztabowy*, flis, u *sztaby* statku będący. Na dawnych statkach z liczną obsługą bywało 4-ch takich flisów, którzy nosili miana: *sztabnik*, *podsztabniczy*, *marszałek*, *podmarszali*, Lin.

Sztachować, płynąć, mijać inny statek a. jaki punkt na wybrzeżu (z nm. *stechen*). „*Obsztachowaliśmy* berlinkę“. War. podaje dwie jakby odrębne pozycje: *obsztachować* i *sztachować*.

**Sztajer*, (nm. *Steuer*), p. *Ster*.

**Sztajerda*, (nm. *Steuerdame*), p. *Gawetek*.

**Sztajernagiel*, (nm. *Steuernagel*), p. *Sworzeń rudłowy*.

Sztak, lina znacznej grubości, do której przywiązują kotew statkową za kółko (*arkan*), in. *kordel*; służy również do przytrzymywania statku a. tratwy na wodzie, podobnie jak *cuma*. „1 *sztaczek* do *sztaby*, smolony, 20 złp.“ Kost. 129.

„Przed używaniem *szryków* tratwy na samych *sztakach* palowano“ Hacz. 146. Kozł. 524. Por. nad Bałtykiem „*stach*“, na Niemnie „*stachja*“.

Sztalować, War. *stalować*, nm. *stellen*, p. *Obsadzać*.

Sztalowanie, *Sztalunek*, szpagat, którym sieć do popusty a. drążka wiązą, obsada.

Sztalugi, p. *Stojaki*.

Sztanga, p. *Reja*.

Sztemblok, *Sztembloch* a. *Stembloch*, *Stymblok* (Haur), *Sztymbloch*, *Sztymbelek*, *Sztymbloszek* i *Zimbelek* (Lin), p. *Stolec masztowy*. *Sztorcuma*, odbieg cz. *cuma* znacznej grubości do wiązania wielkich żaglowców w przystani; na bulwarkach przymocowują je do arkanów. W War. (poz. „sztrosa”) błąd drukarski: „sztercunia”.

**Sztorwał*, p. *Ster*.

Szturm, burza, silna nawałnica na wodzie. Por. *Szaruga*. „Dla nadzwyczajnego *szturmu* na Wiśle prawego brzegu trzymać się w nocy był zmuszony” dok. 1842.

„Ani twe żagle są w swej dawnej mocy,
Bo je potargał srogi *szturm* z północy”
Hor. Pieśni 1773.

**Szturmak*, mniejszy żagiel skutny, który się zakłada podczas silnego wiatru, ż. *szturmowy*. „*Szturmak* 8-io białowy cz. z 8-iu półek złożony”. „1 żagiel *szturmowy*, 9 ł. długi, 250 złp.” Kost. 128.

Sztyber, składowa część okucia steru, mianowicie pręt żelazny. Etym. PF. X 319.

Sztybork, *Sztymbork*, *Sztymbort*, (nm. *Steuerbord*), prawy brzeg rzeki a. prawa burta statku. Przec. *Bakori*. Hasła retmana: „*Na sztybork!*” albo: „*Trzymaj się sztyborku!*” „*Sztybor!*” „*Ru-sztybork!*” przec. *Ru-bakier!*” p. *Ru!* Wbrew War. okrzyk „*sztyber*, *sztybor*” nie ma nic wspólnego z poz. *sztyber*.

Sztych, prosty kierunek. „*Lecieć do sztychu*” = płynąć w prostej linii. „*Trzymać łódź do sztychu*”, utrzymywać na wodzie w kierunku właściwym do jazdy bądź w górę, bądź po dole. „*Na sztych biec*” Lin. „*Galarom do sztychu iść pozwolił*” Mr. „*Tratwa płynie do sztychu*” Hacz. 366. Kozł. 529.

Sztychowiec, *Sztychowy wiatr*, w. w prostym kierunku w górę rzeki wiejący, pomyslny dla jazdy żaglowej.

**Sztyłpa*, (nm. *Stülpe*), na berlinkach: bal do chodzenia wzdłuż statku, przymocowany do górnej krawędzi pokładu.

Sztymbloch, p. *Sztemblok*.

Sztymbork, p. *Sztybork*.

Szufata, p. *Suwata*.

Szufla, (nm. *Schaufel*), drewniana łopatką, z jednej sztuki wyrobiona, do wylewania wody z małego statku, p. *Korczak*. „Szufle służą do ryzowania zboża i wody z zryzy wylewania“ *Lin*.

Szuflować wodę: wylewać szuflą ze statku.

Szuhalej, *Szuhaleja*, większy *objanik*, statek do spławu towarów na wodach pińskich. *Kozł.* 472, *Gluz.*, *War.* „Czwarta *szuhalej* na Bugu pod Janowem na dębie, w wodzie leżącym, rozbiła się“ *Dz. Han.* 1787. *Wędrowiec* 1898 r. — 55.

Szupnik, (zam. *szypnik*), szkutnik, cieśla, budujący i naprawiający statki wodne. Z nm. *Schiff*.

Szurek, noszak portowy, robotnik przy ładowaniu statków, karownik. *Mr. War.* 2 a. *Cyt. p. Oryl.* Z nm. *Schauer-mann*.

Szuty, (nm. *Schoten*), p. *Rabendy*. „Żagiel na 10 stóp wysoki, obsyty linką, z garami, *szutami* i *hyclinką*“ dok. 1867.

Szuwata, p. *Suwata*.

Szwabel, (nm. *Schwabber*), pęk szmat na trzonku do mycia pomostów na statku. „*Szwobel*“ *Hacz.* 392.

Szyba, 1. (nm. *Scheibe*), krążek u bloka w stroju linowym statku. 2. *a. *Szyb*, (nm. *Schub*), popchnięcie się wiosłem, oparcie go o dno rzeki, p. *Szybka*. „*Jechać na szybę*“ = j. na pych. „*Niema szyby* = niema gruntu“.

**Szybka*, czynność *szybowania*, t. j. popychania się na miałkiej wodzie wiosłem a. laską. „*Jechać na szybkę*“ = j. na pchankę, przeciw j. na *rumankę*. „*Jaka być ma szybka*“ *Haur*.

Szybować, (nm. *schieben*), płynąć statkiem do góry, popychać go wiosłami a. laskami. „*Podszybować się do mostu*“. „Dla objazdu *szybować* muszą laskami“ *Haur*. „Przed takim rzędem tratów *szybuje* na wąziutkiej łódce retman, szukając głębszego i bezpiecznego koryta“ *RTN Toruń.* III 95. W języku ogólnoliterackim *szybować* znaczy: mknąć, sunąć, lecieć i pozostaje w związku etymologicznym z wyrazami: *chyba* i *szybki*, p. *Br.* „*Jastrząb szybuje* = przelatuje, krąży po powietrzu“ *Kozł.* *Term.* *Łow.* 1822.

„Tam derkacz wrzasnął z łąki, szukać go daremnie,
Bo on *szybuje* w trawie, jako szczupak w Niemnie“
P. Tad. II.

Pozycja War. należycie nie opracowana.

Szycie, 1. deski, składające burtę cz. bok statku. „Wybił troje *szycia* przeciw samej zyzy“ Mr. 2. *szpuntówka*, listwa drewniana, wpuszczana pomiędzy tarcice, tworzące boki lub dno statku, i przykrywająca szparunek; daje się celem lepszego uszczelnienia. „Na jedne wręgi, pasy i *szycia* dębina jest konieczna“ dok. 1810. *Wietrzne szycie*, nm. *Windlatte*, górna tarcica w burcie statku, wystająca ponad wodę, stanowiąca granicę zanurzenia statku. „Pomimo naprawy, ładować galar trudno, tak jak przy pierwszym transporcie, do *wietrznego szycia*“ Ung. *Wodne szycie*, nm. *Wasserlatte*, główny środkowy bal, stanowiący wiązanie burt i moc całego statku, Kost. 115: „wodna łąta“. *Szycie krakowskie* (krypy), zbijanie burt z tarcic na zakładkę, przec. do czoła, przy bezpośrednim przytknięciu ich do siebie. *Szydłowaty*, o kłodzie spławnej: w jednym końcu zwężony. Por. *Calisty*.

Szybort, p. *Sztybork*.

Szyper, (dln. *schipper* = *Schiffer*), 1. majster spławniczy, biegły żeglarz, osobiwie zaś właściciel większego żaglowca. „Ćwik-flis, stary *szypr*“ Pol. „Kra rozbiła się o berlinkę, dzielny jakiś *szyper* wyciągnął go z wody“ Przybysz. „Dzień Sądu“.

„Tam wstępowali nasi pradziadowie,
Dawni *szyprowie*“ Klon.

Por. w przekładzie Horacego 1770:

„Idzie, przekazując swą cnotę bez wstrętu,
Czy kramarz wzywa, czy *szyper* z okrętu“
(navis magister).

2. pełnomocnik właściciela spławianego towaru cz. pisarz kupiecki, mający pomieszkanie w czasie pływanki w skarbowce; główny dozorca kolei, całego transportu wodnego. „Flisacy obowiązują się być posłusznymi kupcowi, *szyprowi*

i retmanowi" dok. 1890. „*Szyper* Piotr Wyczesany prowadzi 10 galarów soli do Magazynu Włodawa" dok. 1853. „Jak *szyper* czuwa nad wewnętrznym porządkiem na kolei, tak retman jest opiekunem jej na zewnątrz" Ung.

Szyperski, żeglarski; skutny, statkowy, np. lina. *Szyperska łódka*, podjazdka przy wielkich żaglowcach, p. *Berliniarka*.

Szyperstwo, *Szyprostwo*, 1. zawód szyprowski. „Utrzymuje się z *szyprostwa*" dok. 1845. 2. wynagrodzenie, przypadające szyprowi. „Kara może być zastrzeżona na należącym mu się *szyperstwie*" dok. 1842.

Szypnik, p. *Szupnik*.

Szypot, niewielki wodospad na rzece, zasłanej rumowiskami skalnymi. „Dunajec pieni się na *szypotach*" Pol, cyt. War.

Szyprować, spławem się trudnić, szyprem być. „Gdyby patricius Kazimierski chciał tem naszym *szyprowaniem* chleba nabywać" 1614 — Pr. Krak. 842.

Szyprowe, **Szyprowskie* (Kozł.), *Szyprowka*, wynagrodzenie, jakie otrzymuje pisarz kupiecki (*szyper*) po sprzedaniu towaru u pała portowego. „*Szyprowe* od tratwy po dukacie" Aleks.

**Szyty*, o statku: z tarcic lub klepek zbijany, np. *szyta* łódka (przec. *dłubana*).

Ścianka, skała, wznosząca się stromo ponad rzeką, brzeg skalisty, Pol II, 212. Por. pol.-sł. *stiena* = skała.

**Ściągacz*, narzędzie skutnicze żelazne do prostowania wichrowatych tarcic w dnie statku.

Śła, p. *Szelka*.

Ślepy wierzchołek, nieznaczna przestrzeń piasku (wierzchołek) na rzece, mało wodą przykryta. *Ślepy kij*, kij cz. pień drzewny, pod wodą cokolwiek ukryty. „Na *ślepy* *kiju* w dnie galaru zrobiła się dziura" Mr. Por. u Zbylit. „Droga do Szwecji": „W tej nawalności jeden okręt zginął, który na *ślepa* *skąłę* w srogi szturm przypłynął" a. w przekładzie Wirgiljusza 1754:

„Trzy nawy Notus przyparł między *ślepe* *skąły*" (saxa latentia) En. I. War. 3, 10 i 19 nie zespolone.

Śluza, sztucznie zwięzony nurt wodny, spiętrzenie wody w rzece przez odpowiednie ustawienie przy mieliznie statków a. tratew. Kozł. 530. „Urządząją z pasów drzewa *śluzy*

dla miejscowego pogłębienia wody i prowadzenia sztuk pojedynczych" dok. 1865. „Kłaść statek na *śluzę*“, toż co *Przekopywać się*. Dawniej: „wart i głębizna rzeki“ Haur, a stąd śl. „*snoza* = głęboki potok“.

**Śluzować* rzekę: pogłębiać mialkie miejsce na rzece przez odpowiednie ustawienie statków lub tratw.

**Śmiardwa*, p. *Śniardwa*.

Śmierć. Na *śmierć* wiązać, zabić, na piękne, t. j. tak, iż nie można odwiązać a. odbić.

**Śmigiel*, u hołubki: p. *Kłonica*.

**Śniardwa*, *Śmiardwa*, rybka, zw. pospolicie stynką, osmerus eperlanus, por. ros. *sniatok*, pol. pierw. *śniadwa* Ztąd bodaj nazwa wielkiego jeziora na Mazurach Pruskich „*Śniardwy*“, nm. *Spirdingssee*, jeśli to nie od „*śmierdzieć*“ (Smerdonie), jak mniema Mr.

**Śniegownica*, (War. *Śniegawica*), *Śnieżyca*, kozuch lodowy przed zamrożeniem rzeki, zwarta masa śniegu w rodzaju *tłoki*, odznaczająca się tylko bielszym od niej kolorem. War. 4 i 5 niewłaściwie rozspolone.

Śpiczak, (War. *Szpicak*) p. *Jadwiga*. „*Śpiczaki* — statki węższe od promów, z jednej strony ostro zakończone; potrzebne bywają do przewozu w czasie kry i śryzów na Wisłę“ *Ekonomista* 1905, art. „*Wisła*“. „*Spiczak*“ PF V, 887.

Śpiluz, nm. *Speileisen*, narzędzie skutnicze w postaci dłuta do upychania targanu.

**Średnica*, 1. *Ława*, deska środkowa w burcie statku; 2. także deska wysuwana w *skrzynce* łodzi rybackiej; 3. ryby średniej wielkości, wagi od 2—3 funtów, p. *Drobnica* i *Roślica*.

**Średniówka*, sieć z oczkami średniej wielkości, np. suwata lub podrywka.

**Średzina*, na *Warcie*: mielizna lub zawał w korycie rzeki.

**Średzinować*, rzekę: obstawiać siecią (słępem) *średzinę*.

Śryz, *Sryż*, *Stryż*, toż co *Szron*, t. j. drobna kra, dla spławu niebezpieczna, gdy woda na rzece zaczyna się ścinać w płatki. „W miarę jak się mróz podnosi, niesie woda naprzód *stryż*, który po cichszych zatokach rzeki powoli osiada, aż w końcu całą jej powierzchnię okryje“ Pol II 203. „*Śnieg* obfitszy nie topnieje w wodzie, tylko tworzy płyty,

sryż, a gdy zadmie wiatr pod wodę, ten *sryż* się łączy, i z dnia na dzień rzeka staje" Wjeś II. 1910, IX. War. (p. *Stryż* i *Sreżoga*) dokładnie nie objaśnia.

**Świadek*, u skutników: kolek drewniany, wbijany przy ob-szywaniu wręg tarcicami, dla chwilowego ich powiązania w jednym punkcie i oznaczenia innych punktów łączenia.

Świeca, mocny drążek sosnowy, używany przy spychaniu tra-tew i statków z mielizny, Kozł. 527, por. *Szryk*.

Świętojanka, przybór wody w rzece, zwykle na Św. Jan przy-padający, p. *Janówka*.

**Świnia*, żart. ład, np. wjechać na *świnię* = uryć w ład. „Boi się szyper *świni*, musiał jej puścić kota" Bojko 57. Kozł. 530.

Tafla, *Plenica* (drzewa), kilkanaście wielkich sztuk drzewa spławnego równej długości, obok siebie ułożonych i zbi-tych poprzecznymi listwami (ramionami); tworzą one w ten sposób mniej lub więcej wydłużony prostokąt na wodzie, którego szerokość dochodzi do 3 sążni. Tafile łączą w *pas*y. Kozł. 366 i 334. War. 4 bł. „Pienica". Części *tafli*, p. *Oga-niacz*, *Ramię*, *Rykiel*, *Szabla*, *Zabitka*.

Takielaż, strój linowy, olinowanie, t. j. ogół lin i linek stat-kowych. „Rachunek *takielażów* i rekwizytów na statkach skarbowych" dok. 1819. Nm. *Takelage*.

**Tał*, gruba lina statkowa, z nm. *Tau*. Por. *Szpantał*.

Tambor, *Tambur*, *Bęben*, okrycie blaszane koła parowcowego z poziomem przedłużeniem, które służy do wchodzenia z łódki na statek. War. 26 i *Bęben* 15 b nie zespolone. „Po obu bokach statków nad *tamburami* złotymi literami umiesz-czone ich nazwiska" dr. 1854.

Targan, rzadziej *Targaniec*, materiał do uszczelnienia statku: konopie, szarpane ze starych lin, które gotują w smole drzewnej z łożem. „*Targan* zdrowy i czysty bez miesza-niny pakuł" dok. 1851. „*Targańcem* z skutnych powrozów udychtować w statku dziurę" Haur.

**Tarka*, warstwa chropowatego śniegu, przylegająca do bryły lodowej. Por. *Śnieżyca*.

Tarło, tarcie się ryb, in. *Ciek*, *Granie*, *Mrzost*, *Jerzch*, *Nierzch*, *Wycier*.

Tłoka, 1. czarna zbita masa śniegu na rzece przed jej zamrożeniem, która powstaje z *sów*, albo zwarta masa lodów przy puszczeniu rzeki. „*Tłoka* płynie”. 2. *nagromadzenie statków a. tratw w pewnym punkcie rzeki. „*Tłoka* przy moście”. War. 12 i *Tłuka* 5 rozstrzelone. PF IV 258.

**Tłuk*, p. *Tręp*.

Toń, 1. głębia na rzece, rozległa przestrzeń wód znacznej głębokości, ros. *plioso*. Por. *Płoso*.

„Potym nadejdą kępy w teje *toni*,
Gdzie naprzód Drwalska Nieznachowską goni,
Tudzież mieszkają dzicy Nieznachowie
Na swym ostrowie” Klon.

„A oni, posiadawszy na ławach rzędami,
Słoną *toń* morza biją raz po raz wiosłami”. Siem. IX.

2. a. *Tonia*, miejsce na rzece lub jeziorze, upatrzone do zapuszczania wielkich sieci, znacznej głębokości i wolne od zawad, por. *Pust*. „Sieć się rozwodzi na łodziach, łotaczając przed się wziętą *tonię*” Kluk HN III 240. „Objęcie skrzydłami niewodu pod lodem pewnej przestrzeni formy mniejwięcej koła czyli *toni*” Sik. „Jezioro w tej wsi ma *toni* niewodowych 3” dok. 1664. „Jezioro Wigry posiada 49 użytecznych *toni*” Enc. Org.

**Topidusza*, (Poznań), na Rusi *duszohubka* (duszozgubka), niewielkie wywrotne czółno, zwłaszcza rybackie, w kłodzie drzewa wypalone, an. nm. *Seelenverkäufer*.

**Topielec*, pień drzewny, w wodzie pogrążony i na dnie leżący, który tamuje spław i rybołówstwo, por. *Wilk*; również utopiony statek, mar. wrak. „*Topielce* drzewa przy spławie na jeziorach Augustowskich” Ryb. Pol. 1924, str. 192. Por. *Utopek*.

Tor, (spławny), droga dla statków, szlak wodny, wart. „Wytykać *tor* spławny”. „Sternik musi pilnować się *toru*”.

„Acz nie uchybi rzeka swego *toru*,
Lecz tobie trzeba wielkiego dozoru,
Byś się miarkował, kędy lepiej płynąć,
Gdzie rafę minąć” Klon.

„Płynie swym torem wyżej nad rolami
I zawieszistym nurtem nad polami“ Tenże.

**Torfal*, (z nm. *Ternpfahl*), p. *Artful*.

Torłop, *Tórłop*, bardzo głębokie miejsce na rzece, głęboka brózda, którą woda w dnie rzeki wycina (rwie). Głębokość wody na Wiśle wynosi w takich miejscach 10 do 15 łokci. „Ryba ciągnie do *torłopu*“. „Woda wyrzuca żwir z *torłopu* na blak“.

Towar, *Towarne drzewo*, drzewo wyborowe, używane szczególnie do budowy i spławiane zagranicę w tratwach: „belka cz. brus, bal dębowy, wanczosa, klepka, półmasztówki, maszty, krzywki“ Gluz. „Po wyrobieniu *drzewa towarowego*, las został zawalony brakami i gałęziami“ dr. 1858. „*Biały towar*“, War. *Biały* 13.

„Kędy bór wysoki
Sokorów, olch i jodeł z wyniosłymi szczyty
Daje *towar* już wyschły, na łódź wyśmienity“
Siem. V.

Trakować, *trokować*, sztywno wyciągać, wyprężyć, z nm. *trecken*. „*Wytrakować* linę, żagiel“. „*Trokować* półkę“ = wyciągać podczas holowania, aby się o co nie zawadziła, Lin. PF VI 267. „*Wytrokować* sieć“ = rozciągnąć Kozł. Term. Łow.

Tralówka, p. *Trelówka*.

Trap, p. *Trep*.

Traref, **Trarwa*, p. *Hgclina*. „*Traref* = lina, którą żagiel do góry hysują“ Lin. „*Trarwa* = cienka lina, służąca do przeciągania w górę żagla“ Hacz. 387. Z nm. *Drehref*, PF VIII 35. *Tratować* (do łądu), zawijać, dojeżdżać (w dawnej gwarze). *Tratwa*, *Płyt*, składa się z jednego, dwóch a. trzech pasów cz. sznurów tafel na wodzie. Szerokość tratwy wiślanej dosięga 90 st., długość zaś 500 st. Na rzekach pobocznych długość bywa prawie taka sama, natomiast szerokość dwakroć mniejsza. Tratwy płyną równo z wodą; ciągną je też przy pomocy parowców-holowników. Kilka trataw, razem płynących pod dozorem jednego szypra, składa

„kolej“. Na tratwach wożą dziś tylko materiał dębowy, dawniejszemi jednak luty splawiano różne towary, zwłaszcza zboże. „*Tratwa* drzewa świerkowego, ładowana winem, miodem, wódką“ dok. 1845. „*Trzecia tratew* silnie na galary z solą natarła“ dok. 1842. W ustach ludu i dawniejsza forma: *trafta*.

„Tak też na *traftach* naprzód, szyprze nowy,
Po Wiśle z lasa wieź towar dębowy“ Klon.

„Od *trafty* drzewa do palenia groszy ośm“ Instr. cła wod. 1663. Części tratwy, p. *Buchta, Cal, Głowa*. Wiązadła u *tratwy*, p. *Chłuba, Krzepina, Odbieg, Pęta, Szrykówka, Wąż*. Narzędzia na *tratwie*, p. *Drygawka, Laska, Szryk, Świeca*. Urządzenia na *tratwie*, p. *Gratyna, Siodło, Buda, Kuchnia, Skarbówka*. Etym. nm. *Trift* do *treiben* (Br.), anal. ros. *gonka*.

**Tratwiak*, gwóźdź, do zbijania tratew używany.

Tratwiarz, oryl, na *tratwie* płynący, płytnik.

Trąba wodna, gwałtowny skręt czyli wir na rzece w miejscu bardzo głębokiem.

Trel, p. *Tryl*.

Trelować, ciągnąć na linie pod wodę, holować. „Czeladź urzędza małe maszty do *trelowania*, bo mamy nadzieję jutro dojść do kanału“ Syrok.

Trelówka, Tralówka, lina do holowania cz. ciągnięcia statku w górę rzeki siłą ludzi, in. *tryl, półka, hólka*.

Trep, Pochoda, Pochód, kładka, tarcica przenośna do chodzenia na statku; także tarcica w tyle krypy, ponad burkami na stojakach stale osadzona, po której sternik chodzi, gdy jest przy rudlu. Niektórzy mówią: *trap*, War. *trap* i *trepy*.

Trep, kij do 5 sążni długości z bryłowatem zakończeniem, służący do wystraszania ryb z gajna albo sitowia i zaganiania ich w zastawione sieci, Prac. Etym. nm. *Treib(stange)*. In. *Bełt(ak), Pożonek, Tłuk*.

**Tropa*, z nm. *Pfropf*, kolek, zabijany ode dna statku dla z mocowania jego żeber (wręg).

**Tropownik*, narzędzie stalowe czworograniaste do zabijania kołków w dno statku, zw. *tropami*, dok. 1833.

* *Trosa*, (nm. *Tross*), lina gruba, używana głównie do holowania statków parowcami, a niekiedy i do kotwi. Niektórzy mówią *troc*, War. podaje *troslina*.

Trubica, p. *Drygawica*.

Trybarz, flisak, poganiający konie, zaprzężone do statku towarowego, holowanego pod wodę, in. *goniarz*. „*Trybarzowi* od podholowania jedną parą koni galarku z solą do Mordziejowa złp. 60" dok. 1856. War. 1.

Tryhubica, *Tryhulica*, p. *Drygawica*.

Tryl, rzadziej *Trel*, 1. półka do ciągnięcia statku pod wodę. „Kiedy flis idzie w *trylu*, aby go z lądu nie wtargnęło na wodę" Haur. „Używanie liny do holowania cz. *trylu*" dr. 1888; 2. ścieżka holownicza, droga holna. „*Tryl*=ład równy, po którym można holować" Lin. „Ścieżkę flisowską już musisz zwać *trelem*" Klon.

„Wędrujże *trelem*, gdzie brzeg jest wysoki
I nurt głęboki" Tenże.

z nm. *Treil-leine*, *Treil-weg*.

Tryska, z nm. *Trisse*, „cienka lina, służąca do wciągania półki w górę masztu zapomocą bloczka" Hacz. 387. Dawniej: „linka, którą się żagiel od dołu ze środka podkasuje, aby mógł sternik widzieć przed sobą" Lin. SO.V. 78.

Tryska do bandery, p. *Fajsznur*.

Trzcieniec, *Trzyniec*, *Podsaczek*, mała płaska podrywka. P. *Cierzeniec*. War. *trzcieniec* i *trzyniec* nie zespolone.

Trzepać się, *Fladrować*, o żaglu: uderzać o części omasztowania, gdy wiatr nie nadyma. „Zwiń żagiel, żeby się nie *trzepał*".

Tuba, *Szprachrura*, na parowcu: nieruchoma rura głosowa, przez którą sternik, stojąc na pomoście, porozumiewa się z maszynistą.

Turnować, linę: (nm. *turnieren*), obwijać dokoła słupka i zwolna puszczając, celem wstrzymania statku, Kozł. 526. „*Uturnować* na węzeł", p. *Zamknąć*.

Tydniówka, *Tygodniówka*, zarobek oryla, wypłacany mu w czasie pływanki co tydzień, p. *Strawne*. „Retman, zbliżywszy się do skarbówki, ogłasza szyprowi, że dziś *tydniówka*" Ung.

**Tylnik*, sznurek do zawiązywania końca żaka, Prac.

Tył, statku, p. *Rufa*, *Zajdy*, *Załamek*.

Ubierać sieć, opatrywać w linki, pławy i gręzy. — *maszt*, zawieszając na nim strój linowy, t. j. liny z blokami. — *kota* a. *pala*, owijać dokoła nich linę. „Na każdej tafli mostowej powinien być kot, *ubran*y w kordel, dla pewności niestracenia jej w przypadku zerwania się liny rozjazdowej lub wyrwania z rąk hołującym“ dok. 1833. War. *ubierać sieci*.

Ucho, klin drewniany u boków skrzyni rybnej, wpuszczany w burtnicę.

Ucich, toż co *zacisze*, a więc zatoka, miejsce spokojne przy brzegu rzeki, gdzie niema prądu, bystrzy. War.

Ucumować statek, przywiązać u brzegu, przec. *Odcumować*. P. *Cumować*.

Uderzyć, o statku: wjechać z rozpędu. „Galar przez *uderzenie* o kamień nadwerężony“ Mr.

**Ujazdka*, 1. (zam. *ujazka*, etym. *jaz*), kilka kołków albo gałęzi, zatykanych pionowo na dnie rzeki, w miejscu, gdzie woda bystrzej płynie, aby prąd jej zwolnił; za taką *ujazdką* łowią np. na podrywkę. Por. *Odjazek* i *Zajazek*.

**Ujazdka*, 2. (etym. *ujeżdżać*), przesuwanie: brać na *ujazdkę* = dźwigać co drążkiem albo lewarem w górę i zarazem przesuwając. „Wzięli łodygę na *ujazdkę*“.

Ujmy, swojska nazwa na *gary* cz. linki u rogów zewnętrznych żagla, któremi się go pod wiatr kieruje, p. *Gary*. W dawnem oporządzeniu skut tak zwano „grube powrozy, którymi maszt bywa dla mocy u dołu przywiązany“ Lin. War. 6.

Ujście, ryb. p. *Zgon*. — a. *Uście rzeki*, p. *Wylot*.

Uklejkowa sieć, p. *Uklejnica*.

**Uklejnica*, na jeziorach pomorskich: sieć stawna potrójna cz. stęp do połowu uklej (alburnus), Gulgowski. Znana była ta nazwa w 16 w. i na Wiśle, PF. VII 91.

**Uklejniczka*, na jeziorach wielkopolskich: niewodek do łowu uklej. „*U*. są to małe przywłoki, używane do połowu ukleja“ Ryb. Pol. 1922 s. 276.

**Ulanowski galar*, (od *Ulanowa* nad Sanem), większy od *Krakovskiego*, różniący się przytem kształtem załamów, które się prosto ku górze wznoszą. „G. ul. są podłużnej formy w kształcie otwartych skrzyń budowane, t. j. składają się z dwóch podłużnych prostokątów, bokami równo od siebie mniejwięcej oddalonych“ dok. 1846. „Szyper spławił 7 *galarów ulanowskich*, ładownych pszenicą“ dok. 1842.

**Ulanówka*, p. *Czajka*.

Ułaż, hasło na wiosłarzy: toż co *helaż*, *dalej!* *żwawo!* War. SG. *Ułów*, zdobycz ułowiona.

Upalować, uwiązać u pala a. artfula, zatrzymać na szrykach, p. *Palować*. „U. tratwy na stróży“. „*Upalował* u kępy Saskiej“ Mr. „Na kordyl brać = trzymać tratwę za pomocą sztaka na drugiej już *upalowanej* tratwie“ Kozł. 528.

**Uroże*, zdr. *urózek*, p. *Cypel*.

Upinać, toż co *cumować*. „*Tratwy upięte*; kół do *upinania* statku“ dr. 1888.

„Jam tylko do przystani nie wszedł z nawą moją
I zewnątrz ją *upiłem* cumą do opoki“ Siem. X.

**Urwak*, 1. zakręt nurtu na rzece; 2. toż co *cypel*, a więc wązkie pasmo ładu, na wodę wybiegające (Poznań). *Orwak* War. z Pobl.

**Uryć*, o statku: wbić się rogiem w ład. „*Krypka uryła* na piasku“.

Urzecz, szeroki pas pobraża rzeki, podlegający zalewom.

Ustęp, zatoka wodna, War. 7. „*Rybołówstwo* w znakomitych kątach czyli *ustępach* przy brzegach, gdzie woda nie rwie“ dok. 1848, cyt. w mojem „*Rybołówstwie* na Wiśle“ 19. „*Ustępy* ze stojącą wodą przy tamach wielkich lub w łachach“ dok. 1871. „Do tajemnych *ustępów* podbrzeżnych uchodzi“ Otw. 550.

**Ustrzosować*, p. *Strzosować*.

**Uszrykować*, p. *Szrykować*.

**Utopek*, 1. strata wskutek zatonięcia części transportu wodnego. „Każdy rotman, jeżeli bez *utopku* całą swą koleją do miejsca jej przeznaczenia szczęśliwie doprowadzi, otrzy-

muje prócz tego po złp. 40" dok. 1856; 2. towar utopiony. „Rewizja ratowanych *utopków*“ 1632. Por. *awarja*.

**Uturnować*, p. *Turnować*.

Utykać, p. *Dychtować*. „Mech do *utkania* jednego galara 6 złp.“ dok. 1856.

Utykanka, p. *Dychtunek*.

Uwad i *Uwada* (*Owad*), zawada w rzece a. jeziorze, prąd cz. zawał drzewny, na którym się może sieć uwadzić“. „Uprzątać *uwady*“. Bardziński w przekładzie Farsalji Lukana (1691) używa tego wyrazu dowolnie na oznaczenie kotwicy, Lin.

**Uwadny*, pełen *uwadów* czyli prądów, zawadzisty, np. jezioro. *Uwadzać*, (o sieci) *zawadzać*, *zaczepiać* o co. Przeciw. *Odwadzać*.

Uwalowaty, o statku: ciężki w biegu, niezwrotny, niezgrabnej budowy. Przec. *Podjezdny*. „*Uwalowata* krypa“.

Uwód, *Okno*, w jazie: otwór do przepływu wody, w którym zastawia się wiecierz, War. 3 z PF IV 889.

**Uzda*, 1. p. *Reper*. „1 *uzda* do rei, smolona, złp. 9“ Kost. 129; 2. p. *Cuma*; 3. wiązadelko do poziomego zawieszania drygawki, aby dolna jej część (pióro) zostawała ponad wodą (gdy przestają rumać), Kozł. *uzdeczka*; 4. krótkie postronki od kuli sieciowej, zbieżnie idące i na sypeł zawiązane, do których przymocowuje się popusta.

**Uzdować*, brać na *uzdę*, *uzdą* przywiązywać, np. drygawkę. *Uzwa*, p. *Uźwa*.

Użaglenie, ogół żagli na statku. P. *Żagiel*.

Uźwa, zdr. *użewka*, *Uzwa*, *użewka*, chluba pojedyncza skręcona, p. *Wąż*. „*Uźwa*, *użewka* = pręt dębowy po skręceniu do wiązania drzewa spławnego“ Gluz. 114. „*Uzwa*, kółko, uplecione z grubej rozparzonej nad ogniem wikliny, do jazu używane“ Ryb. Pol. 1924, s. 109. Etym. *gąźwa*, *gążewka*, czes. *houźwa*, w łączności z „wiązać“ Br. 137 i 611.

Walec, na tratwie: okrągłaczek w skrzynekowaniu, o który się szryk opiera, Kozł. *walek*, 336; u skutnika: okrągłak do przetaczania statku po lądzie.

Wał, na wodzie, 1. fala, bałwan, War. „Co nas przyniesie *wał* do bulwarku, to znowu nas impet wody odrzuci na morze“ Pas. 1659. „Kotew nie wstrzyma, bo haniebne *wały*“

liny porwały" Kochow. Lir.; *2. silny prąd wody w rzece ponad głębokiem, kamienistym dnem, wydający nader słaby szum, miejsce takie na rzece; głębia na jeziorze. „Poprad wełni się na szorkach i wałach falą wartką" Ziemia Nr. 42/1913 r. — 689.

Wałek, na statkach: p. *Oganiacz*, na tratwach: p. *Walec*.

Wanna, woda głęboka, wysoko piętrząca się przy oskałowaniu tam rzecznych lub naspach wśród rzeki, silna zwara przy prądach cz. zawałach drzewnych.

„A kiedy woda, imo ten prąd, nowy
Wart sobie czyni pod same ostrowy,
Wanną to ochrzcił zdawna doświadczony,
Sternik uczony" Klon.

„Obok mielizn Wisły stoją w jej łożu żegludze na zawa-
dzie głębokie *wanny* czyli tonie niespodziane" Pol. VI 36.
War. 5.

Wanty, p. *Burtownice*.

**War* (wody), *pęd*, *prąd*, rwąca, cwałująca woda w rzece, wrząca topiel. „Sam *war* płynąć będzie". „W miejscu tem jest nadzwyczajna głębia i silny *war wody*" dok. 1846. „Statek *warem wody* za terytorjum spławnego opuścił się" dok. 1834. „Miejscowy port, nowo ciosem wyłożony, łączy *war* wód czarnych ujścia Wisły z sprzecznością zielonych morza bałwanów" dr. 1823. „Malejący *war* rzeki zaczął piaski przy brzegach stolicy okazywać" Wejn. Staroż. Warsz. III 138.

Wara, na Niemnie: kół retmański, witka, zatykana na dnie rzeki w miejscach, dla spławu niebezpiecznych, Gloger.

Wara! okrzyk: strzeż się, mijaj! „*Wara* ładu!" „*Wara* po bakorcie a. szyborku!" Gluz. „Retman długo powtarza: „Hole ha, *wara* kija, nadaj w prąd" Ung. *Wara na wodę!* znaczy: odbijaj od ładu! płyn na środek rzeki! *Wara* stym-bork! dr. 1604, PF VI 48. Por. *Westa*.

-*Warchulec*, gruby bal u zewnętrznego boku statku wodnego, wystający ponad inne, z nm. *Bergholz*; „warcholec" Kozł. 111, „werhulec" Gluz. Pierwotna forma „barkolce" w dok. puck. 17 w. War. ma pozycje rozspolone.

* *Wargulec*, pachołek w sztabie a. rufie statku do zakładania linki holnej, z nm. *Werpholc*: „drewno pewne na *łyżwach* u budy na zaydach, wyrobione jak gąłka w jeden koniec, ażeby przez szyję polka wolno chodzić mogła, kiedy potrzeba statek wstrzymywać“ Mr.

Warkocz, 1. skrętka chlub albo też chluba pojedyncza. „Łap niemca za *warkocz*“, t. j. ujmij szryk za chlubę! Kozł. 336. 2. — żągla: część górna, ujęta w czub, War. 5 a. 3. wody: prąd wody, nurt rzeczny, głębia. „Ten *warkocz wody* nigdy nie pójdzie prosto“. „Idź z *warkoczem*, nie dostań się w odmęt“ (Poznań). „Woda, spadająca z pewnej wysokości, płynie dalej wzburzona falowaniem, odróżniając się od reszty spokojnej wody. Wzburzony prąd wody zwie się u górali *warkocz*“ *Wieś* Il. 1910 X 32. „Latają owady nad samą głębnią, nad *warkoczem*, dotykając pian wodnych“ *Tamże* 33. Etym. por. schorw. *wertacza* «Wasserwirbel».

Warować, 1. odbijać od ładu a. jakiej przeszkody, omijając przeszkodę, zdala się od niej trzymać: „*odwarować łódkę*“; „aby od tego kija *warować*“. „Cypla *warować* trzeba dla bystrej wody“ *Haur*. „Na hakach piaszczystych, rafach, mieliznach, kamieniach i prądach niebezpiecznych rotman zatyka koły łamane do *warowania*“ *Wol.*, por. *Wara*. 2. — jaki punkt na rzece: oznaczać jego niebezpieczeństwo dla spławu. „Jeden z rotmanów zostaje na miejscu *warowanem*, drugi dalej szuka drogi“ *Gluz*. 124. 3. p. *Waruga*. *Warować* (wiosłem), o przewodniku statków: ostrzegać flisów, tocząc w rękę podniesionem wiosłem po tej stronie, którą jechać nie można. „Rotmańczyk *waruje*, t. j. ostrzega swych przedników“ *Wol*. *Złoż. Zawarować*.

* *Warownik*, *Waruga*, flis, który pozostaje na statku na *warudze*, p. *Waruga*.

Warowny, trwały, mocno zbudowany. „Miej sobie statek (ja radzę) *warowny*“ *Klon*.

Warsza, p. *Wiersza*.

Warsztat, (szkutniczy), miejsce na brzegu rzeki spławnej, gdzie budują lub naprawiają statki wodne, inaczej *binduga*, *budownia*; także pomost, na słupach pionowych przy wysokim

ładzie urządzony, dla łatwiejszego opróżniania łodzi. „Ta berlinka kosztowała na warsztacie 2600 talarów”. „Warsztat piaskarzy”.

Wart, główny nurt, kierunek, którym rzeka bieży; droga dla statków, gościniec wodny. Na Wiśle bywają dwa i trzy *warty*. Por. *Wartówka*. „Kępa Ostrowska alias Zamkowa leży między starą i nową Wisłą, którą teraz *wart* płynie” dok. 1765.

„Tamże zaś odtąd poniesie cię woda
Przestronnym *wartem* aż do Wyszegroda”
Klon.

„Tysiąc wspomnień przemija smętnym korowodem nad tą wielką historyczną rzeką, której *wart* z krwią naszą zmieszał się od wieków” Konop. „Krajobr. Polski”. „Żeglarz tłucze *wart* morza błędnymi pojazdy” cyt. Lind. p. *Pojazda*. „Na *warcie* być” = „być na *łodydze*”, rozpościerać się z łodzi, która sunie po głębi zdala od brzegu. Por. „być na *lejcie*”.

**Wartownik*, rybak, który w czasie połowu jest 'na *warcie*, t. j. rozjeżdża się z łódki na głębi. Por. *Lejtownik*.

Wartówka, *Wartowa woda*, toż co *wart*. „*Wartowa woda* siadła na statek”. „Spławna rzeka w całej swej długości ma miejsce najgłębsze czyli nurt albo prąd, zwany *wartówką*, która krętym wije się wężykiem. Łatwo ją poznać po świdrowatym sznureczku z piany na długości rzeki” Ung. „*Wartówka* jest zwykle wąską jakby ścieżką tylko, nie przechodzącą niekiedy $\frac{1}{8}$, a nawet $\frac{1}{20}$ szerokości zwierciadła wody” Kur. War. Nr. 233/1910 r. art. „Wisła”. „Po obu bokach *wartówki* woda się kędzierzawi, tworząc drobne fale, które rozbijają się o dno” Tamże. „Wytknąć kierunek nurtu za pomocą zwyczajnych kołków retmańskich, które zatykać trzeba po prawej stronie *wartówki*” dok. 1860.

Waruga, 1. a. *warunek*, *warunka*, czynność *warowania* statku, pilnowanie, aby nie odniósł w płynieniu jakiej szkody. Być na *warunce* (*warudze*), *warować*, zostać się na *warunek*, o flisach: zostać na statku do wiosł a. lasek, gdy inni holują go w górę rzeki, kierować ciągnionym pod wodę

statkiem. „Obowiązkiem jest orylów na drzewie splawianem *warugę*, to jest straż odbywać“ Kozł. 323; Hacz. 372. Omyłka druku „wanga“, powtórzona w Sł. Wil. i War. 2. p. *Warownik*.

**Wasta*, p. *Westa*.

Waszować, drzewo: wypławiać i na lądzie składać, karować, z nm. (*aus*)*waschen*, Mr., Kozł.

Wata, sieć pomniejsza, zwana *brodnią*, *zabrodnią* albo *suwatą*, z nm. Już od 14 w., PF. VIII 82. Cyt. z 15 w. p. *Wąton*. „Sieci na ryby, nie bardzo długie a nie szerokie, których końce do dwóch lasek przywiązują, za które rybitwy trzymając po wodzie brodzą“ Lin. z Kresc.

**Wąchor*, „pszenica zrosła i przyległa do worków, a na statkach do mat“ Gluz.

**Wąchornik*, w Gdańsku: kupiec zbożowy, splawiający swój towar Wisłą, Kozł. 98. Por. *Drewniak*.

Wąsy, 1. kotwi: pazury, łapy, p. *Kotew*. 2. w okówce wiosła, p. *Okowa*. 3. *dwie rozchodzące się w różnych kierunkach smugi na rzece, które tworzy prująco powierzchnię wodną przód statku. Klon. mówi o szkucie: „*Wąsy* rozkłada po wodzie przed sobą“.

Wąton, a) (Wpolska, Kujawy, Mazowsze) wielka sieć prostokątna, używana do połowu na jeziorach. *W.* pojedynczy o rzadkich okach stawia się w zaroślach, — potrójny, o dwóch płótnach rzadszych ze szpagatu i jadrze środkowym z nici cieniejszej, przypomina *stępa*, jest tylko wyższy i rzadszy. Zapuszczany na dno jeziora dla obstawienia głębokiej jamy zowią „*wątonem* na opust“. b) (Kaszuby, jezioro wdziżkie), mniejsza sieć pojedyncza, dł. 6—20 m. i wysokości 1 m., rozpięta na dwóch laskach, które rybacy trzymają w ręku, zwana indziej *brodnia*. „*Piscatura in lacu retibus parvis quibuscumque et signanter vatha, saccis, gulgustris et wonthom*“ 1433 — KRM II 855. „*Wąton*“ u Cyg. „W tamtej wodzie rybitw karpie *wantonem* poima“ cyt. Lin. z Tward. „Zastawiał na noc zdradzieckie jak pajęczyna *wątony*“ dr. 1928. Etym. csł. *tonja* i *toneto*, nm. *Dohne*. *Wąton* od *ton*, jak *wątok*, *wądół* od *tok* i *dół*.

- **Wątor*, woreczek na lasce do łowienia ryb, mniejszy od *kłomli*. Por. u Lin. *wątor* skórzany = miech w związku z łac. *uterus*, fr. *outre*.
- **Wąz*, wiązadło na tratwie, używane zwłaszcza dla dociągnięcia w tafli krótszej kłody do ramienia; także lina do wiązania statku u rufy drugiego. „Sztuka wzięta jest na węża“ Kozł. 65. Pień ten sam, co w *wiązać* i *użwie*, serb. i ros. *uże*.
- **Wązyszcze*, na Kaszubach: powróz, lina do sieci a. statku. Por. *wężysko* = powróz, pęto, sznur mierniczy i *Użyszcze* War. Etym. p. *Wąz*, PF III 665.
- Wbijac* zboże na statek, nakładać, ładować, Mr. p. *laden*. Przec. *Wybijać*.
- Wbrzeże*, tyle co cypel: wysoki brzeg na zakręcie rzeki, podszorowywany przez silny prąd wody, War.
- **Wchodnia*, p. *Zakładnia*. „Otwór, w łodzi wyrąbany, gdzie się niewód zatapia“ Ryb. Pol. 1922, s. 276.
- **Wchodnik*, p. *Lugraba*.
- **Wcos!* komenda: tyłem cofnąć, np. łódź. Por. *Cosować*.
- Wempel*, (nm. *Wimpel*), p. *Bandera*. — *kawalerski*, (nm. *Cavalierwimpel*), na żaglowcach: wążki proporczyk, zwieszający się z wierzchołka masztu prawie tuż nad pokładem statku.
- **Wesele*, czynność spychania na dobrą wodę statku, który utknie na mieliźnie; mozolna ta praca, wykonywana zbiorowo, polega na podważaniu drążkami cz. na dugowaniu, Kozł. 320 i 530, Gluz. „Retman ostrzeża zawczasu: gotuj się do *wesela!*“ Ung. Mr., das Flottmachen.
- Weselny*, np. *hak*, „ława piaszczysta, około której półkolem obiega prąd wążutki, uformowany od zbiecia się o tamę lub wodny zdżar; niema innej rady, jak przepływać przez ten hak“ Ung. „*Weselna wódka*“, Bojko.
- **Wesoły*, o przodzie statku: mocno do góry zadarty, znacznie nad wodą wyniesiony, a stąd *w.* statek, gdy ma taki przód, przec. *Nurek*, *Nurkowaty*. *Wesoły kół* (Gluz.), p. niżej.
- Wesoły* (dom. *kół*), toż co *biegany kół*, pręt wikliny, zatykany na dnie rzeki przez retmana, wskazujący tor dla statków a. tratw, którym bezpiecznie płynąć na dół można.

„Lecieć na wesołego“, jechać w kierunku takiej, chwiejącej się wskutek biegu wody witki. Por. *Złamaniec*.

**Westa!* hasło sternika, równoznaczne z okrzykiem: *Wara!* „*Westa bakier!*“ „*Westa na wodę!*“ „*Wasta bakier!*“ dr. 1604, PF. VI 48.

Węda, przyrząd do łowienia ryb, zakończony haczykiem, i sam ten haczyk. „*Wędy na węgorze*“. Już w 13 wieku *wanda*, PF. VIII 83. „Przecie on płynie, jak ryba na *wędę*“ Klon. „Jako więc śliska ryba, tak się z *wędy* zdziera“ Pot. „*Wojn. Choc.*“ P. *Wędka, Motowąż*. Etym. csl. *qda*, także *qđica*, ros. *uda*, serb. *udica*, stpol. *wędzica* Br.

Wędka, 1. toż co *węda*: składa się z właściwej wędki, t. j. haczyka, zw. również kulasem a. kielkiem, włosienia a. sznurka i wędziska. Rodzaje wędek, p. *Gruntówka* i *Wierzchówka*. 2. p. *Strągiewka*.

**Wędrych*, na Kaszubach *Ryf*, toż co *Popusta*, PF. VII, 197. „Do ramion przy niewodzie przywiązane są długie *wędrychy*“ Sik.

**Wędzicho*, wielka *węda*, zwłaszcza na szczupaki.

Węgiec, *Południowiec*, wiatr południowy, wiatr od gór czyli od *Węgier*. „*Węgiec się zerwał*“ (nie „urwał“ bł. War. 6). „Wiatr cięty *węgierski*, ciepły, który się deszczem kończy“ Pol VI 224. Por. słow. *vôger* = Ostwind, Mikl. Et. Wb. Uw. „Polak“ lub „wiatr polski“ u ludu tatrzańskiego: zimny wiatr północny, p. W. Eljasz: Przewodnik do Tatr.

**Węglarka*, szkuta (berlinka) żelazna, przeznaczona do przewozu węgla; *w.* wiślana zanurza się w wodzie 1,5 mtr. i unosi 860 tonn.

Węgornia, jaz rzeczny do łowienia węgorzy. „Pod Tykocinem na przestrzeni 2 mil znajduje się około stu *węgorni*, odejmujących szczupłą do spławu wodę“ dok. 1849. „Młyn Szumiąca: młynarz płaci z *węgorni* fl. 12“ dok. 1664.

**Węgorńnik*, 1. skrzydlak (żak) na węgorze. 2. p. *Żaba*.

**Wiadro*, *Wiadrzysty*, p. *Jadro*, *Jadrzysty*.

Wiatr, p. *Kaszuba*, *Korona*, *Kujawa*, *Morka*, *Sztychowiec*, *Węgiec*, *Wschodowiec*, *Zachodowiec*.

Wiatraczek, na galarze: mały przyrząd do obracania z kory lub papieru na wysokim prątku, wskazujący kierunek wiatru, dr. 1869.

* *Wiatrówka*, p. *Posiewka*.

Wiązać, *Wiązać się*, przywiązywać statek na lądzie, cumować.

* *Wiązanie*, 1. miejsce spojenia części drewnianych statku. „Aby statek od rąbania na nim drew z swego się nie roztrząsał *wiązania*“ Haur. „Galar rozwiódł się w swoich *wiązaniach*“ dok. 1848. 2. lina do wiązania, p. *cuma*, *kordel*, *łapanka*, *odbieg*, *sztorcuma*. „*Wiązanie* do skrzyń rybnych ma 2 cale grubości i do 40 sążni długości“. „*Zimowe wiązania* czyli kordele od mostu“ dok. 1833. „*Dwa wiązania*, dane do statku, są stare i zgniłe“ dok. 1849.

Wiązarka, ładunek na pasie, zazwyczaj z klepek lub szczap, w formie skrzyni wiązany, Kozł. 337.

Wicina, szkuta niemeńska, wielki żaglowiec, pobitką opatrzoną, podobny do berlinki wiślanej.

„...ciągną jako liny

Sprężyste, uwiązane do masztu *wiciny*“ P. Tad. IX.

Wicinnik, na Niemnie: holownik, flisak, ciągnący statek w górę rzeki.

Wić, zdr. *witka*, gałąź, zazwyczaj dębowa lub świerkowa, w ogniu skręcana i używana do wiązania drzewa na splaw, p. *Chluba*.

* *Widz*, na dawnych statkach splawnych: dozorca transportu, ustanowiony z ramienia właściciela (szlachcica). „*Widz skarbowy*“ Mr. „visor et custos siliginis, vulgo *widz* seu przystaw“ dok. 1650. Por. *widz* hetmański (War.), dworski (18 w.).

* *Wiechować*, pod = liny sieciowe: wtykać w nie powróśla ze słomy.

Wielka woda, wysoki poziom wód w rzece. „Na mój bajdak na *wielką wodę* trzystu korcy żyta nie jestem w stanie władować“ dok. 1842.

Wiersza, p. *Wiraszka*. „cum aliis instrumentis inferioribus slampnycza, *wyrsha*“ 1266 — Kwpol I 367. „gulgustrum, quod polonice vocatur *wiersza*“ 1380 — Tamże. „Któryby brat drugiego brata bądź łodzi, bądź *wierszy* okrom wiadomości jego poruszył, przepada 10 funtów wosku“ Kośc. „Cią od sieci, stawiania *wierszów* i od przewozu fl. 156“ dok. 1765.

Wirsza. PF. VII 210. Gw. warsza SG. Etym. związek z „wierzyć” wątpliwy, por. śrw.-łac. *barsa*, *bersa*, poł.-słow. *bersze*, *warsza*.

Wierszunek, wierzch związanej tafli, z 30—40 klepek złożony, stanowiący ładugę. Etym. zam. *wierzchunek*. Gluz. War. przez nieporozumienie objaśnia za SG.: „oryl”.

**Wierzch*, naspa piaszczysta, z wody wystająca, wysepka, Kozł. 246. „Z jednego *wierzchu* na Wiśle za Grudziądem widzieć można trzy miasta: Nowe-Miasto, Gniewo i Kwidzyn” Hacz. 373. „Rybołówstwo na Wiśle odbywa się między dwoma *wierzchami*” p. moje „Ryb. na Wiśle”, 19. *Wierzch wody*, najwyższa, mocno spieniona fala w czasie wezbrania rzeki.

Wierzchołek, grzbiet naspy piaszczystej wśród rzeki, mała przestrzeń piasku, wodą nieprzykryta, Kozł. 246. „Pławić siecią na *wierzchołku*”. *Ślepy w.*, p. *Ślepy*.

Wierzchołódka, p. *Wierzchówka* 3. Etym. zam. *wierzchowódka*, anal. ros. *wierchowodka*.

**Wierzchować*, o rybach: 1. uchodzić wierzchem ponad siecią, gdy ta zbyt się zanurzy. „Przy połowie drygawicą ryba nieraz *zwierzchuje*”. 2. wypływać pod wierzch wody. „Mrzewki *wierzchują*” Prac. War. *wierzchować*.

Wierzchówka, *1. wielka sieć rybacka bez matni, na rzekach używana. Por. *Kątówka*. „Nie wolno dzierzawcy używać sieci *wierzchówek* z okami, mniejszemi nad 1 cal angielski” dok. 1855. Owe *sieci wierzchowe* zwano ongi poprostu *wierzchy*: „Cum magnis retibus et signanter *wierzchi* vulgariter dictis” 1405 — KWpol V 77. 2*. wędka ze spławkiem u włosienia, por. *Gruntówka*. 3. *wierzchołódka*, mała rybka, trzymająca się wierzchu wody, ukleja (alburnus).

Więcierz, **Więcior*, zdr. *więciorek*, p. *Skrzydłak*. *Vianczori* = gulgustra, dok. 1356. *Wanczerze*, dok. 1365. „aliis piscariis instrumentis, vulgariter *mrzessa*, *wyeczersz*” 1392 — KWpol. III 648. „cum parvis retibus, videlicet: drgubiczamy, *mrzeczamy* et *vyaczerzmy*” 1461 — KRM II 529. „Ubogim ludziom, którzy wędką i *więciorami* łowić umieją i, po gospodach i domach miejskich nosząc, sprzedają” Ust. ryb. Wileń. 1664. „*Węcior*” PF IV 262.

**Więciorne*, opłata za łowienie więciorami — dok. 1564.

Wija! okrzyk zachęty: kręć, nawijaj linę od windy, stp.
wija = nuże! dalej!

Wijadło, p. *Winda*.

Wilk, *Siestrzan*, belka stropowa u pobitki, która środkiem wzdłuż statku idzie. Na berlinkach spoczywa na niej sztylpa, na krypach zaś polskich, które mają częstokroć pobitkę tylko nad budą kilkołokciowej długości, służy za punkt oparcia dla steru. War. 36.

Winda, 1. kołowrót, wijadło statkowe. Bywa przenośna (drewniana) a. na większych statkach nieruchomo w poziomym kierunku osadzona (żelazna); służy głównie do nawijania liny lub łańcucha od kotwi. P. *Hołubka*. 2. — *portowa*, przyrząd mechaniczny do przenoszenia towaru ze statku na ląd i z lądu na statek, żuraw, dźwиг.

Windować, w górę unosić, np. towar ze statku, kotew. — statek, umieszczać na lądzie na kozłach celem naprawy.

Winduga, częstokroć bierze się za jedno z *binduga*, t. j. przystanią do zwózki towaru leśnego i wiązania go do spławu; właściwie jednak oznaczać winna przystań rzeczną lub morską z windami towarowymi cz. urządzeniami do ładowania statków. „Łąki nad rzeką Wdą, ciągnące się do starej *windugi*“ 1746 — Mr. „Drzewo potrzebne zakupywać na *windugach*“ dok. 1834. „Towary, którymi okręty w porcie Rygi na stanowisku lub *windudze* ładować się miały“ 18 w. — cyt. Lin.

Wioselko, małe, krótkie wiosło bez okucia, używane przy małych łódkach, pojazdka. „Wyrabiać *wioselka* z pojazdka połamanych“ dok. 1833. „Retman, ujrzawszy hak po biegu wody, zatrzymuje się, zatyka w nim wyjętą ze sztaby czółenka wieszkę, a wywijając w górze *wioselkiem*, jak gdyby wałkując jego rękojeść w obudwóch rękach, odzywa się swą śpiewną mową“ Ung.

Wiosło, lud. *wiesło*, drewniane okute składa się z trzech części: rączki, laski i pióra, p. *Pojazda*.

„I czołnem nazwał ono dzieło nowe,
Uciosał k'niemu *wiosło* jasionowe“ Klon.

„Zaskrzypiały wiosła i plusnęły o wodę, bajdaki popłynęły“
Ogn. i Miecz. „Słoną toń morza biją raz po raz wiosłami“
Siem. IX. Etym. wieźć.

Wiosłować, Rumać, p. *Nabierać się, Popierać, Przec się, Wyłamywać*. Przy wiosłowaniu ludzie stoją na dnie statku albo na pochodach, niekiedy zaś, na małych zwłaszcza statkach, siedzą.

Wiosłownik, Wiosłowy, wiosłarz. „Do samego nurtu rzeki niebezpiecznie było dobierać się, bo *wiosłowników* zbyt mało“
Wieś II. IX 1910 r., art. „Woda“.

Wiosłarz, jeden z wiosłujących, p. *Powoźnik, Wojźca*, także *Rufnik i Sztabnik*.

Wir wodny, wodokręt, wyrażenia raczej literackie. U. ludu wodnego p. *kręt, odmęt, odwój, paper, piotrowina, rojek, skręt, trąba, zwara*, nad morzem: *krążel i wicher*.

„Prokopie bracie, ostrzegaj się *wiru*,
Bądź pilen styru“ Klon.

„Czekam, aż myśl, jak łódka, *wirami* kręcona,
Zbłąka się i na chwilę w niepamięć pograży“
Mick. „Bajdary“.

Etym. wrzec Br.

Wiraszka, Wiersza, kosz, z wici wierzbowych pleciony, do łowienia ryb, formy podłużnego stożka, mający w podstawie otwór lejkowaty (serce) Lin. „Samolówka z przyętą na ryby, upleciona z różeg łożowych, w kształcie walca, zawieszono w jednym końcu śpiczasto, a nosząca nad Narwią nazwę *wierszy*, nad Wisłą zowie się *wiraszką*“
Głóg. *Wiraszka* zam. *wirsz-ka*.

Wiszar, **Wisior*, zielsko nadbrzeżne w cichych wodach, bagnistych miejscach, które na 3—4 łokcie w górę wyrasta. W języku literackim *wiszar* oznacza skałę urwistą, zwisającą nad wodą, co pomija War.

**Wiślana berlinka* a. *Wiślanka*, wielka berlinka, pojemniejsza od *kanalówki*; obciążalność jej cz. siła unośna: 6 000 do 8 000 ctr (300—400 tonn).

Wiślane ryby, zaliczane są do nich: szczupak, karp, sandacz, miętus, węgorz, leszcz, koza i t. p. Lin.

Wkupne, p. *Frycowe*.

Włok, mały niewodek, t. j. sieć ciągniona na 2—3 ludzi, używana na wodach miałkich. Nazwa znana już w 1298 roku. „mediante reti, *włok* vulgariter nuncupato” 1392 KWpol. III 648. „Woda przezroczysta tak, że rybę widać, poniżej *włoka* uchodzi” Pol II. 438.

Włosień, rzadziej **włosnia* i *włosnica*, nić wędna, sznurek wędkowy tak z końskiego włosia, jak i z innych materiałów, nap. przędzy konopnej sporządzony.

„Na sztukę trzeba na łańcuszku wędy,
Włosień i konop' zębem utnie wszędy” 16 w.-cyt. Lin.

**Włosy*, łoża, łożina, chrust w wodzie. „Rotman woła: trzymaj się po *włosach!* albo waruj *włosów!*” Gluz.

Włóczek, flisak, oryl, spławnik. „Krakowscy *włóczkowie* posiadali odwieczne prawo spuszczenia drzewa do miasta z miejsca, zwanego przystanie” Gołęb. „Czeladź wodna t. j. *włóczkowie*”; „Starsi wodnych *włóczków*” 1624 — Pr. Krak. 898 (łac. defluitatores).

Włóczka, flisówka, orylka, spławianka.

Woda, p. *Brana*, *Bystra*, *Cicha*, *Dojezdna*, *Donośna*, *Gościenna*, *Mała*, *Otwarta*, *Rapłowna*, *Wielka*, *Wolna* i *Złożona*.

Wodniak a. *Człowiek wodny*, pracujący na wodzie i z nią obyty, a więc: spławnik, rybak, przewoźnik, szczególnie jednak: zawodowy żeglarz. „Každy *wodniak* potwierdzi i zaprzysięgnie” Tyg. Il. 22. XII. 1906 r. — 1125.

**Wodziarka*, mały statek wodny, do przewozu ludzi na rzeczach używany, komięga, rodzaj promu.

Wojźba, żegluga, spław, zwłaszcza przy pomocy wiosel.
Wojźba = remigium (16 w.) Lin. P. *Wojźca*.

Wojźca, żeglarz, spławnik, zwłaszcza wioslarz = połd.-słow. *wozac*, *remex* Lin. Pień obu archaicznych nazw: *wojźba* i *wojźca* ten sam, co *wiosła*.

Wolna woda, toż co *cicha*, miejsce na rzece, gdzie bieg wody jest nieznacznym, albo stojąca woda. Przec. *Bystra woda*, *Bystrz*. „Pod Mogiłą statki płynęły wodą płytką, potem spadły nagle na prąd wody i przy skręcie na *wolną wodę* pod tamą razem były pędzone” dok. 1860.

Worek, p. *Kąt*, *Kozł.* 245.

**Wrącz*, w rękach unosząc, np. *rumać wrącz* = garnać, trzymając wiosło pionowo w rękach, a nie opierając go w kierunku poziomym na burcie statku. Przec. *rumać na dulki*. „Gładziutko sunie się łódką po wodzie, stojąc w rufie i wiosłując *wrącz*, bez pomocy dulek” *Tyg.* II. N 8/1908 r. *Wrzązek*, mała wręga, np. na krypach polskich do zmocowania hamulca rudła z pluskiem, por. *Kremlik*.

Wrejdownać, głęboko osadzić, wpuścić, np. *Kota*. P. *Rejdownać*. *Wręga*, rzadziej *Wrąg*, *Krzywka*, sztuka drzewa w postaci zgiętego kolana, służąca do połączenia boków statku z dnem, żebro statkowe. Rozwartość jej bywa mniejsza lub większa, czasami zaś stanowi kąt niemal prosty: wyrabiana jest z dębu, także z jabłoni. *Kozł.* 109, *Gluz.* „Łódź na siedmiu parach *wręg* z rudlem i siadankami” dok. 1867.

„Maszt ten z *wręgą* do kupy związałem,
Wsiadłem okrak i wzdętym falom się oddałem”

Siem. XII. Etym. nm. *Wränge* (fr. *varangue*). Na statkach towarowych nowej konstrukcji *wręgi* bywają żelazne.

Wrona morska, mewa, która jest chwilowym gościem nad naszymi rzekami; ukazanie się jej zapowiada przybór wody z deszczem. „*Morskie wrony* i rybitwy nieraz latem ujrzyć można ponad rzekami, nawet już wśród krainy górskiej” *Pol* VI. 70.

„Jak *morska wrona*, ze srebrnej piany
Otrząsa skrzydła, na wierzch wypływa”
Słow. „*Żmija*”.

**Wróbel*, p. *Snoza*.

Wschodowiec, wiatr *wschodowy* cz. *wschodni*, stp. *wschodzien*.

Wsiadana, wsiadanie załogi, wyruszenie statku w drogę. Por.

Pojezdne. „Potrzeby zawczasu mają być sporządzone, nie czekając *wsiadanej*” *Haur*.

**Wuchtebum*, p. *Gqsior*.

Wybieg, ujście rzeki, in. *wylot*. „*Wybieg Pilicy*”. „*Oryle* poszli do *wybiegu*”.

- **Wybijać zboże*, (na ląd), wykładać ze statku, wyladowywać, lichtować, Mr. (*ausladen*). — szryk, wyciągać z dna rzeki, aby tratwa ruszyć mogła. *Wybijaj!* komenda.
- **Wychodnia, Wyciągalnia*, p. *Przybór*.
- Wycinać się*, przy holowaniu statku ludźmi: wyprzęgać się z szelek. P. *Zacinać się*.
- **Wydawka*, opróżnianie częściowe skrzyni rybnej, przy lądzie umocowanej, szafunek ryb.
- **Wygwana, Robić na wygnaną* (dom. rybę) na jeziorze: wyganiać ryby ze środka jeziora ku brzegom, ciągnąc sieć z łodzi. P. *Wygon*.
- Wygon*, wielka łódź rybacka (łodyga), mogąca pomieścić 20—30 ludzi, używana zwłaszcza przy połowie jesiotrów. „Pracuje na *wygonie*“, mówią o starszym, który sieć rozjeżdża. Por. *Lejtak*.
- **Wygrzebywać*, wiosłować na głębi, rumać.
- Wyholować*, holując wyprowadzić.
- **Wyhysować*, p. *Hysować*.
- **Wyjazd*, postronek u wielkich niewodów jeziornych, długości do 1000 metrów (Poznań).
- Wyjazdowa* a. *wyjezdna łódź*, łódź, przy statkach a. tratwach prowadzona; używana głównie do komunikacji z brzegiem, p. *Berliniarka, Czajka, Podjazdka*.
- Wyjma*, p. *Przybór*.
- Wykarować*, p. *Karować*.
- Wykładać*, wywozić taczkami a. wywindować ze statku. „*Wykładać drzewo ze statków na lądach warszawskich*“ dok. 1843.
- Wylać laski*, „złożyć je na pochody“ Lin.
- Wylewka*, a. **Wylewajka*, mała łopatka drewniana, szufelka do wylewania wody z łodzi, p. *Korczak*.
- Wylicować*, p. *Licować*.
- Wylot*, ujście rzeki, *wybieg*. „*Pilica do wylotu pod wieś Mniszów*“ Mr. (*Ausfluss*). „*Wylot Tyśmienicy*“.
- **Wyłamywać*, (dom. wiosło), **Wypierać*, toż co *gierebować*. *Wyłamują* tak w rufie, jak i w sztabie statku. *Wyłamuj*, toż co *Giereb!* hasło sternika.
- **Wyłłów*, wyławianie wód rybnych, połów. „*W. wiosenny*“.

Wypalować, wyruszyć z miejsca statek, zatrzymany przy lądzie cz. *upalowany*. Kozł. 529. „Łódź przez lody *wypalowana* została” dok. 1844. „Aby statki wodne nie były skradzione lub *wypalowane*” dok. 1833. „*Wypalowanie* się tratwy tylko z niedozoru przytrafiać się zwykło” Aleks.

* *Wypierać*, p. *Wyłamywać*.

* *Wypławiać*, z wody wyciągać, wynurzać. Przec. *Podpławiać*. „*Wypławiać* skrzynię rybną”. „Statek z linii mostu *wypławiony*” dok. 1850.

Wypora, p. *Strzała*.

* *Wypór*, (wody), ciężar wypartej przez statek wody, równy ciężarowi statku z ładunkiem a wyrażany w tonnach (tonna = 1000 kg czyli ciężar 1 m³ wody).

* *Wypych*, *Iść na wypych*, toż co *jechać na pych*, ob.

* *Wyrabiać*, silniej robić pojazdą czyli wiosłować, pracować wiosłem.

* *Wyrejdować*, wydobyć przez poruszanie w obie strony, np. kota.

Wyrzybiać, rzekę: tępić w niej ryby, łowiąc w sposób wychwytny. Przec. *Zarybiać*.

* *Wyrzut*, miejsce na brzegu rzeczonym do wyrzucania czyli wykładania spławianego towaru, szczególniejsz piasku i żwiru. „On ma *wyrzut* na Rybakach”.

* *Wystrzałować*, p. *Strzałować*. „*Wystrzałowali* łazienkę na wodę, żeby nie obeschła”.

* *Wyszorowywać*, o wodzie: 1. wskutek silnego pędu wrywać, wynurtowywać. „Woda *wyszorowała* sobie łożysko”. 2. splókiwać, szorując wymiatać. „Woda pszenicę z gąłara *wyszorowała*” Mr. „*Wyszorowany* piasek z głębin, któremi poprzednio bystrzej się Wisła toczyła” dr. 1870.

Wyświecać, unosić ponad linię zanurzenia. „Krypa się *wyświeciła*” Kozł. 368.

* *Wyłapiać*, z wody wyciągać, wynurzać, wypławiać. Przec. *Podtapiać*.

Wytyczać, *Wytykać nurt*, oznaczać palikami (tyczkami) tor dla statków czyli drogę spławną. „Zwyczajne roboty, na rzekach spławnych przedsiębrane, jako to: *wytyczenie nurtu*, przeorywanie piasków, wydobywanie zawałów, łączenie wody

w jedno koryto i zwężenie onego" Prz. Tech. 1866 — art. „Rzeka Bug”. „Nadzorca rzeki obowiązany jest *wytyczać* drogę dla spławu" 1893.

Wytyczny, oficjalista władzy, zawiadującej żegluga, który oznacza palikami miejsca na rzece, dla spławu niebezpieczne. „Obowiązkiem *wytycznego* jest wyszukać i wytknąć kierunek nurtu" dok. 1860.

Wywijać, o retmanie: toczyć łaskę wiosła sposobem ostrzeżenia. „Przednik, podjechawszy do miejsca, gdzie retman wyczynał i *wywijał*, uważa wieszki" Ung.

**Wywłoka*, miejsce w pobliżu wód spławnych, przez które „włoką" czyli przeciągają łodzie, rodzaj przystani, por. *Przewłoka*. „Tracturam cymbarum, quae vulgariter dicitur *wiwłoka*, per quam solebant piscatores cymbas trahere de lacu in Vislam" — Kod. dypl. kl. Tynieckiego s. 154.

Wyzwalać linę, p. *Obalać*. — *kota*, dobywać z pod spodu.

**Wzwodek*, p. *Zwodek*.

**Zabijać się*, o statku: rozbijać się, ulegać rozbiciu. „Jeden z galarów, słabszej budowy, *zabija się*" Ung.

**Zabitka*, 1. p. *Zator*. 2. pierwsza z brzoza kłoda w tafli, przybijana do ramienia na łądzie, Kozł. 368.

**Zabrakować*, p. *Brakować*.

**Zabrodnia*, p. *Wata*. „in lacubus et in fluvio cum rhetibus, dictis *zabrodnyamy*, piscandi habebunt facultatem" 1485. „*Zabrodnia* mała do łowienia ryb" 1628 — Sł. Geogr. VIII. 85. U Lind. *zabrodzień*.

**Zabystrzać*, wiosłem: pionowo je w wodzie trzymać na *bystrzy*, chcąc wolniej czółnem płynąć, Hacz. 322. Kozł. 319. Por. *Strychowac*.

**Zabystrzenie*, toż co *Bystrz*. „Żadnego *zabystrzenia* nie znać było" Mr. Strömung.

**Zachodowiec*, wiatr zachodni.

Zachód letni, wielki, duży, strona nieba północnozachodnia. *Zachód zimowy*, mały, strona nieba południowozachodnia. „Zrana dał wiatr z południa, potem z *małego zachodu*, a około godziny 10-tej w nocy powstała z *dużego zachodu* silna burza" dok. 1853. „Od *zachodu zimowego* ku letniemu wschodowi płynie Wisła i kryje się za górą Pieprzową"

dr. 1850. „Pomiędzy ciętym zachodem a ciętą północą leży co 15 stopni naprzód *letni* czyli *wielki zachód*, następnie *mały północny zachód* i północny zachód wielki“ Pol. VI 226.

„By nas pędziło z *letniego zachodu*
Do miłej Polskiej z tego tu zawodu“ Klon.

Zabrzeg, *zabrzeże*, miejsce, położone tuż za brzegiem rzeki lub jeziora. „Wybrać miejsce na toń o płaskim *zabrzegu*“, „*Zabrzeża* rzeki są wyniosłe i oddalają się miejscami od samego strumienia, który płynie wtedy wśród szerokich łęgów“ Sł. Geogr. — „Bug“.

Zaciągać sieć, zapuszczać ją z łodzi, pławić. — statek, holować w górę rzeki: „drzewo to *przeciw wodzie* w Kazi-mirkę *zaciągnąć*“ dok. 1600.

Zaciąg sieci, jednorazowe jej zaciągnięcie, pust, pław. — statków, hólka cz. holunek ich pod wodę. „Iść na —“ War. 12.

**Zaciągowy statek*, w górę rzeki holowany. Por. *Pociągowy*.

**Zaciężniak*, **Zaciężnik*, **Zaciężniak*, statek, holowany w górę rzeki, zwłaszcza galar pomniejszy z załogą 3—4 ludzi. „Transport soli na *zaciężniakach* z wodą i do Modrzejowa pod wodę“ dok. 1856. „*Zaciężnik* na trzech ludzi“ Wol.

**Zaciężny*, o statku: w górę rzeki holowany, zaciągowy. „Galar, holowany pod wodę, zowie się *zaciężnym*“ dr. 1862.

Zacinać się, przy holowaniu statku ludźmi: zaprzęgać się w szelki, zadziergać je do czopa linki holowniczej czyli *pólki*. P. *Wycinać się*.

Zacisze, zatoka rzeki, gdzie jest cicha woda, in. *ucich*, Por. *Zatonie*, *Motława*. „Powstała nagle burza, tak iż zmuszeni byliśmy schronić się w *zacisze*“ dok. 1867.

**Zadrzec* a. **Zairować*, o wodzie: obrócić statek, ustawiony przodem przeciwko prądowi. „Woda *zadarta* łódkę“.

Zadzierg, sypeł, który tworzy szelka, przywiązana do linki holnej.

Zafrachtować, *Zafraktować*, p. *Frachtować*. „*Zafraktował* szypra“ Mr. „Wszystkie statki skarbowe *zafraktowane* będą“ dok. 1810.

Zagłębie, toż co *zanurzenie* (statku). „Statki płyną na *zagłębie* od 2 st. 8 c. do 3 st. 6 c. miary berlińskiej“ dok. 1847.

Zagłówek, wysunięta naprzód część statku a. tratwy, miejsce „zagłowa”. Kozł. 334, SOV 79.

Zagratownik, w tratwie: sztuka drzewa okrągłego z jednym końcem, przywiązany do czoła pierwszej tafli a drugim wolno płynącym: jest ona rodzajem odboju, chroniąc splewane drzewo od rozbicia, dr. 1922. Por. *Oganiacz*. Etym. zam. *zagrattynnik* w związku z *grattyną*, PF. VIII 531.

**Zairować*, p. *Zadrzeć*.

**Zajadrzeć*, w jadrze umotać. „Ryba się *zajadrzyła*”.

Zajaz, *Zajaza*, *Zajazek*, *Zajazka*, płot z palików a. tyczek, pionowo w ziemię wbitych i chrustem przeplecionych, powstrzymujący przechodzenie ryb w wodach. Por. *Jaz* i *Odjazek*. „*Zayassa*” 15 w. — KWpol. V 135. PF V 948. „Otwory, którymi woda przepływa, zagradza się *zajazkami*, aby ryby nie mieszały się z sobą” Enc. Rol. V. War. ma pozycje rozstrzelone: *zaiż* i *zajaz(a)* oraz *zajazka* — ostatnią bez objaśnienia.

**Zając*, p. *Suka*.

Zajdowy, p. *Obalacz*; na dawnych szkutach: flis, siedzący na końcu przy zycie — Lin. (w *zajdach* statku). War. pomija.

Zajdy, toż co *rufa* cz. tylna część statku. „*Zaydy* zupełnie zatopiły się w głąb, więcej niż na dwa sążnie” Mr. Pozycja u Lin. pominięta, a w War. nie opracowana należycie (*zajda*, *zajdki*, *zajtki*), por. SG.

**Zakładać łódź*: toż co *cumować*, przywiązywać u lądu za linkę lub łańcuszek. — sieć, prowadzić jeden jej koniec z łodzi albo też zapuszczać pod lodem.

**Zakantować*, p. *Kantować*. „Z. uszkodzoną barkę”.

**Zakładka*, 1. zaciąg cz. holunek statku ludźmi. „Nie mają się rozchodzić, ale czekać na *zakładkę* do czołnu” — Pr. Krak. 820. 2. Szycie (krypy) na *zakładkę* a. *krakowskie*, gdy jedne tarcice na drugie zachodzą: przec. do czoła, gdy stykają się ze sobą bezpośrednio, równo do siebie przystają.

**Zakładne czołno*, mniejsza łódź rybacka, p. *Lejtak*. „4 sztuk małych czołn *zakładnych* po 150 zł.” dok. 19 w.

Zakładnia, *Wchodnia*, otwór w lodzie, którędy się sieć zapuszcza. Por. *Przybór*.

Zakole, zakręt nurtu na rzece. „W ostrych *zakolach* rzeki statek ma przystanąć“ 1888. „Malownicze wybrzeża Wisły i fantastyczne *zakola* jej nurtu“ Tyg. Il. nr. 8, 1908 r.

**Zalew*, *zalewisko*, *zalewek*, miejsce, wodą zalane zewnątrz koryta rzeki. Por. *Zasiąkle*.

Załamywać, p. *Buchtować*.

Załam (*ek*), *Załam* (*ek*), przód lub tył statku czworobocznego, do góry wzniesiony i stanowiący część dna. „Fala tak silna była, że *załamkami* na galar wpadała“ dok. 1842. Por. *Podjazd*.

Załoga, *Osada*, ludzie, potrzebni do obsługi statku.

Zamek, w spodzie statku: „w stępcie, w którym pięta od masztu jest osadzona“ Lin.

Zamykać linę, wiązać ją na *pachołku* a. *suce*. Lin. War. 13.

Zanęcać, ryby: wabić przynętą, nasadzaną na wędy lub rzucającą do wody. „Ryby różnym sposobem *zanęczone* być mogą“ Kluk. „Dla *zanęcenia* ryb drapieżnych można rzucać wnętrzości zwierząt, ptactwa i innych ryb“ Tenże. — wędę a. siatkę, opatrywać *zanętą*.

Zanęta, przynęta na ryby, na wędkę nasadzona albo do wody wrzucana w miejscu, gdzie się ma siecią zajeżdżać; do tego drugiego celu służą: otręby pszenne, groch i t. p. „Kto chce doskonalej uczynić, przywiązuje do sznurka, na którym wisi *zanęta*, szałw“ Kluk. P. *Nęcisko* i *Nęt*.

**Zankrować*, p. *Ankrować*.

Zanurzenie, wielkość zagłębienia się statku z ładunkiem, wyrażona w miarach liniowych. Por. *Wypór*.

Zaparstek, martwa ikra (Prac.); wogóle plód obumarły, bartn.

**zaparst.* Etym. zam. *zapattek*, pień ten sam, co i w „*parcieć*“, Br.

**Zaprawiać się*, podsadzać się ramieniem, o które wsparty jest drąg (*świeca*), w celu podważenia i zepchnięcia tratwy a. statku z mielizny, Kozł. 529. War. bł. *zaprawiać* 8.

**Zaproga*, naspa piaszczysta formy kliniastej, która pozostała wskutek zmiany nurtu rzeki, Sł. Geogr. art. „Poznań“ s. 924. Por. *Proga* oraz słowien. *zǎpôr* = trockene Stelle unmittelbar neben einer tiefen, Lorentz. Slowinz. Wb. 1401.

**Zarejdować*, p. *Rejdować*.

Zasiąkle, *Nieciecz*, niewielka przestrzeń wód w rodzaju stawu lub jeziora, poza korytem rzeki, wąską smugą łądu od niego oddzielona; w czasie przyboru łączy się z korytem.

Zastawisko, miejsce do zastawiania sieci a. wężerza. „Któryby brat drugiemu wziął wirszą albo ją z *zastawiska* podźwignął” 16 w., PF. VII 75. „Gwoli czemu mają mieć czołny ze wszystkimi potrzebami do łowienia ryb w *zastawiskach* swoich” dok. 1660.

**Zaszerować*, p. *Szerować*.

Zaszorowywać, piaskiem bystro płynącym zasypywać. „Grunt częścią piaskami *zaszorowany*, częścią Wisła zabrała” 1660 — Wejn. Star. Warszawy VI 229. „Kotew się *zaszorowała*” = wryła się głęboko w piaszczyste dno rzeki.

Zaszrykomać, p. *Szrykować*.

Zatoka, p. *Buchta*, *Kąt*, *Łacha*, *Zatonie*.

**Zatonie*, zatoka niewielka, cicha woda za kępą (miejsce, położone *za tonią*). Por. serb. i ros. *zaton*.

Zator, 1. a. *zabłka*, zapakowanie koryta rzeki lodem podczas ruszania kry na wiosnę, powodujące groźne zalewy. „Okrom *zatorów*, woda na Wiśle latem nadzwyczajnie wzbiera i zalewa łądy” dr. 1813. „Lód bez śniegu łatwiej tworzy *zatory* przy puszczeniu, lód ze śniegiem trudniej się zaciera” *Wiś* II. 1910 r. X 36. 2. *głębia*, zwłaszcza na jeziorze, p. PF VIII 87. „Jeden rybak idzie z zabrodnią brzegiem, a drugi od *zatoru*”. Takie samo znaczenie ma ten wyraz i w cytacie z hymnów Gębickiego, podanej u Lin. i powtórzonej w War. z błędnem objaśnieniem: „Morze w swym *zatorze*”. 3. nowo wyżłobione koryto rzeki, nowy jej głęboki wart, Klon. — cyt. War.

Zatyczka, kołek pionowy, wetknięty w burtę łodzi w rufie do opierania wiosła (sternicy) a. wiązania liny. Por. *Dulka*.

Zawał, pień drzewny, kamień lub inny przedmiot zawadny, w korycie rzeki się znajdujący, który utrudnia spław. „Wytyczny obowiązany jest mieć dostateczną ilość prątków do wytykania drogi spławnej i *zawałów*” dok. 1860. „Pod wsią Czartoryją w pow. łomżyńskim *zawały* drzewne i kamienne rozbiciem statkom zagrażają” Enc. Org.

**Zawarować*, p. *Warować* (wiosłem), Kozł. 320. Retman mów do oryla:

„Ja ci *zawaruję* pod zielonym lasem,
Tam ci *zawaruję* i kół ci *zaryję*“ Bojko.

Zbieg, 1. kant naspy piaszczystej, widzialnej lub pod wodą ukrytej, miejsce, gdzie ona *zbiega* ku wodzie. „Wyganiać rybę z głębi na *zbieg*“. *2. miejsce na rzece, a właściwie linja, po której *zbiega* się boczna odnoga rzeki z głównym jej nurtem. „Gdzie się dwie wody *ściniają*, tam jest *zbieg*“.

**Zbierać*, *korcować*, a. *ryngować* linę, *ściągać* ją i układać w krąg o jednej stałej średnicy. „Z. linę po marynarsku“. „Rękami polną *zbierają* linę“ Haur.

Zbierek, (zam. *wzbierek* a. *wzbiorek*), mały *wzbiór wód*, *przybór*, ob.

Zbijanka, toż co *binduga*, czynność *zbijania* statku a. tratwy przy palu portowymi miejsce tego *zbijania*. „Narzędzia do wyróbki, wywózki i *zbijanki* drzewa“ Enc. Rol. III 204. „Pójść na *zbijankę*“.

**Zbystrzać*, *wymulać*, *wyszorowywać*, por. *Bystrz.* „Nie podano do strat gruntów i łąk *zbystrzonych* czyli przez *zdarcie* pozbawionych warstwy rodzajnej“ dr. 1872.

Zdrada, ná rzece: miejsce „*zdradne*“, niebezpieczna *przeszkoda* dla statku, np. *zawał* drzewny.

„Strzeż się ukrytej w morskich wodach *zdrady*,
Które wysokie oblały *Cyklady*“ Przekł. Horac. 1773.

Zdradny, niebezpieczny, *narażający* na *rozbitcie* statku a. *utonięcie*. Por. „Póki *taje*, *jechać zdradno*“. Pol: P. o ziemi.

**Zdrązkować*, p. *Drązkować*.

Zdziar, **Zdżar*, *pobrzeże* rzeki, *żwir*em *usiane* i przez silny *prąd* wody *poszarpane*, por. *dziarno* i *kamieniec*. „Półkolem *obiega* *prąd waziutki*, *uformowany* od *zbiecia* się o *tamę* lub *wodny zdżar*“ Ung. „*Dunajec* to *sunie* *chyżo* po *dnie skalistem*, to *skacze* po *zwałach granitu*, to *pieni* się na *zdziarach krzemienistych*“ Kur. War. nr. 254, 1908 r. — art. „W *Pieninach*“.

**Zdziera, Zdzierka, Boberlina*, lina, przywiązana jednym końcem do pazura kotwi, którą ciągną rękami lub windą, gdy chcą kotew podnieść, mar. bujref. Na większych statkach używają zamiast liny łańcucha, zw. pospolicie „boberkieta”.

**Zdziewać sieć*, (od *dziać*), łączyć ze sobą skrzydelka sieci, zszywać je nićmi za pomocą kłódki i kleszczyki.

Zdziurawić statek: wybić w nim dziurę, wyrwać część burty a. dna. „Statek podpadł *zdziurawieniu* lub innemu nie-szczęściu“ dok. 1811.

Zembrat, Podwalinka, belka na kant wycinana, u spodu statku a. dolny bal, bezpośrednio z dnem złączony. Por. *Średnica i Pas*. „*Zymbrel*, ostatni bal, w bokach przy dnie położony“ Hacz. 387. „*Zembraty*, jako przegniłe, wyprute będą“ dok. 1864. SO V 78.

Zendrować, 1. (nm. *sändern* = „wypiaszczać”), p. *Przekopywać się*. „Szyper w tem miejscu *zendrował*”. *2. (nm. *sintern*), o statku; toż co *doić* cz. *ciec*, *sącyć*. „*Łódka zendruje*”. War. ma pozycje rozstrzelone: *szendrować* i *zendrować*.

**Zendrówka*, czynność *zendrowania*, *przekopka*, p. mój Spł. Wiśl. 20.

**Zenkłować, Zenklówka*, p. *Zynkłować, Zynklówka*.

Zgłaz, „ryb. głębokie miejsce w rzece o kamienistym dnie“ War. Raczej swojska nazwa *rafy*, której nie słyszałem.

**Zgnilec*, pień drzewny zgniły, z wody wydobyty; składany bywa po wydobyciu na piaskach rzecznych, aby obeschł.

Zgon, 1. zaciąg sieci z czołna. „Jezioro ma toni 5, ale i te po części pozarastały, że się *zgon* robić nie może“ dok. 1765; 2. a. *Ujście*, ostatni zaciąg sieci (*pust*), kiedy matnię z wody dobywają. „Właściwego połowu oczekują rybacy dopiero przy *zgonie*“ Sik. 385; 3. a. *zgonna toń*, ostatnia toń, na którą niewód zaciągają, Mr., także KWpol V 605. Por. *Gonna toń*.

Zgrzązać sieć, p. *Grzążyć*.

Zimowisko, miejsce zimowania statków na rzece, które stanowi bądź sztucznie urządzona zatoka (*motława*), bądź łacha naturalna z cichą wodą. „Polecić służbie, iżby we właściwe na *zimowisko* miejsce statki usunęła“ dok. 1863.

- **Zimówka*, 1. oryl, pozostający dla zarobku na zimę w obcej stronie i nie wracający w strony rodzinne; jest to robotnik przeważnie zdemoralizowany. „Do spławu drzewa nie biorą ani fryców, ani zimówek”. Por. Bojko 52; 2. pozostały z poprzedniego roku materiał spławny. „W kanale toruńskim znajdowało się tylko 8 tratw zimówki” dr. 1912.
- **Zjazdne, zjezdne, toż co spławne*, ob. „*Syazne*“ 1529.
- Zjez*, p. *Zyza* SG. War. opuścił.
- Złamaniec, kół złamany* a. *łamany*, pręt wikliny, zatykany na dnie rzeki przez retmana, z wierzchołkiem ku dołowi przyłamanym; wskazuje miejsce zbyt miakie, dla statków lub tratw niebezpieczne. Przec. *Wesoły*. „Kół *wesoły* oznacza, że tamtędy bezpiecznie płynąć można, kół *złamany*, że owo miejsce jest niebezpieczne, i chronić się go flisom należy” Gluz. 115. „Kół *łamany*“ Kozł. 319. „Kół *załamany*“ Bojko. War. *złamaniec* i *zlim* (ostatnia forma niezrozumiała).
- **Złożona woda*, woda, ciągnąca się w jednym kierunku na dłuższej przestrzeni, koryto rzeki bez łąch i odnóg. Por. *Skład wody*.
- **Zmielisko*, mielizna, płytkie miejsce na rzece; naspa piaszczysta. „Wyspy, kępy, *zmieliska*, które się układają w korycie rzek spławnych, należą do Rządu” przekład art. 560 Kod. Cyw. Nap. 19 w.
- **Zmorska* a. **Zmorski*, tyle co *morka*, wiatr północnozachodni, ob. (Chelmińskie), por. *zmorszczyzna* (*zmorsczyzna*), „drobny a długi deszcz północnozachodni” War. SG.
- **Znatka*, 1532 *snatka*, przyrząd rybacki, mianowicie sznur do łowienia na rzece z uczepionym doń rzędem wędek, por. *motowąż*. „Którybykolwiek brat drugiemu wziął motowąż albo i jakiegokolwiek *znatki* zerwał” 16 w. PF VII 75 i 90. Etym. wbrew wyrażonemu tam domysłowi zam. „*snatka*”, zdr. od *snać* = narzędzie, sprzęt. Por. „Po *snaści* rzemieślnika poznać, instrumenta declarant artificem”, i ros. *snasť* (*rybołownaja, korabielnaja*), sprzęt, zwłaszcza linowy, *osnatka*, oporządzenie statku, szczególnie linowe, olinowanie, osznurowanie.
- Zrutka*, toż co *zwrotka*, wezbrana fala, która, natrafiwszy na zaporę, gwałtownie zgóry pędzi, etym. *zrucac* cz. *zrzucac*.

„Wodę Wisły w czasie, kiedy rzeki górskie wzbierają, nazywają *zrutką*“ Pol II 203, cyt. War.

Zuja, **Żuja*, materiał do utykania szparunów w statkach, mianowicie kręcona sierć bydłęca. „*Zuje* do zatykania szczelin w promach“ Lin. „Różne potrzeby, jakoto: skobllice, *żuje*, targan, goździe“ dok. 1628. Pierwotnie *szuja*, cyt. Br. „kup targańcu i *szuje*, bobych rad skutę i lichtan zbudował“ 1566.

**Zwalanka*, zepchnięcie cz. spuszczenie na wodę związanego do spławu drzewa. „*Z. drzewa z łądów do wody* skutecznia się przez ludzi *świecami*“ Aleks.

Zwara, zdr. *zwarka*, silny wir na rzece w miejscu, gdzie jest ukryty zawal (kamień, kłoda drzewna i t. p.) niekiedy na głębokości kilku stóp pod powierzchnią wody. „*Zwara* chodzi“ albo „wybija“, t. j. strumieniem tryska. „*Zwary* wyskakują“. „Retman płynął przed statkiem i nie widział żadnej *zwary* w miejscu, gdzie leżał stark“ dok. 1842. War. ma trzy pozycje rozstrzelone: *zgwara*, *zwara* i *zwarka*, przy czem pierwsza z nich, zaczerpnięta ze Sł. Budown. Żebrańskiego, jest bodaj błędna. Etym. zam. *wzwara* od *wzwierać*, ukrop, war, wrejąca, cwałująca woda.

**Zwarcie*, przestwór, odstęp pomiędzy dwoma statkami (np. skrzyniami rybnymi), razem ze sobą powiązanymi; miejsce, w którym są one „zwarte“ czyli spięte. „Nie wlec tam w *zwarcie*“. Por. *Lejce*.

**Zwieść*. sprowadzić do łądu i upalować, Kozł. 529. „*Zwieść* tratwę, most“.

Zwodek, **Zwodka*, p. *Zwódek*.

**Zwodni*, od strony wody położony, odwodny. *Przec. Łądowny*. „Strona *zwodnia* łązienki“.

**Zworować*, wiązać oprótki (popusty) pojedynczych sieci nićmi a. szpaгатem (pacha z pachą).

Zworzeń, p. *Sworzeń* rudłowy. „Śpiczak, zwykłym sposobem budowany, ze *zworzaniem* żelaznym“ dok. 1842.

Zwódek, **Zwódka*, *Zwodek*, **Zwodka*, (właśc. *wzwódek*), przybie-rająca raptownie woda, nagły przybór wody w rzece, wylew mniej znaczny, pomniejszy. „*Zwodek*, wezbranie w rzece wody“ Kozł. 245, PF IV 901. „Nie liczy się w to wiatrów,

święt, niedziel i *zwodek*" dok. 1892. „Kiedy znów wypadł *wzwodek* niewielki, to dolinami zboża i łąki zatopił" dr. 1872. „*Zwodek* czyli nadmierny przyptyw wiosennej wody na nadszych rzekach bywa zwykle przed Ś-tym Wojciechem" dr. 1889. „*Aquae supernatantes, intumescentes, alias zwodek*" dok. 1650. „*Cursus aquarum impetuosis fluere desiit, upłynął zwodek*" dok. 1650. Takie samo znaczenie ma ów wyraz w niezrozumiałej dla Lin. cytacie z VL: „Na rzece Jezierniej za *zwodkami* i wylewkami ludziom przejeżdżającym dzieje się wielka szkoda". Etym. *wzwozić* = podnosić, *zkąd* *wzwód, zwód*.

**Zwrotka*, nadbiegająca zgóry woda, zatrzymana poprzednio wskutek zatoru w chwili puszczenia rzeki, która płynie z wielką siłą. „*Zwrotka* poszła w Kamionkowskie jezioro" Pam. Fiz. 196. Etym. przekształcenie wyrazu: *zrutka* ob. *Zycembel*, **Zycemel* a. *Życembel*, p. *Stolec masztowy*. Etym. nm. *Sitzschämel*, anal. *Rycabel* w wozie = nm. *Reitschämel*, a nie *Reitstange*, jak wywodzi War.

**Zynklować, zenklować* statek, dawać mu *zynklówkę*.

**Zynklówka, zenklówka*, pas jałowcowy, leszczynowy, a nawet wierzbowy albo cienka listewka podłużna z drzewa, w przekroju formy kliniastej, nad szczeliną (szparunem) pomiędzy tarcicami statku, do przytrzymywania targanu lub mchu; ogół takich pasów a. listewek. „Szparunki udychtować i umocować *zynklówką* oraz żabkami żelaznymi" dok. 1867. „Kiedy galar jest holowany, z pod spodu oddziera się *zynklówka* o tamy nadbrzeżne" Ung. Nm. *Sänkelnaht*.

Zyza, pierwotnie *zęza*, najgłębsza gratyna, t. j. przestrzeń pomiędzy wręgami, w pośrodku statku, wolna od ładunku; zbiera się w niej z całego statku woda, którą łopatką lub pompką do rzeki wylewają, Lin., Gluz. „*Zyza* w galarze = przedział próżny w środku statku napoprzek, obłożony deskami od samego dna". Ung. „*Zęza* w szkucie" Klon. U Haura *zyz*: „*zyzu* we dnie i w nocy doglądać, aby woda w wręgach nie zalewała". Na Niemnie: *zjez* Głog. SG. War. nie zespała znaczenia *zyzy* w skutnictwie (Kozł. 111)

i żeglarstwie, podaje też osobno zezę. Etym. nm. *Oese* = ściek PF VIII 535.

**Zyżnik*, flisak, którego obowiązkiem jest wylewać wodę, zbierającą się w *zyzie* statku, wodolej. „Dobry galar, jeżeli odbędzie pływankę z jednym *zyznikiem*” Ung.

**Żaba*, *Węgornik*, sieć ręczna, obciążona kulkami ołowianami (grązkami), która będąc zarzucona przez rybaka z łodzi lub ładu, przybiera kształt stożkowaty i nakrywa znajdujące się pod nią ryby. War. 7 podaje inne znaczenie tego wyrazu w rybołówstwie.

Żabka, *Skoblica*, blaszka z dwoma wąsami, przybijana do szycia statku na dnie lub po bokach. „20 kóp *żabek* urzędowych do przymocowania zynklówki, kopa po kop. 25” dok. 1867. „Mniejsze *żabki* zowią się *skobliczki*” dr. 1868.

Żagiel, *Skrzydło*, wielka płachta płócienna formy prostokąta a. trapezu, na masztach zawieszana, w którą wiatr dmąc statek na wodzie pomyka; polewają ją wodą, aby wiatru nie przepuszczała. Żagle na statkach wiślanych rozpinają albo na samym *maszcie*, albo na maszcie i *rei*, albo na *podbiegu* i maszcie; składają się one z podłużnych *półek* cz. *blatów* i szwów poprzecznych nie mają. Wielkie masztowce na Wiśle posiadają następujące użaglenie: żagiel główny o 16 półkach, średni (*bękart*) o 12 półkach i *szturmowy* cz. *szturmak* o 8 półkach, wreszcie żagielek *krzyżowy* (*krajcplan*). Do podnoszenia żagli w górę służą *hycliny* i *sznurliny*, do przyciągania ich pod wiatr *gary* (*szery*, *ujmy*), do mocowania u drzew masztowych — *rabendy* cz. *szuty*. „Żagiel = płótno zszywane, które podczas hyzu flisy na statku podnoszą” Lin. „Do reje potem *żagiel* przyprawiono, który w płócienne wiatr przyjmuje łono” Klon. „Dźwignąwszy maszty, *żagiel* zawiesiwszy biały, Siedzimy w nawach” Siem. IX.

Żaglować, płynąć pod żaglem, jechać rozwinąwszy żagiel a. żagle, łac. *velificare*, serb. *jadriti* (por. *jadrzyć*). Dawniejsza forma *żeglować* posiada dziś w języku ogólnym obszerniejsze znaczenie, bowiem i parowce „żeglują”, jakkolwiek żagli nie mają.

Żaglowiec, statek żaglowy.

**Żaglówka*, 1. łódź żaglowa. 2. lina żaglowa, mianowicie *gara*.

Wyraz zupełnie pominięty w War.

Żak, p. *Skrzydłak*. „*Pisces prandere cum barsa alias szakym*“ 1476 AGZ II 220. „Na uściu rowu była śluza starodawna zbudowana, na której *żakami* węgorze łowiono“ dok. 1565. „Któryby się ważył *żakami* albo inszemi sieciami robić a nie chciałby bractwa trzymać, przepada 4 funty wosku do kościoła“ 1705 — Kośc. „*Żak* (więcierz) rybaków nadnarwiańskich składa się z dwóch skrzydeł, dwóch serc, jednego horka, pięciu kablaków czyli obręczy, trzech kółców i tyłuż sznurków“ Głoger — PF IV 896. „*Żak odbojny*, otworem w dół rzeki zwrócony, przy jazach zastawiany“ Tenże. Por. *Sak*.

**Żądło*, ostrze, ostre zakończenie jakiego przyrządu, np. *żądło* artfula (ostro zaciosany koniec), haczyk wędkowy o dwu *żądłach*, t. j. podwójny, i t. p.

Żeglarka, *Żeglarstwo*, spławnictwo, zawód żeglarza czyli spławnika. „Trudni się *żeglarką*, a dawniej rybaczył“. 2. ulica nadbrzeżna, portowa, w której szyprowie przystają, np. w Toruniu. „Stoi w *Żeglarce*“.

Żeglowny, spławny dla statków, przydatny do spławu.

„Ani też zręcznych cieślów u siebie chowają
Do budowania statków *żeglownych*, któremi
Jeździliby przez morze do różnych miast ziemi“

Siem. IX.

Żegluga, nawigacja, pławaczka, jazda statkiem; spławnictwo, defluidacja, Spław statków. „Przedsiębiorstwo *żeglugi* parowej na Wiśle“. „*Żegluga* stała się przykrą, bo z powodu ciepłego dnia pokazywały się roje zjadliwych komarów“ Ogn. i Miecz. „Radzi zatem boreas *żeglugi* konanie“ Żebr.

Żelaźniak, toż co *Gabar*: „*Żelaźniak* płynie“. Nazwa ta może być stosowana do każdego statku żelaznego, gdyż i berlinki bywają obecnie żelazne.

Żerować, o rybach: uganiać się za zdobyczą, wyszukiwać żeru. „Ryby nie *żerują* po głębiach“.

**Żuja*, p. *Zuja*.

**Żwirnik*, trudniący się dozywaniem żwiru z dna rzeki.

**Żwirówka*, miejsce na dnie rzeki, w którym rozciąga się warstwa żwiru, por. *Grzępa* — *Pam. Fiz.* 195.

**Życembel*, p. *Zycembel*.

Żywiec, żywa ryba, na haczyk wędki jako przynęta nasadzona. „Łapać na żywca”.

BIBLIOTEKA

Muzeum
Morskiego
w Gdańsku

001893